

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیْنْتُو

عَلَامَةُ شَمْسِ الْحَقِّ افغانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُتْرَجِم

مَوْلَانَا سَيْفُ الْحَنَانِ حَقَّانِي

تاج کتب خانہ پبلسور
قصہ خوانی فون ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانہ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئیمه شبیه	۲۱
۳۲	درئییه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجمه شبیه	۲۴
۳۳	شپرمه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نهمه شبیه	۲۸
۴۰	دهمه شبیه	۲۹
۳۳	یولسمه شبیه	۳۰
۳۲	د فیضی تفسیرجه نقطه	۳۱
۳۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۳۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۳۶	د متنبی توکره	۳۴
۳۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۳۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۳۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیر اعجاز	۳۸
۵۲	دیوپ په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذابی تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	دوحی او قرآن ضرورت	۲
۵	دقرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	دقرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی تسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	د و بیع نزول	۱۱۹
۸۳	د بیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهاد نبیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خوله	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قابل	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	د و بیع اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	د بیع اصول د انسان دکائیات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	خلو بیع اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	پنجم اصول د انسان ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد باره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو بیدلنه	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا دول او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافی، بصری، یبسی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اَعْلَى آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	په عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرأتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرأتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی ججازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئید دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د پوکلو حکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک کښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان د حوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیسر بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ته به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۰	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی و سوسو جواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د مجازات دره شکره
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا
احقر د خلونینتو کالونه هم زیاتہ مودہ د قرآن کریم پہ خدمت کن
مصروف پاتے شوعے دے، ما دخیل توفیق مطابق د زروا و نو تفاسیر و
اونور و ہغہ کتا بونو مطالعہ کولہ د کومونہ چہ د قرآن فہمی پہ باز
کینے مدد اُغستے شو، او کوم معارف چہ د الله د جانبہ پہ سرراہ مروا و
کیدال ہغہ بتولیم پہ خپل خپل وخت د دریں قرآن شریف پہ شکل
کینے پیش کول۔

الْحَمْدُ لِلَّهِ - دہ احقر د دے درسونونہ قدیم او جدید دوا
طبقتہ دا میدانہ زیاتہ فائدہ اُسر سیدہ، د دوستانوا صراہ
دو، چہ حہ تفسیر اُلیکمر، لیکن ما دامناسب اُگنر لہ، چہ د تفسیر
پہ خائے د قرآنی علومو پہ مختلفو شعبو کتا بونو اُلیکم چہ پہ
مختصر وخت کن ناظرین ہغہ اُلوستے شی، او د لجزاسمت پہ وجہ
مالی توفیقہ حضرات ہم د ہغے نہ مستفید شی، لیکن تالیف کینے د دے
خیال اُساتے شو۔

۱) چہ د مطالب قرآن پہ تعین کینے د سلفو طریقہ نہ وی
پریںود لے شوے، او د بیان شو و معارفوا و حقائقو بہ شان دوی
چہ د سلفو تائید کوی نہ چہ د ہغے مخریف۔

۲) دوئمہ دا چہ د ادور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نہ
مقاصد شرعیہ نقلیہ و د عقل او فلسفے پہ رنگ کینے بیان شی، چہ د
مغرب زدہ طبقے د ہدایت سامان ہم اُشی۔

۳) دریمہ - دا چہ د مقاصدو پہ تعبیرا تو کینے د اصطلاحی

صفحہ	عنوان	شہیر
۲۸۵	د غوریزا و ناغوریزو پیژندل	۱۴۳
۲۸۶	د تول مقام، د پل صراط تیریدل او نور	۱۴۳
۲۸۸	د صراط حقیقت	۱۴۵
۲۸۹	د صراط ادنوی حکمت	۱۴۶
۲۹۱	د نور اسباب	۱۴۷
۲۹۱	پہ کومہ وجہ د صراط پورے وتل اسانیری	۱۴۸
۲۹۲	جنت او دوزخ	۱۴۹
۲۹۳	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۱۵۰
۲۹۵	د آدم علیہ السلام د کبر، د حائے	۱۵۱
۲۹۷	د آدم علیہ السلام پہ را کوزو لو کین حکمتونہ	۱۵۲
۳۰۲	د جنت د ژوند حقیقت	۱۵۳
۳۰۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشہ	۱۵۳
۳۰۳	د عیسیٰ علیہ السلام را کوزیدل	۱۵۵
۳۰۶	د مسیح علیہ السلام ژوند	۱۵۶
۳۲۶	ختم نبوت او د عیسیٰ نزول	۱۵۷
۳۳۲	د ذوالقرنین دیند متعلق د کفار د عذاب ہمیشوالے	۱۵۸
۳۳۶	تتمہ	۱۵۹

تعبیرات کردی، اور بیات تَرِدِ هغه تعبیرات استعمال شی چہ
د جدید مذاق مطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، د دے
وجہ دے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ مِر دہہ اُکڑا، او پہ مطلب
خیز اختصار مِر اکتفا اُکڑا، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرز مِر کتاب لیکل نو د دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پریا دے
شو د کتاب ترتیب پیا دے دول دے:-

① ضرورۃ القرآن :- یعنی دنوع انسانی د پارا دوحی الہی او د قرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل :-

② صداقۃ القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او د مستشرقین
یورپ تر دیدا چہ قرآن دا اللہ د جانبہ دے، او معجزا دے :-

③ تنزیلِ قرآن او د ہغہ تدوین :- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن
تحقیق :-

④ محفوظیۃ القرآن :- د قرآن د محفوظیت دلائل او د مستشرقینو د
شُبہا تو نتر دیدا :-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی د قرآن دا ہبو مقاما تو حل د ہغہ حکمتونہ
اور ازونہ او د شُبہا تو انزال :-

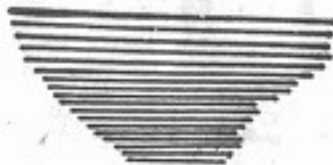
⑥ احکام القرآن :- یعنی د قرآن فقہی احکام او د ہغہ حکمت او د موجودہ
دور د شُبہا تو جوا بونہ :-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی د قرآنی تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چہ صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالوا اہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی :-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چہ د ہغہ نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چہ اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ را کری، پہ خپل درکا کینے د قبول او منظور
کری، او دا خرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور د پارا د
اللہ جل جلالہ، دا کتاب د سعادت باعث جو پری، او د ہغہ دینی
محبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو پری :-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ :-

دوحی او دقرآن ضرورت

د انسان د سعادت او شقاوت د حصول لپاره انسان عقل ته خوږ دے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بیا د هغه بجزرے او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اُصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اُصولو بیا د د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثرے نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د بحرے او مشاهدے په ذریعہ ہیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه بخر به کا ه شته دے.

۲) دویم د دے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم د خل وی، او د دے کبله دغه فیصلے اکثر غلط اُشی.

۳) دریم د دے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم د دے و چې چه د عقل فیصلے عموماً په جدا با تو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه د هغه دا قوام عالم د عقلونو فیصلے د معرفتِ الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزاگانو، د امورِ آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنری، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوبنه خوړل گناه گنری، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل بڼه گنری څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقه ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ځه، او د چابل، څوک دا اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښن! هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه د دے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او د دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اُصولو دا یقینی فیصله مقرر اُشی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) رُوم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د ا ټول بیکاره دی، د دے فطری جاذبے دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حله اُگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مُدا فعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر اُپینه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذب فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات اور استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا ا و بیے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش ا کرو، چہ د علم نفسیا نو د مخ، صحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ دؤہ پہ دؤر کینے پنچہ شی پیدہ توله نری کینے دا سے یوروخ کس بہ ہم پین نہ شی چہ دہغہ خواہش وی چہ دؤہ پہ دوو کینے پنچہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی داسر نلک نامکن عادی ہم فطرہ د بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، دیوانسانان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، و بتول عمر د خوراک خکاک او د ساہ اغستونہ بے نیازہ شی ددے نہ دامعلومہ شوہ، چہ نامکن عقلی او فطری دواپہ د بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو پیدے، نودوام حیات چہ د بتولوا انسانانو فطری د بتولوا انسانانو فطری مطلوب دے، ہجرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا د پارہ پہ دے نری د عالم تغیرات کینے دا سے اشیاء موجود دی چہ کچرے د زرخزرا بید و نکی اوسخا کید و نکی بل خیر سرہ ا لگولے شی نوخہ زمانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ امبزے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتلے شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت د شہدو پہ د ک بکس کینے پہ ایسودوخہ مودے د پارہ باقی ساتلے شی، د مصر یہ آثار قدیمہ کس دا سے منرہ بیاموندے شوہ دہ چہ پہ ہغے بانندے د لیکلے سوری تاریخ نہ دامعلومہ شوہ چہ دا د پچوزو کالونہ دیو مسالے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے د بقا زیا تولو دا سے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے دا سے مسالہ بہ نہ وی چہ د ہغے ترون دانسان روح سرہ اوشی اوپہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا ا استمرار حیات حاصل شی، ابندی اولازوال خیزونہ د اللہ تعالیٰ ذات او د ہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا د ہغے پہ لکید و انسان تہ دوام حیات اور استمرار بقا صلیدے شی او دا د اول صفت الہی صرف دا اللہ کلام او دہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ اللہ تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کر و چہ انسان تہ ہغہ دائمی حیات ابقا حاصل شی کوم چہ د انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ دہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند ا نہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوبہ دے وجہ ناممقول دے چہ د دنیا پچلہ دار فناء دہ اوپہ دے کینے بتول مؤثرات د فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند ا بقا د پارہ د دا سے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات د فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ ددے دنیا د تنگی د کبلہ د بتولوا انسانانو استوگنہ دلتہ نامکنہ وہ، د دینہ معلومہ داشوہ چہ د ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پارہ د کلام الہی او دوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ د کلام الہی عالمینوتہ کہ ہوے د جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو د کلام الہی مگرینو نکتہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تو پوجواب دا چہ د دوزخیا نو ژوند د مرکز نہ ہم پزردے، دویم جواب دا دے، چہ کلام الہی ابندی دے نو خکہ د دے اثر ہم دانی ابندی دے چہ دا انسان ژوند ابندی جو رہ وی خواہ ہغہ مسالہ جنت دی او کہ کفایت د دوزخ دی مگر د ابندی ژوند اوہ تہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ دکلیف نودوام خوبہ دو اوہوکنے دے فرق صرف
 د استعداد او د عمل دے، جنتیا نوکلایر الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نور سرہ دکفرا و نکار د جد بے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شلو اگر چہ دوام حیات دوارہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسوہ د نمر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمین پیر تو سبیزی او د جامورنگ پیر سپینیزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال دکفرا و ایمان دے لکہ تخنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

و نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ
 إِلَّا خَسَارًا ط : سورة بنی اسرائیل آیت ۱۰۶ : پیدا کولو د پارہ نازل کہے دے ایکن
 دکفرا و معاند، نو ظلم پہ وجہ قرآن د معنی د پارہ د نقصان سامان
 جوہ شی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کینے د وے قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ (نزوعیہ) چہ ہفہ د قدرت داسے عطا دے چہ پہ
 ہفہ انسان د خپلو مفاد د پارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ ہفہ انسان دداسے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم د مذکورہ فوائد پہ حصول کینے دے سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خوہل - محبت، اغوستل، استوگنہ او د بلوغ نہ
 پس منکوٹحہ دے دانیول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، د وے نور
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانیول او دانسان داسے

مقاصد دی چہ پہ دے کینے ورتہ خہ ہم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو بے
 ئے مقابلہ کوی دے تو لو انسانی جنٹ جگرو بنیا د ہم دا خیزونہ دی ،
 فطرت دا غواپی چہ دے دے او مقاصد و حفاظت د پارہ د کیو عادلانہ
 داسے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگرے
 ختمے شی، اس دا قانون دے چاوی د خداوند تعالیٰ، کہ دانسان د اظاہرہ
 دے چہ دے قسمہ قانون جوہرہ و نکی د پارہ د خلود و صفا تو ضرورت دے
 د علم محیط (۲) رحمت کاملہ (۲) قدرت تامہ (۲) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو حکمہ ضروری دے، چہ دانسانی حقوق د ہر اہم علم و لدی
 او دانسانی فوائد او حقوق سرہ تہلی دانسان نو د ژوند پہ بتولوا دوارو
 دے (قبر آخرت) باندے دے ددہ نظروی چہ دغہ عادلانہ فیصلہ دانسان
 ژوند پہ دے بتولومنز لو کینے د رستہ وی، او د اہم ضروری دے چہ دغہ
 فیصلہ دے دانسان د پارہ د نتاچو پہ لحاظ ہم د رستہ وی خواہ ہنہ
 نتاچ انفرادی وی، او کہ اجتماعی ظاہری وی، او کہ باطنی (ژورے) مثلاً
 کچرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا الترضاد جواز قانون جوہرہ کوی
 نو دے کینے خود خو شما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے بتولو
 کینے د پورا معاشرے د اجتماعی ضرورت لحاظ نہ دے ساتلے شوے د سود
 نتیجہ پہ حرص کینے اضافہ او دانسانی ہمدردی فقدان دے، او زنا او
 لواطت سرہ د صحت جسمانی او عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضرورت
 نظر انداز کہیشوی دی، او پہ دے کینے ہمدارنگ پہ، قبر او آخرت کینے د
 عذاب خیال ہم نہ دے ساتلے شوے :-

د رحمت کاملہ پہ وجہ ضرورت دے، چہ د عادلانہ قانون جوہرہ
 پہ موقعہ خد قسم غفلت انشی، او پہ قانون کینے عمدا داسے اجزا شامل
 نکری چہ ہفہ دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے کہ وہ دجا زور دلا تھا ہے انصاف انگری یا مجرم نہ
 یہ سزا و کر کوئی کمزوری ظاہر نہ کری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے :
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہر رنگ اور دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اور رنگ پہ قانون سازی کہنے دے کہ قسمہ خلق و خیال ساتھ پر غرض
 بل قسم خلقتہ نقصان ورنہ کری، لکہ خنگہ چہ یورپین خلق واسے کوی
 داخلور صفتونہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لوہ پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ پہ ذات کہے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د چا رحمت :

اللہ ارحم رعبا دہ من الارم یولیدہا، ترجمہ :- د اللہ پاک رحمت پہ
 خیلر بندگانو دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی،
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پر اچلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کہنے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و کر لو کہنے د
 چاہنہ او یریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار ککہ کیدہ شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کہنے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ اور بہ کہنے شریک دے، بلکہ ہفہ خود اسے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولید، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ :- نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ پہ شان خوک
 کیدہ شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے : ع
 سروری زبیا فقط اسنات ہے ہننا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے دے پے مثلہ ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے :
 نوریزولہ آذر بتان دی :

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :- سورة يوسف : قانون جوہر و لو صرف د اللہ تعالیٰ
 آية ۲۹ : جل جلالہ حق دے :-

د دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تولی قانون خداوندی نہ بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پلے شی :

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ط وَمَنْ : ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ : قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورة مائدہ آية ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور : زور بتان قاہر شور
 زیر گردون قاہری از آمری است : آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے :-

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳) دلیل غذائی - انسان د جسم اور روح نہ مرگب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کہنے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ پہ نسبت ادتے
 او خسیس دے ہم داوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نویدان بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضحہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر داری مثلاً یوزو تاندے سرے چہ روح بکھنے
 وی او خوردے پہ یوحائے کہنے اودہ پروت وی نوہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح اوئی، نوجہادات او حیوانات ہول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: ترجمہ۔ او اللہ تعالیٰ ذرکے او د
سورۃ الحجاثیہ، آیۃ عتد: آسمانوں ہول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننوئی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ خکہ غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکہ چہ بدن کمنا اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذوانہ ہلہ جو پیری، چہ ددے ہول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اکری، مزکہ او بہ بوئے دمرکے نہ را ہتوکوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اکری، نمرے دانے پنے کیری
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندرنہ
بجارات او چت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبالن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاماشی، دانول انتظام دکترانسانی جز (جسم) دغذا دنکیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظا کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیج انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکیا وغیرہ مکمل انتظا م
اکری، او درئیس دخوراک خیناک وغیرہ ہیج انتظا مرا نکری، نو حکیم
مطلق دبدان (سور لئی) نہ نیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
خکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ چیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتو پنے نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس دایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتو دن
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا اصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے۔ پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدانی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورہ کیری اووے خوری دغہ رنلک پہا دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہا کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ۔ قرآن دروح غذائے روحانی حک دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلئے کتاب دے او بیایہ اجنبی ژبہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یادسانتوہ پارہ ورونہ او تکرار و نترمرگہ پورے کوی، دوخت او محنت
دقربانی ددے خیرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے لکہ چہ دادروح غذا دہ، کچرے غذائے

جسمانی نہ وی نو ذہن جس مرگ لانی نہ دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نو ذہن اصل (حقیقی) مرگ یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آیت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنو تاسو د اللہ
 وَالرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۴ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستا سو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ د قرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلق سو ، برابر نہ دی چاہہ د قرآن غذا و روحانی نہ حقیقی شو و نہ بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے د انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 د بدن د پارہ د تغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح د پارہ د مرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مشرکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، د دے دوارہ قسمہ بیمار و د پارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او د ہفہ دار و درمل
 دوارہ مادی خیز و نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ د بدن مرضونہ معلومہ وی او د ہفہ د صحت د پارہ

د دے دار و درملو او علاج تجویز ہما کری کوم چہ قدادت دلہ
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے د پارہ قانون ہم جوہر لے شی ، لیکن روح انسانی ، د ہفہ
 صفات او امراض بتول دانسانی تجزیہ د اثرے نہ بھردی نہ نے
 د مرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے د پارہ خشہ دار و درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مہی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہ لے یو حقیقت دے لہذا د دے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ د مرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دار و درمل)
 پرے اثر نہ غور کوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، د روحانی مرضونو
 علاج د بدن مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ د بدن مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مرشی ، مگر د روحانی مرض پہ وجہ د انسان
 دانسی مرگ او ہلاکت واقع کیدی ، ہم دا وجہ دہ چہ خالق کائنات
 د بدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج د پارہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او د روحانی علاج د پارہ تجزیہ
 او بے خط نسخہ دے .

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّوْشِقًا تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کرو چہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مَبْنِي اسرئیل ایہ . ہفہ کینے د روح علاج او د ہفہ د قوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو د پارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے د روحانی امراض د ازالے او د دے د فیضان صحت
 د پارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے د قرآن نسخہ د بتولوا انبیاء علیہم السلام پہ بتول
 روحانی نسخو بانڈے مشتملہ دہ ، او یہ دے کس د ابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل اوڈ هغه په وجه دترقی آسمان ته اختل لیکن ددے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن
 بلکه ددوی دگندہ او بیمار و روحونو په وجه دنیا هره ورح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینونو کیولو دسه یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے دنیا د تباہی خطرہ
 ده حکمہ چه خرابی ورح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په دنیا کچه دوه قسمه خیزونه دی، یو هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمان نه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح۔ د رومی قسمه خیزونو دپاره قدرت دوه نوره
 پیدا کیری دی، یو داخلي نور او بل خارجی نور، داخلي نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که دچا سترگه رنده وی او د داخلي نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری ذری نشی کولے دواړه نورونه
 داخلي او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزونو دپاره هم د اندرون او بیرون دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انه رونی رنراگانو آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه دایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنراگانو روحانی امور و دپاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنراگانو په شان یو بله آسمانی رنراگانو،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنراگانو بعداری کو پدے
 سورة اعراف آیت ۱۵۱ : کومه چه حضور سره نازل شویده۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ ده د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزونو سره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شویده
 لکه د مؤمنینو او مؤجیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالی مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکرو، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حده چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین دپاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونرم
 دا خبره نقل کړے ده چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدائے د خلقو
 دپاره تجویز کول ضروری دی دپاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اُشی، اودوی دا مقام خپلو ممتاز و مشرانوته و رکړو. بھر صورت مُحبت الہی و فطری جذبہ دے دے دپارہ د یومظہر ضرورت دے چه د خدائی دخو بیئے اونا خو بیئے تابعداری اکر تھے شی کوم تے چه خوشوی هغه اکر او کوم تے چه نا خوشوی هغه اکر و. لکه څنگه چه دهر محبوب د محبت عامه تقاضا دلا، اُس د خدائے د خو بیئے اونا خو بیئے معلومول تر هغه نامکنه دلا چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعہ نه وی خود دی حکم چه دیوانسان خو بیئی اونا خو بیئی تر هغه نشئی معلومیدے تر خو چه هغه پخپله د هغه اظهار نه وی کړے لکه څنگه چه یوکور به د میلہ دخو بیئے دخوراک انتظام تر هغه نشئی کولے تر خو چه میلہ هغه نه وی نیکاره کړی، د الله ذات خود دے نه هُم یر بلدا و بالادے، خو حکم د هغه د محبت تکیل دپارہ دا ضروری دے چه هغه موربزه اُبنائے چه فلا نئی عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال د هغه خو بیئی دی او فلا نئی نا خو بیئی او ذاتم خود دل بغیر د کلام الہی نه نامکن دی دے دپارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چه د هغه دخو بیئے اونا خو بیئے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغه نه ضرورت د قرآن ثابت شوی.

دلیل اتباعی

په دنیا کینه اتباع او تابعداری موجوده دلا، اولاد د والدینو، شاگردان د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلوا نسا اونا احسانمند د احسان کورونکو تابعدار او فرما نبرداروی، دا صورتونه او د دے نه علاوه نور نول د تابعداری صورتونه فطری او معقول دی او د دے په وجه نظام تمدن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند په تباک شئی، شاگرد د اُستاد نا فرما نه وی نو نظام تعلیم به گپه وحشی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت انتظام به نس نس شی، که زیر احسان دخپل محبت تابعدار نه وی نو دریا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کینه د هوشیز دپارہ علت او سبب موجودی دغه رنگ دے مدکور تابعدار او فرما نبردارو د پارہ هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه د احسان او اقتدار دے. په اولاد د والدینو، په شاگرد د اُستاد اونا په زیر احسان د محبتانو احسان د فرمانبردارئی او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د سکر په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبردارئی فطری سبب دے د دے پنځو صورتونو نه علاوه نور د د صورتونه د فرمانبردارئی هم شته مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلا د امام ابوحنیفه امام بخاری رحیمہما الله او یا اهل معرفت مثلا د شیخ عید القادر جیلانی یا دنور و بزرگان نور رحیمہما الله تعالی تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری دی لکه د معشوق حُسن د عاشق دپارہ یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه د علمای دین او بزرگان دین حُسن د عوام دپارہ لہذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف د دے دکت.

۱ قدرت ۲ احسان ۳ حُسن

په انسان کینې چه د د دے و نه یو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت کولے شی حالانکه داد انسانی ذاتی خو بیئی نزدی بلکه د الله عطا او بخشش دے هر کله چه خداوند تبارکے د دے د دے وانه و س چشمه او جامع دے، او د اتول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر دی نو د هغه د و لے اطاعت اکر بیستی فطرت غوازی چه د د ا سبب ذات اطاعت د خا مخاوی طریقہ د دغه غه وی، هغه د د اوی چه د هغه وحی او کلام د ک پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعہ انسانانوته را اُرسی چه د دے لاس صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا ذنوع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پخپلہ ددہ زبہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کہنے وی یا آواز د
قبائلو پہ غرونو کہنے ہرکلہ چہ ہنہ یوبدکار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولونہ ضرورتاً شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کہنے د دے، جرم دا اثر یونسمردو نوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سر د دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہکوت کوئی
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موٹوی نہ خرعدالت یا پولیس اونہ پہ
دغہ خلتہ کہنے خہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہرقانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیزی چہ پہ دے حالت
کہنے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب خہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حک غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ اونہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ خہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ خہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو برحقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
دپارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولود دے مجرم
پہ ضمیر کہنے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدانہ کلام الہی یا پبلو تکر کہنے

قرآن دے، چہ د ہنہ نہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د دو خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کہنے بہ ضرور خہ حکمت وی، خکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نو د ہنہ خالق بہ خنگہ بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولونکہ حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمرود د ہنچ گری او سزنا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصروفہ دی، لکہ خنگہ چہ د قرآن
کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرْنَاكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ طسورة الجاثية آیت ۱۱
ہنہ خیزونو کوم چہ بہ آسانونواد
پہ زمکہ کہنے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستاسو پہ خدمت او پہ فائدہ کہنے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ دنگران مقدرولو خہ ضرورت نشتہ
اونہ د انسان پہ خدمت کہنے د سستی یا د غفلت خہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوے چہ، د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
دپارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کہنے یو خیز ہم موجود نہ وی لوانسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابتہ شوه چه ددے اشياؤ دتخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورکوتی انسان دتخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپارده پيدا دوه نوډا ضروری خبره ده چه انسان د عالم دپاره نه ددے پيدا دهغه دليل دادے چه دا ټول عالم که نه وے نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچرے انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے دهغه دتخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس دخرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم دخرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به دنايب خدا او دخليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه دآقائے حقيقي کومه منشأوی، په دغه منشأ الهی به پخپله عاجل وی او بل به پور. عامل کوی اور ددے تا وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التَّوْبَةِ آيَةٌ ٥٤ : کائنات د عبدیت او بندگی دپاره ددے په بندگی کيڼه د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کيڼه ددے دهغه دخل مقصد تخليق تکميل اگری نو دحيات ابدی د خوشحالونه به يضياب شي، اُس مقصد تخليق يا منشأ الهی معلوم وکودوده پاره ضروری ده چه پخپله خالق دهغه وضاحت اگری او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکن ده نو ځکه د کلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل ترحمی

رحمت او شفقت خوری ده، او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده، چه دهغه نه دالله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کيڼه خاله پاتې د رحمت الهی ذکر موجود دپه نورو آسمانی کتابونو کيڼه هم او د عقل نقاضا هم دهغه چه په خالق کائنات کيڼه درحم ضروری، د عالم کائنات یواکيڼه ده په ددے کيڼه رحمت الهی صاف ښکاري، کائنات کيڼه صرف دوه خبره دی

① مرحوم، او مُنعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے

② رحمت او نعمت، د آسانو نواو ددے هغه ټول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنَّمَا اللَّهُ لِأَلْحُصُولِ كَيْفَ تَعْبُدُونَ تَأْسُودَ اللَّهِ تَعَالَى نَعْتُونَهُ شَيْرِل
إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكْفَالٌ ﴿١٧﴾ سورة غَوَارِي نُوذِي شَيْرِل بِيَشِكْهَ الْإِنْسَانُ
ابراهيم آية ٣٣ : بے انصافه او ناشکره ددے.

دالله تعلق د رحمت خود حال ددے انسان فی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول بڼه دی، بلکه څه مُضر او تباه کُن دی او څه مفید او نفع مند دی، د دنیا ټول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف بڼه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطیف اشیا دی چه په انسان غور فکر یا لیبارتیری (تجربه گاه) کيڼه دهغه فائده نقصان نه شي معلومید ددے دهغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچر په ددے اعمالو کيڼه دالله تعالی هدیته همره وی او انسان په تباه کُن او زهر آلود عقائد او اعمالو کيڼه مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولے نو دا به دده دشان رحمت د خلاف وده لکه څنگه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کيڼه زهر کم دی بل بے خبره انسان ئی خوری او ددے پیر غلے پاتے شي، نو دا به بے رحمی وی، دارنگ کچر په یو ژوند په گنده یا کوهی کيڼه خپه اگده او ورپر یو وحی، خوبیا انسان کوری او پیر چپ پلته شو نو دا بے رحمی ده، نو ددے حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اُچت ددے هغه کله دا بے کولے

کسی چیز انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کہنے میں تامل ہی اور دے دیا ہے
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبری دی اور وہ ذات پہ ہر شے خبردار دے
 نودہ در حمت تقاضا دے کہ ہفتہ کی جانبہ دے دے ہدایت نامہ مہجوری
 چہ پہ ہفتہ کیے کیجات دے ہندہ اور مہلک عقائد اور اعمال کو تشریح اور بیلتوں
 مہجوری، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ دے انسان
 تہ ضرورت دے۔

دقرآن صداقت اور اعجاز

دقرآن دے اعجاز زیادہ دے مہجور کید و مطلب داد نے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، دے علوم اور معارف دے اللہ تعالیٰ ذات
 علیہ و عرفان دے لا محدود دے سرچشمے ابدی قوانین دی دیوانہ انسان دے
 اور ناقص فکر اور دے ما غوی نتیجہ نہ دے اور نہ دے انسانی انکار اور نظر یا تو یہ شان
 دے وہم خیال، جذبات اور خواہش نفسانی نہ اثر اور تبدیلی قبلہ کو تصور اتو
 مجموعہ دے، دے فطرت اور حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی اور نہ پہ ہفتہ کیے د
 غلطی شے گنجائش شہ نہ دے پہ قوانین کو کہنے دے ترمیم اور تبدیلی ضرورت
 شہ اور نہ دے ہولو پٹری قوموں دے حق و فوسرہ تری دے عدل اور انصاف
 دے لوگے لارے نہ دے اور یہ دے احتمال ممکن دے، چہ دے ہفتہ متعلق دے قرآن
 کریم پہنچلہ ترتیب وار دے دے دارنگ دے :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَدَقُرَانِ بِهِ مَطَالِبُ كَيْتِ وَرِانْدِ وَرِسْتِ
 لَامِنْ خَلْفِهِ طَقْتَرِيْلٍ مِنْ حِكْمِي حَيْدِي دِهِيحِ بَاطِلِ دَنْتِ وَهِيحِ كِنِجَاشِ نَشْتِ
 سوره حم السجده آية ع : دے ہفتہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ دے حکمت اور دانائی سرچشمہ دے اور پہ ہولو صفات کاملہ دے موصوف دے
 لَامْبِدَلِ كَلِمَتِهِ سوره انعام آية ع : پہ قرآن کہنے دے ہفتہ ترمیم اور تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَقُرْآنِ هِدَايَاتٍ بِرِشْتِي اَوْ
 عَدْلًا ط سوره انعام آية ع : انسان عدل کہنے پورے اور مکمل دی
 اس یواغے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایاد رشتیا دے اللہ تعالیٰ کتاب دے یاد انسان
 ذہن دے خواری نتیجہ دے، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نو بیابہ ہر وی غیر
 الہی طاقت دے دے، ویراندے عاجز وی اور دے کہنے بہ ہفتہ شک پاتے نہ شی
 ... اچو دے کلام الہی ... دے اور کچرے دویمہ خبرہ صحیح شی نو بیابہ پہ
 دے کہنے ضرور شک وی چہ دے کلام الہی دے اوکے نہ، موبز بہ ویراندے
 دا ثابتو چہ قرآن مہجزہ دے اور ہولو انسانی طاقتوںہ دے ہولو شہ
 چہ دے یور و روک جزر حصے جزر و لولونہ ہم پلتے دی، ہم دا وجہ دے چہ
 دے کلام الہی اور مہجزہ دے اور اندا لکہ دنورو پیغمبرانو علیہم السلام دے مہجزو
 پہ شان دے یو وخت دے پارے مہجزہ نہ دے بلکہ تل دے پارے دے چہ
 دے جواب دے مہجزین ترقیامتہ ہم نشی ور کوئے اور یور پی عیسائی
 جارج سیبل دے خبرے نہ پورے ریشینی کیدے شی لکہ چہ ہفتہ لیکے
 چہ دے انسان قلم دے قرآن پہ شان مہجز کتاب ہفتہ نشی لیکے بلکہ دے مہجز
 دے مہجزوں دی کو لولونہ ہم لویہ مہجزہ دے دے تاریخ اسلام جلد ص ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) دے ہولو اول موبز دے قرآن دے اعجاز اور مہجزے کیدو
 تشریح کو چہ پہ دے خبرے پوہیدل آسان شی :-

دے مہجزے اور اعجاز تشریح

پہ دے مہجزے خومرے خیزونہ چہ ظاہریزی دے ہفتہ ہولو درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ مہجزات
 عادیات
 عادیات ہفتہ خیزونہ دی دے مہجزے ترون ہفتہ مادی اسباب بوسرہ
 دی چہ عام خلق نے پیڑنی لکہ دے غم کو کر لولونہ غم را لیکو کیدل اور دے ہولو

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبثلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا نشوو نتیجې هېڅ علم نه وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د ماشین په زور او رکاو دے زفلول الوتکه او خول، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه او تقریرونه خورول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجایباً توکینے داخل دی، دارنک سحری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو او د انږه نتیجے معلومه نه وی نوڅکه ورتا دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباً توکینے یو خاصیت مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دوسره دے چه په عادیاتو کینے د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غمړ اگری، نو غمړی پیلے شی، لیکن عجایباً توکینے د مهارت فن ضرورت وی صرف یوماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول لیکړو، دینه ثابتہ شوه چه عجایبات هم دا ځیزونه نه دی چه بل یوماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجایباتو ته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

معجزات هغه دی چه یو خپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجایباتو مادی اسبابو باندے او انږه نږی بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت او انږه وی او دا بغیر د بنی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتولیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتخولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه خوچا وړاندے اکرے شونه اوس څوک کولے شی او نه به آندک څوک اکرے شی :-

قرآنی معجزه ، بلاغی دلیل

په دنیا کینے دوه قسمه مصنوعات دی ټول الهی مصنوعات لکه نیر، سلېو، مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره اوس مونږ چه غور اگریو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ځیزه دی بلکه بل یوماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دنیا کینے کارخانے شته او نه خوپه بازار کینے خرڅیږي هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ځیزه دی چه د هغه په شان یاد هغه نه ښه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق دادعوئده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکونږ چه یو کرښه نه نږیات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک پاتے نه نشو چه دادالله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پہ باسرا کئے د عربو فصحاء
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکړے دے، فرمائی،

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ : کچرے ستا سو پہ قرآن کئے داشب
عَبْدِنَا فَإِنَّا نُنزِّلُ الْكِتَابَ مِّن مِّن لَّهِ : وی چه دا کلام الہی گوندی نه دے نو
وَادْعُوا شُرَكَاءَ أَعْلَمُ مِنْ دُونِ : تا سرتوک یو خائے شی خپل بتول
اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ○ سورة : امدادیان هم را ا بلئی او د دے دیو
البقره آیه ۲۲ : و وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړی ، کچرے تا سو پچھلہ دعویٰ کئے ر شتینی بیی ،
اودائے هم ورسره افرمائی :

وَكُنْ تَفَعَّلُوا ، سورة البقره ، آیه ۲۲ ریض تا سودا سے هچرے نشی کولے
په دویم آیت کئے د دے نه هم زیات مضبوط تکیو کن فرمائی :-

قُلْ لَّيْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى : کچرے بتول انسانان او جئات دے
أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَآيَاتُونَ : د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بِمِثْلِهِ وَكُلٌّ كَانِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : جوړ کړی او را وړی ، نو نشی را وړ په
ظَهِيْرًا ط) سورة بنی اسرائیل آیه ۱۰۸ : کچر د اتول په دے کئے د تیریل
ملا تیرا کړی :-

په دے آیت کئے داسے یو قوم ته خطاب د دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز ووهغوی د قرآن د شنان و و او اول
مقصود دهغوی قرآنی دعوی غلطول او ما تکل و و او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خو له مبارکه ا کړے شو کوم چه ا می و و نه شعرو شاعری
نر د و او نه دے فصاحت بلاغت کئے خه تجر به او مشق لولو بلکه د دوی
دا خلوی نبت کاله عمر داسے تیر شوه و و چه د دے زبان په ما هرینو کئے :
د د هېخ شہرت نه و و په داسے حالت کئے د هراعلان د هغوی تا وړ و

هم زیات کړ و کچرے کیدے شوه نو هغوی به په دیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخت ماته ورکړے و ه چه کم با کم یو
کر بنه عبارت خوبه دے د قرآن پشان جوړ کړے و ه ، حکم چه د قرآن
پچھلہ هم دا اقرار دے کچرے داسے ا شونو قرآن بیا کلام الہی نه
دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن ا گنول او د دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنکو نو د پیره گرانه او طول
تیر مینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کئے دے مالونه او خائونه تبا کړل
او هه خو پکئے د خپل ملک او وطن نه هم لاس ا ونخلو سره د دے
چه په دے کئے هم ور ته کامیابی نصیب نه شوه ، د تورے او خونریزی د
مالی جانی قربانی وړ کول او د ژبه او د قلم خوزولو آسانه طریقه
پرینودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هېخ
جواب نه و و حالانکه د هغه خلق و و چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
به ترقیامته ا نکرے شی داخو د قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چه د یوصفا او آسان دے لیکن د یورپ و وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غنچو نغو ا کا نوا و معاوضو هضمولو په فرض بیا هم
خو گن و د بے بنیاد اعتراضات کړی دی هغه به موبن په وار وار
نقل کو و او جواب به کړ و و کړو :-

اوله شبهه اوله شبهه اهل استشراف دا کړیده چه کیدے
شی د عرب فصحاء و په دے وجه بل قرآن نه جوړه
چه دائی ضروری نه گنل نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز و و لکه چه
یو انسان نیو یارک ته خو تلے شی لیکن د غلته د نللو ضرورت نه گنری د دے
جواب داد دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یوا کئے قدرت کافی به

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
 باندے دعر بو بگفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقعہ
 کیدے شوہ حکمہ چہ قرآن ته شکست و رکولود پارہ ددوی اودقرآن منزکر
 پہ مینج کینے مقابلہ پہ دے وجہ جاری وہ چہ قرآن ددوی دپلا مگنی دین
 باطل کولو، نو دے مقابلے ضرورت دے دپارہ ووجہ خیل پلا دگنھ دین بہے
 ہم بچ کرے وے اودقرآن مثال پیش کولو سرہ بہے پہ دے مذہبی
 مقابلہ کینے خیل حریف بتولی مسلمانانوا صاحب قرآن ته ماتے و رکریے
 وہ، دقرآن پہ مقابلہ کینے دوی ته خیلہ بریانی دومرہ عزیزہ اوضروری
 ۱۰ چہ دھنے دپارہ دوی بے کچہ مالی او جانی قربانی و رکولے چہ پہ ہنے
 جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او پہ قرآن متونکو باندے پہ
 مکہ معظمہ کینے ددوی ہنے ظالمانہ کارنامے کوا ہانے دی، ہغوی پہ دے
 سہ پوہ ووجہ قرآن ته پہ ماتے و رکولوبہ دہغوی دین بریالی شے او دے
 ہغوی د فصاحت بلاغت سے مثلی بہ ہم اہنے شے او دے مذہبی جنگ
 یوفریق (مسلمانان) بہ ہم خوار اوزار شے اس دلتہ داشبہ داسے
 عبث دے کہ خنگہ چہ پہ صحرا کین دتندے نہ مرسری پہ بارہ کینے او پیلے
 شے چہ دے خوبز سے ووپہ او بو خیلوئے قدرت ہم وولیکن دا بو خیلو
 ضرورت ددے وور آنری بہ نکر غلام جان) ددے نہ علاوہ حضرت مولانا محمد
 قاسم نانوتوی رحمہ اللہ تعالیٰ دآریہ ساج بانی پنہات دیانندتہ دمنظر
 چیلنچ و رکولونہ پس ہرکلمہ چہ ہنے تہ و رخلو، نو ہنے تہ د حضرت مولانا
 علی مقام پہ رومونا ظرو کینے بنکارہ شوے وونو جو پانکارے او کپرو
 او دے ویل چہ مال را دے دمنظر سے نہ دے کپے نو حضرت مولانا افرماییل
 چہ ارادہ غم دا ختیار شے دے کہ اول و نہ دے کپے اسے اکہ بہ دے
 خبرہ ہنے خاموش شو داحال ددے شے ہم دے، مو بزو ایو کچرے

مشرکین مکہ دنظیر قرآن پیش کولو ارادہ نہ دے کرے، نو دے عراق مصر
 شام لبنان او دے بیروت ہنے گنہ شہیرہ عیسایان داس دقرآن دنظیر پیش
 کولو ارادہ اگری، حکمہ چہ دہغوی مورنئی شہیرہ عربی دے او پہ دے ژبہ
 کینے دوی گنہ شہیرہ کتا بونہ لیکلی دی او پہ دیرو جلد و نر کینے عے عربی
 لغتوںہ جو رکری دی، دے عربی ژبے لوئے لوئے شاعران ہمدی عیسائی،
 غت غت حکومتونہ او قومونہ کدورونہ رو پی ہرکال دقرآن او
 داسلام پہ خلاف خرچ کوی، کہ دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو دے
 دے دومرہ کرانے مقابلو او منصوبہ پٹائے بہ ئی داکری وولیکن ممکنہ
 دہ چہ عیسائی قومونہ خوشبود مئی تہ ارس مکر دا ہچرے نشی
 کیدے چہ دوی دقرآن ماتونے پیش کرئی:

دویمہ شبہ

اہل استسراق دادویمہ شبہ کپے دے چہ
 کیدے شے دعر بو فصحا و سہ ہنے اسباب
 موجود نہ وکومر چہ دقرآن جو پ و لود پارہ ضروری و، داشبہ ہم حکمہ
 بے خایہ دے چہ دیو خیز جو پ و لود پارہ ضروری اسباب صرف خلور غیزو پری
 ۱) قدرت یا مہارت (۲) مادہ یعنی ہنے مسالہ کومے نہ چہ دا جو پری
 باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چہ ددے پہ جو پ و لود پارہ کوی (۳) نمونہ دے
 ہنے خیز چہ کوم جو پ و ل غواری مثلا دمیز جو پ و لود پارہ اول دا ضروری
 دے چہ جو پ و نیکے دترکانر اولو ہاروی ددے قدرت او مہارت و لری، یو
 عام سرے لے نشی جو پ و لے،
 ڈویم۔۔۔ داچہ لورکے و۔۔۔ موجود دی، حکمہ چہ پغیر لورک میز نشی جو پ پے
 ۲) درم۔۔۔ خیز ہنے باعث دے چہ پہ کوم دمیز جو پ و لومقصد حاصلی پری
 مثلا دمیز قیمت حاصلول یا پخیلہ دہنے د استعمالول ضرورت۔۔۔
 ۳) خلورم۔۔۔ خیز دمیز نمونہ دے۔۔۔

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاء و سرہ داخلہ و اسباب موجود و
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم و انثر د واپر و صورت و
 کہنے د دوی جواب نہ و وکہ دوی ہم دغہ مشغلہ و کہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آتہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی بتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کہنے ایسی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی۔

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د اسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و و،
 نو حکم دا شبہ ہم بے حجابہ دہ۔

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاء و دغز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکم چہ دغہ وخت
 کہنے سیوا د خو کسا نو نورہ تولہ د نیا د قرآن خلاف وہ او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کن دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو
 آرسو لو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے را ا نہ رسول؛ کا د دے خبرے دلیل دے چہ د اسے ہیغ نہ ووشوی
 حکم خوبنکارہ قدرے ہم نہ شو،

خلوصہ شبہ

خلوصہ شبہ د اسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا د کبری بل سا نئس دان د اسے
 نشو کوے دا د دے خبر د لیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پہ بل
 د دے معجزہ دہ، د دے جواب دادے چہ نو مصنوعات کیتھو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کبری بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کیتھو نہ
 دے حکم خون تراوسہ چا جو نکرے شو۔

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یومثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کو لے نو حکم داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، د دے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کہنے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ د اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم د غصے
 اسباب استعمال کبری نو ہغہ، ہم د سحر عمل کو لے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کہنے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سدستی د دے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ۔

شپڑمہ شبہ

شپڑمہ شبہ دادہ چہ اہل استشراف وائی چہ
 د پیغمبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکم بل چا دے مقابلہ ا نشوہ کرے کونوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے د دے جواب دادے چہ عربو پچلہ و لے دا شبہ پیش
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اہل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی بتول شہادت ہر کلمہ چہ پچلہ فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تہ لے غلط او بے حجابہ دی۔
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کہنے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکم چہ ہغہ رنگ
 اوشان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کو مچہ پہ قرآن کہنے موجود دے دلتہ
 مستشرقین بل مذہب پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د دہ قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکم غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کویا

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ دہ، "اکتوارو" "تسلسل ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ تدرکوتو کینے کچرے ت پنخہ ویشو کنجیا نے ملاؤشی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سوونچہ او یا ڈو کنجیا نے دہم دغسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی چہ انسانی عقل معلومہ کپی دی او کوم اسباب چہ نامعلوم دی ہغہ، نسبتاً دیرزیات وی، لہذا دہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ کنجیا نو پرانستل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت حد بندی نہ شو کولے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت دا پابندی نہ شو کولے چہ کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کولے دے نو دہغے نہ بغیرے نہ شو کولے، "دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ" پہ کارخانہ فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شووٹیلے دکاتنا تو خالق کبول او زیاتول ہم کولے شی، دادے رائے دمغرب دیو فلسفیا نو دہ او کما پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ قانون تعلیل بنا پہ ناقص لتون دہ چہ ہغے نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، اودنولو سائنسدانانو مننے شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغے نہ یقینی علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کس چہ خومرہ اور نہ سا خلی دی نو ہغہ سوزول کوی خوبیا ہم آیا مونزہ دیتولوارو نو تجربت کریدہ اودہغے اور ہم مونزہ تجربہ کریدہ کہہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ السلام غور زولے شوے و، کچرے نہ مودہ کپے نو دا ناقص لتون شو چہ دہغے نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے ددینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یومعلول پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔

کوم ددکینے موجودوی خودا قوت دخالق کائنات بخشیش او ورکیرہ دہ چہ ہغے اغستے ہم شی چہ ئے داخل نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و پہ دادے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ رنگ کچرے یومعلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ علیہ السلام سرہ دسمندر بیلیدل دا ہم دخالق فطرت کار دے چہ پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا انداے دا طاقت نہ و، ایبنودے نو دے وخت دا معلول با علت شونہ چہ معلول ہے علتہ، داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل اکیرہ، ورنہ اصل جواب خودا ہے چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلطہ دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہم ہغے کولے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت ایبنودونکے ہم دغہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف پہ ارادہ الہی کیزی اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی اودغہ دخدا ئے اود انسان منبج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ اوبویا و و دئی مریدل اغواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودئی خوری او اوبہ بہ خبندی نرہلہ پہ مریری خو خالق فطرت دادے نہ دہ ہغہ اسبابو نہ ضرورت نشتہ بلکہ دہغہ بتول کار و نہ صرف دہغہ دارا دے تابع دی۔

انما امرؤ اذا اراد شئیاً ان یقول کہ کن ینکون۔ سورہ یس رکوع ھا ایۃ ۱

کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کہ ولوکین صرف ارادہ الہی کافی نہ و کہ مزدورانو خہ ضرورت ہم پینن شوے و و؟

ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزانو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ راغے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے
 پہ ذریعہ دَعُو موالقاء د عقل نہ بھر دے، ددے رُو جے جواب خودا کے
 چہ پچھلہ پہ بائبل کینے دانبیاء علیہم السلام کو دوحی ذکر موجود دے
 نو وحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُموردی چہ اہل کتاب ر یہودا و نصاری
 دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام دپارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار
 محض صدا او عناد دے :-

دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے
 ڈ الفاظویا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دہ چہ ددے، تاہنہ د
 سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل
 العرفان پہ علوم القرآن کینے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین رکوموتہ چہ
 مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا او پہ یوحنا بانڈے د تنویم
 مقناطیسی عمل اُکرو، دھغ نہ ئی اول د خیل نُوم تپوس اُکرو ہغہ ورتتہ
 خیل اصلی نُوم اُبنود و بیا دغہ عامل ہغہ معقول حوان تہ توجہ اُکرو
 او وے وییل چہ دا نُوم ستا نہ دے بلکہ ستابل خوم دے پہ دے عملے
 گھغہ د ذہن نہ اصلی خیل نُوم لورے کپرو اوبل فرضی نُوم ئی دھغہ
 پہ ذہن ورا تپلواو ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن
 کینے واچرے نتیجہ دا شولا چہ ڈغہ حوان پہ ذہن کینے دغہ الفاظ او علوم
 دا سے کلک پر یو تل چہ عمل اثر د ختید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول
 دینہ معلومہ شولہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ
 را اُروے شی نوآ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ
 او قرآن نہ شی را اُروے؛
 دریم جواب دادے چہ تیب ریکار بودا حقیقت نور ہم دیو سان دا سے

کروچہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکار بودا تہ دا سے اُروے او
 پکینے ئے محفوظ کولے شی نوآ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ
 یو بے رُوحہ آئے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کینے
 محفوظ کیری؛

سَقِرْتُكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کینے دوحی الفاظ
 اعلى آية ع : واچو دچہ ہغہ بہ تہ نہ ہیر دے :-
 ان علينا جمعه وقرآنه : ستا پہ ذہن کینے دوحی الفاظ جمع کول بیا
 سورة قیامة آية ع : پہ تا بانڈی لو کول حونز دیمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین
 پہ ترتیب نہ دی، نو حکہ دا اعجاز نہ شی
 کیدے، ددے رُو جے جواب دادے، لکہ خنک چہ شاہ ولی اللہ رحمہ
 اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د
 قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سببہ معلقات پہ یو
 قصیدہ کینے گنر مضامین بیانیری گلہ پکین د محبت اظہار، کلہ د باران
 تعریف او گلہ د آس د تیز نگ بیان ہو گیا لکہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے
 پہ کوم کینے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیر و نودا انتظام حکم و رکوی چہ پہ
 ہغہ کینے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نوکہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول
 خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ کتاب دینجہ د خدا ئی شہ کتاب شد انسان
 جو کرے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا
 انسانی کتاب دے، نو پہ دے کینے بہ خا خا د انسان ترتیب پینے شولے کونے
 دریم جواب دادے لکہ خنک چہ امام رازی رح پہ تفسیر کین لیکلی وی
 چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ ڈ ہغہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیبیہ قسم اجمازے کہ قول قرآن لائے ما بیان کریدے، نور و مفسرینور ہمد غے کرے دی لکہ بیان القرآن سبق الغایات فی نسق الایات، کئے د ترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اہل استشرافو پہ ستریزو پستی لکولی دی اودانہ کوری، احقر پہ دے دول د قرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دتولونہ کوان دے اوتر اوسہ چاپ شوے نہ دے،

۴۱) خلورم جواب دادے، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ چاہہ بشکار کا دادہغہ د نظر قصور دے، حکم چہ د قرآن مقصدیوانے تعلیم نہ دے، بلکہ تعمیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیر د عمل کولونہ پارہ تیار شی چہ د ہغے د پارہ قرآن کلمہ د امر اونہی نہ پس د جنت اودوزخ اود ہغے د نعتونو او تکلیفونو ذکر دے د پارہ کوی چہ د تعمیل حکم نتیجہ بہ جنت اود ہغے راحتونہ اود عدم تعمیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلمہ الہی اوصاف دے د پارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے یکلمہ شی، اود دے بہ زور انسان د حکم تعمیل نہ تیار شی، کلمہ پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے د پارہ چہ دے شرمندہ شی اود دے د مخہ عمل نہ آمادہ شی، کلمہ ہنہ قصے اواقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعد از مؤمنان زبانی انعام شوے وکے، او پہ نا فرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے د پارہ چہ انسان میلان اور غبت د فرمانبرداری تہ وی اود نا فرمانی نہ دے نفرت او کولکہ وی داخلور اصول معلومہ وی، نو پہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبی شک ہیچرے ہم پیدا نشی،

لسبہ شبہ

اہل استشراف وائی چہ د قرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے دعامو قاعدو نہ خلاف شوے دے چہ ہغے تہ لحن و عیلے نشی، اودا مجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی، چہ مادہ ہغے نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً راء ان ہذین لیسجین ط سوردہ طہ آیہ ۷۳، وَالْمُؤْمِنُونَ بَيَّا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ سوردہ النساء آیہ ۷۳، راء ان الذين آمنوا والذين هادوا والصابغون ما سوردہ المائدہ ۷۳ نو ہغوی افرمائل:

يَا ابْنَ أُخْتِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ أَخْطَأُوا فِي الْكِتَابِ رَوَاهُ أَبُو عُبَيْدٍ فِي فَصَائِلِ الْقُرْآنِ وَأَخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كَتَبَتْ الْمَصَاحِفَ عُرِضَتْ عَلَى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوا هَذَا فَإِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيمُهَا بِأَلْسِنَتِهِمْ

گویا کئے ر دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن ر بے قاعدگی بشکاری د حضرت صدیقے رضی اللہ عنہ نے چہ تپوس اکر و زہغوی افرمائل چہ دادا کتابی غلطی دہ، د دویم روایت نہ معلومیزی چہ د قرآن لیکلے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ تہ پیش شوے نو ہغوی افرمائل چہ دے کئے ہغے لکھ شتہ، لیکن عرب بہ ہغے پہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کری،

د دے شبہ روئے جواب دادے چہ دادوارہ روایتونہ، ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ در روایت د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حکم صحیح نہ دے چہ دے دوار و تردید ہنہلہ دے روایتونو کئے موجود دے، چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہر کلمہ چہ دے نشی د قرآن الیہ دے نوے فرمائل، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَآجِلُوا، مطلب دا چہ لیکونکو صحابہ کرام و رض دیر پہ خائستہ طریقہ د امر تب کر کے دی، نو دے نہ پس بیبا دا خنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی؟

د صحابی رم پہ یوروایت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے، البتہ حضرت عثمان سم پہ دغہ نسخو کئی
صرف در یونو خایونو تصحیح کرے۔

۱) لَمْ يَتَسَنَّ عَ لَمْ يَتَسَنَّ كَرُو سورة البقرة آية ۲۵۹

۲) اَمْ هَلِ الْكُفْرُ بَيْنَ عَمَلِ الْكُفْرِ بَيْنَ كَرُو، سورة المطارق آية ۷

۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ عَ لَا تَبْدِيلَ لِحَلْقِي اللهُ كَرُو سورة الروم آية ۲۰

ہر کلمہ چہ ہغوی د ثوران د تصحیح دومرہ فکر کولو چہ یوم معمولی غلطی
عہ ہم در سنہ کولہ نو پہ مذکور روایت خنکہ اعتباراً را کرے، شی چہ د
لحن او غلطی اقرار کولو سرہ بیا ہم ہغہ پخپل حال پر لبینودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا داسروایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو لو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے، چہ د لحن نہ مطلب ہغہ رسم الخط دہندہ عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کیتے لیکلی دی، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی، لکہ لا اذ بَحَثْنَا او لا
اَوْضَعُوا خِلْقًا:

۳) دریم جواب دادے، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے، نہ غلطی،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ، سورة محمد آية ۲۴
آئے تہج التلفظ مثلا البصراط بالصاد المبدلة مِنَ السَّيْنِ لکہ

کولے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د ہغہ دویمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کیتے د عربو د قاعدونہ خلاف خہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینو پہ
پہ دغہ ومانہ کیتے د غلطی خامخا پہ گوتہ کرے وے، ما او قرآن اہمجاز بے
صحت کرے ورو فتح بہ کئے حاصلہ کرے وے، چہ ہغوی دا بے ا نہ کرے۔

۳) نہ مناہل العرفان جلد ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کئے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغا نوپہ نظر کئے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدو کئے یو معمول او عام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کئے داسے عبار تو نہ
موجود دی چہ بعضہ خالص پہ حروری مہملہ کئے او بعضہ پہ حروری معیہ
کئے او بعضہ عبار تو نو کئے یو لفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کئے او نہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجازا قائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیر کئے
دقرآن اجازا تعریف پہ زور داروالفاظ کئے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کلام اللہ لا حد للحامید ولا عدل؛ واللہ کلام داسے دے چہ دہ دتغریفون
لکاریمہ وھو ماع لا ساحل لہ؛ ہداو حہ حدائشہ او دہغہ دفضا نلو شہیر
ہم نشتہ داداسے سمندار دے چہ غارہ دے نشتہ، ذیفی دداسے اقرار با
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجاز کتہرل مدعی سست اذکواہ چت
جو بیدل دی،

د مسیلہ تو کرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ تو کرے
چہ پہ ہغہ کئے دانسانی ہدایت بونی تدر

ہر نشتہ نہ خو ہغہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کئے دہ او نہ بل چا کئے دہ، بلکہ
ہغہ یو بلین ما ہرزبان ہغہ دذکر کولو و ر ہم ا نہ کنول موین دناظر بیو د
ضیا فت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

والمبدرات زرقا و الحصدات حصدا؛ خا دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
والذریبت فحافرا الطینات طحننا؛ اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
والعینیت مجنا و الخابزات خبز او؛ بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشرادات تزداد واللقیمت لقمنا؛ چہ او رکا دمچن کوی اوپہ ہغہ بنحو
إہالة و سمننا؛ چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی

بنحوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہا کئے دودی ماتہ وی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نوہ علاوہ ہغہ پہ ہر کائے کئے
وآو استعمال کرے دے حالانکہ بعضہ خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسرو دویا د بنحو او دسرو پہ کماہ و و ہغہ دے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم خبروہ دامرنگ دانو کئے
ہم الفیل ما الفیل وما اذربک ما الفیل لہ ذنب و پیل و خرطوم
طویل؛ جا حظ دہغہ دل سے تو کرے ہر نقل کوی دی
یا صغدا ع بنت صغدا عین نقی ما تنقین نصفک فی الماء و نصفک
فی الطین لا الماء تکدر بین ولا الشارب تمنعین
دادوارہ تو کرے دآئی رہا نفی او دچیند خے پہ بارہ کئے دی

ابن الراوندی ز ندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل المتوفی سنہ ۳۲۳ ہ د

یہود او نصاریٰ و نہ غتے پیے اغتے او دقرآن او اسلام پہ تردید کئے ہ
کتا بونہ لیکل دہغہ دکتا بونو نمونہ دادی، التاج والفرید، والزمردک،
وقضیب الذہب، دکتا بوی لیکونہ پس بہ دے یہود او نصاریٰ و نہ نورے
پیے غوبنے چہ نہ بہ دے و رکولے نورہ دے دے کتا بونو تردید بہ کئے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتا ب تاج پہ بارہ کئے لیکل دی،

لا یصالح تاج ان یکون تغلا رد تاج دومرہ حیثیت ہم نشتہ چہ ہرہ ترورہ
شہ داد ہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ ذابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم صلحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یو معتزلی ابو علی جانی سرہ

ملاقات اُکرو اور تھے اُوئیل چہ حُما قرآن اُوڑے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا هغه اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی تہ پچپلہ منصف شہ چہ ستا پہ دے کلام کئے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب و لے او هیت در هبہ ، د اب ، نشتہ ۴

هغه اُوئیل چہ نشتہ ۱

د صنبی تو کرے ،

متنبی د پیغمبری د دعویٰ کو لو بہ دخت اُوئیلی وو
اُو قسم بحالِق اللیل وَالرَّیْحِ الْهَابِئَةِ بِاللَّیْلِ
اِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیْلٌ اُوئیل و اِنَّ الْکُفْرَ لَمُکْفُوْفٌ الدَّیْلِ ، بیائے توبہ
کرا او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما حُدُ د مصطفیٰ صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب سن تر ص ۳۰ دے ، د دے خیزونو د نقل
کو لو یو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکارا کول دی ، دویم دا چہ صنبی و
غیرہ د مسیلمہ او ابن الراوندی وغیرہ نہ دیر زیات لور ادبی مقام لور
لیکن هغه هر کله چہ په دے میدان کئے قدم کینو دو نو د هغه
کلام دا یے بنکاریدا و چہ د هغه معتقدینو پچپلہ هغه پورے خدا کولہ
اود دہ ضمیر هم په دے دلرہ ملامت کولو :-

دویمہ خبرہ دا چہ د قرآن په جواب کن چہ چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے له تعصب هغه نقل کول ، دریمہ خبرہ دا چہ د قرآن دامقابلہ
پہ بغداد کئے په هغه وخت شویدا چہ پچپلہ مقابلہ کوونکی درعیت
په حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کئے استوگن وواد آزادی
کئے دومرہ وه چہ حکومت تپوس هم اُنکرو چہ غالباً د هغه وجه
دا کیدے شی ، چہ اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکرو دے ته هج
نقصان نشی رسیده ،

د اعجاز القرآن پوه

مشاهدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چه بلاغی
حیثیت سره ذوقی خیز دے

لکه د ترخو او خوب و او بو پو پز ندال او د فصاحت و بلاغت ذوق لورونکو
د بارک د ایوب د یهی خیز دے لیکن مو بز تُو خُو خیزونه په گونه کو د چہ
د هغه په وجه به معمولی فهم لورونکو حضراتو ته هم د قرآن اعجاز واضح
شی ، خه مضامین خود مشاهداتو سره تعلق لری چہ هغه بنکاره
خیزونه دی لکه آسمان یا نور د یس خیزونه او خه معنویات یس د
لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلاً ، اخلاق اعمال قلبیه دا حکامو
عقائد او د غیبیا توقوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاهدات و ونه چہ معنویات ، د دوی کلام ټول
غورزگونه هر به مشاهداتو کینوی معنویاتو کین به هج د دک ندی لیکن قرآن
مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم اوسر د دے په زور بیان کئے فرق ندری
د عربو او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانه وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کئے به هغه خپل زور بنکاره کولو هم
دغه وجه ده چہ د عربی شاعر ی په باره کئے دامقوله مشهوره وه
چہ اَحْسَنُہُ اَکْثَرُہُ ، یعنی هغه شعر دیر بنه دے چہ په هغه
کئے دروغ دیر وی مگر د قرآن مضامین ټول د درشتیا و پابندانو
چہ په هغه کئے د واقعاتو خلاف هج مضمون نشتہ په دے وجه
د قرآن دائره تنگه وه خو بیا هم د دے په فصاحت او بلاغت
کئے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د درشتیا و چا پابند کولو ته
هغه کلام به بے خونداه پلته شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی
دا یوا ه قدران دے چہ درشتیا و پابندانو سره د هغه خوند مزه
نوره هم زیاتیری او بلاغت کئے هه وخت چا نون کینوی ،

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش د ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی د جنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاقو کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دھنے پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرقانہ راجی
 رم، د قرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دھنے بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راجی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچینی راجی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

۲۸ سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بد لیزی، حکمہ دھر کتاب سئل کالہ پس ہغہ
 مزہ ڈوی، بلکہ دھنے د مضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 د حضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن د زملفے
 پہ تیرید و سرہ دھنے د بعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دھنے افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دھنے د افادیت قائم ساتو دہارہ واچولہ، لیکن
 د قرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق رانغلو د
 دے نہ معلومیری چہ د قرآن د الفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 د پارہ کپیدے چہ داہہ ترقیامتہ د ویرے مو دے د پارہ برقرار دی،
 ددے غلور و امور و ملاحظہ کولو نہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ دا د ول کلام د بلاغت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

۲۹ رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہغہ آویزان اودہ بمثالہ او مشہورے قصیدے
 دشاعرانو خپلو انورا کوٹھے کرے یواٹھے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہغے آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ د ہغہ خور دھنے دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہغے د طوفان نوح علیہ السلام متلو
 د قرآن د آیت واوریدو،

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خیلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۷۳
 نو دامرو القیس خور سمدستی دغہ قصیدہ ہم ہر اکو حکمہ کرہ،
 (عجاز القرآن اللافی) :

جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا د مروڑوندی کولو نہ ہم لویہ معجزہ دہ: ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شی وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے (تاریخ
 اسلام عبد القیوم ندوی جلد ۷ ص ۳۳۳)

قانونی اعجاز د قرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن د اللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے و تانا نو
 (پارلیمنٹ) اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، و ملکنو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خا مخا پہ دے
 کتے داسے یو کمزوری بنکارہ شی چہ پہ ہغے کتے د ترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ د یو حکومت او بادشاہی پہ قوانینو کتے
 دھنے قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیمار بد لئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامئى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چہ ہنہ د انسانى ژوند د بنو لو آرخو نو سترتون لرى او دهن بنکارہ کوونکے ہم صرف د پيغمبر علیہ السلام ہنہ یو ذات دے چہ ليکل لوصل لے نہ وکرى او اقمى رنا خواندہن بللے شو، د هغه وطن بتون خلق نايکلى او نالو ستلى وو پکوم کينے چہ دورى بنکارہ شوى وو پ دغه وطن کينے نہ د تعليم زور شور ورواونه د خه قانون نه خلق خبر و خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کينے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نہ، په دے کينے چا نقص بنکاره گرو او نه په کينے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيش شو په موجوده زمانه کينے چہ تعليم عام دے او د بتولے تيرى خلق د يو تير په لوگه يو بل سره تيرى دى خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثالہ معقول او جامع بولى حالانکه په دے خوار لس سوه کاله تير شوى دى،

۱۸) داکټر سمويل ليکلى، چہ د قرآن کريم مطالب دا سے همہ گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چہ بتول آوازونه لے خامخا قبلوى او بخانو - شگلنو، بنارونو او بادشا هوکيفه کړنکيزى ۱۰

۱۹) مسټروف ليکلى، د رښد وهدايتا وسيع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کينے موجود دے،

۲۰) د فرانس داکټر مويس ليکلى، د قدرت مهر يا نوح کوم کتابونه انسان ته ورکړى دى قرآن دهنه بزلونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القیوم ندوى جلد ۱ ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه ا لگوئى چہ دا دول ۱۰

کتاب د انسانى فکر پيداوار کيدے شى ۱۰ هجرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالى هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چہ هغه ته د تولو قومونو او د تولو زمانو نه د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کينے لے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

حکمت اولايال است و قدیم
معنى اش شرمندۀ تاويل نے
بے ثبات از قوتش گير ثبات
عصر با پيچيده ر آفات او
حایل اور حمت للعلين !!

آن کتاب زنده قرآن حکیم
حرف او رايب نے تبدیل نے
سخه نکوين اسرار حیات
صد جهان تازه در آيات او
نوع انسان را پیام آخرین

۱۹۳۳ د دینه علاوه سردامند بر ليکلى، د قرآن قوانین د تا جدار نه ترکتر فرد پورے، بانده حاوی دى او دا دومره معقول دى چہ مثالئى نشته، د حواله بالا تاریخ عبد القیوم ندوى
۲۰) آرئلد ليکلى چہ قرآن هغه اصول پيش کړه چہ د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے ته، ماته نشى وړکولے،
د تاريخ عبد القیوم ندوى هم دغه حواله

تأثيری اعجاز ۳۰

قرآن حکيم د خپلوتا تيرا تو دمخه هم يو معجزه ده حکه چہ په هنج انسانى کتاب کيدا دول تأثير نشته کوم چہ قرآن خور کړو، او بتوله تيرى پر وړه بنان کړه دا اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکه چہ دا بدل شى نو انسانى تصورات، گفتار او کردار کينے پخپله تبدیلی راغى، د دے دره وارو مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چہ حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چہ

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی دی بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بنیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلو نہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او دہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح تولے در پیے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالات انسانی ذرائع او وسائلوسرہ پہ زر کو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچا پہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لگو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت تولے ذریعہ شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ انجمنو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجرمو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت آکرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ، دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ تولے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفر کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شویہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت ا شوچہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا اللہ توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا اللہ خوف خائے شو
 دغیر اللہ خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نرو دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیرون پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نرو نہ ہم زیات
 آکرل، خانہ جنگی ختمہ شویہ، او بقول عرب قوم دینے اور و دلئی
 پہ مزی کینے پیٹلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شول
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدمچہ کوم خائے نہ، ارسید و دغہ خائے نہ دا تولے خرابی ختے
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کیدو نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کار نامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ ا شویہ چہ دتولو انسانی کتاب نو زو پہ جمع، او د نری دتولو۔
 حکومتونو د طاقت (پہ جمع) نہ بھر وے نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کار نامہ ئے آکرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر د دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، دا کوم چہ ما لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کرے دے د ہنہ تفصیل بیا تولو نہ ویا ندے

دا وضاحت کول غرارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگی کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز نہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو:

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتولو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسیان لیکی چہ قرآن دایسے ژوند
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسنگ گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو دظورت پہ دلائل سرہ خداکے
پاک دتولونہ اعلیٰ ہستی تابنہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کولو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نورہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل دی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوپہ دے دیونان سرعلم او عقل تہ
ژوند حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دکلیمنہ دحکمت اوفلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکے، چہ دخیل وخت دتولونو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذاب تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبنہ بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اجماز نہ علاوہ دقرآن انجذاب
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
دہ حکمہ چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یادول دیرگران دہ،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ژبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ژبہ کس کتاب یادول آسان او پردئی
ژبہ کینے یادول دیرگران دی،

دہمیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیردی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یوبنداش دہ
دہم غلوسرہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ،

دہم پنچم داچہ دقرآن یادولو دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرگہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتلا، دا بول دحفظ قرآن پہ لادگت غب
خندان دی، لیکن سرہ دے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان دک

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ داددے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذاب
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو تیرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یوبندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذاب
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل بو کتاب دومرہ حفظ کوونکی پہ مخ دز کے نشستہ
نہ داسے کشش پہ بل کتاب کینے شستہ تردے حدہ چہ دتوریت او انجیل
بو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
معیزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یوصیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے اوبلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتلو او دغلط رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کور :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے امنتے شی نو بیباچیل ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ زور
اثر پہ دغہ انسان اغرضوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پیلہ جو رہے
کرہے وے کہ داسے وے نو تاریخ کینے بہ گئے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شخہ وخت پہ
یوعامہ جمع کین کیدہ نو دینخ موسم

باوجود ہغوی دینخ مبارک نہ بہ دغولو غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رض نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لقد رأيتہ ينزل عليه الوحي في
اليوم الشديد البرد فيصم عنه
وإن جبينه ليتفصد عرقا
ما حضور علیہ السلام ایلدوچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ برومی نازلیدہ او
ختمہ بہ شولہ نو د ہغوی دتند و مبارک
نہ بہ داسے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رگ نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے داسے سخنہ خولہ راتلل غیرا خنیداری دہ چل و ل پہ دہ کینے
نشی کیدے اس دا بنکارہ خبرہ چہ داسے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شولہ چہ دا حضور علیہ السلام خیل کلام نہ ووبلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے

کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ، لکہ چہ دا خوبہ اجسامو

کینے خاص وی او قرآن خوا الفاظوی جسم خوند وی بیباہر پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-

بخاری شریف کینے زید بن ثابت رضہ نقل کوی :-

كَادَتْ فَخْدِي أَنْ تَرُصَّ، ترجمہ: قدریہ وہ چہ خما د پتون ہلوکے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

دسورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رض نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کینے پہ اربنہ سور روان دو، چہ وحی قرآنی
نازلہ شولہ، ہنہ اربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رض او پہ اربنہ دا دول اثر نہ دوحی راتلونہ
وراندے او نہ وڈ ستو چرے شوے وے، دا صرف دقرآنی نزول اثر و
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نو کور دے :-

أَنَا سَمِعْتُ عَلِيَّكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبر علیہ السلام موثر بہ تاباند

یو دروند قول دروا چوؤ :-

ھر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن عا لفی نو کفار و بہ خا عا دا اعترا ض
او انکار دا بہ کرے وے، ھر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا و د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے دا خل وی دا د قرآن د تاثیر
محرر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دستر کو مبارکونہ بے اختیار اے و بکے جاری وے و عینا ک تدرقان
طرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یوا تے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ڈرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے بہ
چہ جوش وھی، فَلَجَوْہِ اَزِیْرٍ کَا زِیْرٍ الْمُرْجِلِ، بنہ! چرے د چل دل د
خبرو بہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یوا تے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کو لو کینے وی د

چل ول خبرے یوا تے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
نل ترنلہ دہر د وکے عمل پر نشی کو لے تر خو چہ ہنہ کلام الہی ا نہ کنری
او د ہنہ مضامین حتی ا نہ کنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدا و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَانصَبْ وَرَالِ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۱۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیتا شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کو لو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرْتُ قَدَّ مَا هُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ ا پرسید
بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی ا نر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
وو لکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پر بیود دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے وو ہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یوا انسان د خپل چل ول د کتاب پہ دے م ول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدا دے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت دہو لو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د ہولو قومونہ کمزوری بے علیہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خکک چہ
سیا بی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ و ییلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب دایا نو،
 یعنی دنالو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن دے عربو ہرہ
 قبیلہ دے پہلے دے شہنہ وکے تر دے چہ دے مدینے منورے دانصارو دودہ مشہور
 قبیلے اوس او خزرج پھلو دیوبل دے شہان وو، (۳) خلورم خیز کار یگری
 دے او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وکے او نہ کار یگری دے تورے او دے معمولی
 پوشاک دیارہ ہم ہنوی دھندوستان او دے شام دے عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او دے قبور پو نہ بغیر ہنوی
 دے نور و قومونو محتاج وو، حکم چہ دے ہنوی وطن دے کورن دے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پھلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرِّیَّتِیْ اٰ وکیلے۔

(۱) شہدیم خیز معدنی دولت دے او پہ دے وخت پہ عربو کینے یومعدنی
 دولت تہ وو اُس چہ موبنزخہ کور و ہنہ دے سنی ذملے پیل او ار دے
 (۲) او مہ جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکم نہ وو چہ دے
 ملک چہ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وکے، دا او بوہم بکوت
 وو دیختی او گرمی نہ خان ساتلو دے پارہ دوی سرہ کور و نہ ووریا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او دے علاج خہ انتظام ہم وور سرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ دے توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن دے عربو خلقو بہ دے کانرویا دے کانرو نہ جو
 بتانو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے بناکارہ او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دے کور کولو بنہ زور اے کولو دودہ دودہ نیم کالونہ زیات وخت

قرآن دے آزادا شاعت (خوزولو) دیارہ وخت نہ وو موندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کاکینے قرآن عربو لہزہ دے کوم خائے نہ تزکوم خائے
 اے رسول دے اندازہ دے قرآن نہ ویرا ندے او دے قرآن نہ وور ستودے پو
 دے نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب نبیل القرآن ہنہ ووجہ دے کومو
 موبز ذکر او کپرو او عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، دے وعدے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے دے دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ دے بشریت
 پتو تاریخ دے وی دے مثال پیش کولو نہ تہ تو دے ہر دے وچہ دے چہ
 دے تیر شو و اتہ کمزور و سرہ ہم ہنوی دے مشرق او مغرب دودہ لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دے ک پک با دشا ہور قیصر دے کسے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دے پلہ وخت کینے ہنوی تار پہ تار کور
 دے ہنوی دے وے وے والو خولے او دے ہنوی لوئے او تخت و تاج دے کسے کسے
 کولے۔

اوس سوال دا دے چہ دے آسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وچہ حاصلہ
 شو، چہ دے وڈ دے ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سہارا اے تمبیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے
 دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو دے پارہ دودہ
 قسمہ اسباب کیدے شی، (۱) یومادی رہ او دریم روحانی او فیزی
 اُس دے کور شو چہ ماڈی ہیچ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ دے عربو
 دے شہان او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ ماڈی اسبابو دے غلبہ فیصلہ
 کولو دے نو عرب بہ دے کور کور نہ قطعاً و رک وو او نتیجہ بہ اے وے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوہ چہ دا ہر خہ پہ ہغہ غیبی اور و خا
 طاقت چہ کوم عربوتہ د قرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 د برکتہ نصیب شوے وو، اُس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہغہ دیو لو نہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلما نانو او سنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی د اسلام او د قرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورنہ
 د دے دوارو اُس ہغہ طاقت د چہ کوم وو۔ د قرآن دا نسخہ د ذرو کالونہ
 ہر زیات وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شِفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءٌ۔ لیکن پہ کاغذ
 لیکلے شوے او پہ خوے وچلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہغہ اثر نشی کوے
 تر خو چہ پہ ہغہ عمل اُنشی دیورپ مستشرقین دا راز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلما نانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرے نونوی کہورہ۔
 مسلما نان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ و ارہ
 طاقتونہ او د ترقی ذرائع بہ یومرے شی او د دنیا ر و ہیمہ منبر طاقت
 بہ جو رہی او چھو بز دلاس نہ بہ دغہ بنکار اُحی، نو خکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلما نانو لورہ د قرآن او اسلام نہ د بیرتہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ د مسلما نانو زوال د قرآن او د اسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلما نانو د مغرب ہغہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نو دوی بہ ترقی اکرے او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکر نو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلما نانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید و نکی جذبات پائتم مومی۔ مو بز پہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشترکیت او اسلام کینے دا مسئلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ د ہغے رُوح دوا خیزہ دی ہغہ دا چہ دیورپ کار یگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او د ہغہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 سینے دے، اول شے دا سلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہغہ واخلئی او د ہغے ہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے د زور تعلیم یافتہ ہغے اعتراض نشنہ خکہ چہ ہغہ
 اسلام سر ہ پچھلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیور پی تہذیب کنہکاریا نے پریندی چہ ہغہ
 د اسلام او ترقی دوارو نہ خلاف او پچھلہ یورپ د ہغہ پہ وجہ د تنزل
 بنکار دے او د خنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خمو بز خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے د ترقی د پرواز د پارہ ضروری
 دی دوارہ د لے یوحائے کری جگہوی لے مہ۔

۴- غذائی اعجاز

النسان د جسم او روح نہ جو رہے دا دوارہ پہ دے بدلید و نکی او
 خرابید و نکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدلی او خرابے
 راخی، نو تر خو چہ دے دوارو د پارہ د غذا انتظام نہ وی نو د دوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت د جسم او بدن د بقا د پارہ
 د غذا انتظام کرے دے، چہ دے د ختمید و نہ بچ شی او د دے د پیدا کولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہغہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او د روح د غذا د پارہ لے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او د دہ د پیدا ائش مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او تر زمرا و سپر زمینی پورے ددہ د غذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رو دیتی، دپارہ ذمکہ غنم را
 اُبتوکوی اوبہ اوہوا ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستور و پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ براس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ تباران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پینچہ گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورخ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر دیر لگ اولاندے دے چڑغہ
 لاندے او کمزوری جڑ دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن ذمکہ شہ دے دے غذا سامان ہم ذمکہ نہ اُشو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند د پارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کپے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنود لے خکہ چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے د پارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کیدہ پشی چہ روح انسانی تہ منتقل
 شی اودے ژوندے اُ ساتلے شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خکگہ چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری
 دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دو دوی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او اُ سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے بنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دو دوی او غوبنہ خورل د
 انسان طبیعت غواری او دایے طبیعت نہ غواری چہ د اُ پسنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او وے خوری :-

(۲) دویم معیار دا سے چہ دو دوی او غوبنے خوراک سرہ بدنا غٹیری
 او ترقی کوی مگر اُ پسنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، خکگہ خو پہ لکھونو حافظ
 دیر غر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د ساتلو د پارہ تہ مرگہ بول عمر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی، ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز، کینے چہ بیان کپے کپے
 روح تہ قرانی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خکگہ بدانی ژوند د بدانی غذا نہ موند لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

د روح مرگ او ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پہ پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول د " معرفتِ الہی " دپارہ دی خو پورے
چہ دامقصد حاصلیری نوز روح ژوندے گوندی مردے :-

(۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ د هغه مقابلہ ددغے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم روحانی ژوند اوددے نیشتوالے روحانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظوبیا نومی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ دَعَاكُمْ لَعَلَّكُمْ تَحْيَوْنَ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ط: اُمنی هغوی تا سوداسے خیزتہ
سورۃ الانفال - آیة ۲۳ :- دابلی کومچہ تا سوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ روحانی ژوند دجسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے روحانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لازیات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ هیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف دجسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن او اسلام نہ حاصل دوا، دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے:

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لَرَسُولُ اللَّهِ يَدْعُوكُمْ
دحضرت ابوقتا دہ وضاحت داسے بیان شوے (دائے ترجمہ) چہ "د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمرہ او هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک وو هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ مینج کینے تری وو دوی سرہ دپشخید و هیج خیزنہ وو، هغوی دخوراک
نہ محروم وو، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خو پل تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن (وکر وچہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران او حاکمان جو پکول :-

قرآن روحانی غذا دہ

د غذا دپارہ موبزوراندے دودہ معیارہ
بیان کیری دی دا، د طبیعت میلان (۷) او

ترقی را، قرآن طرف تہ د ماتے خود احوال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کیری نرئی کینے د هیج کتاب دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ د قرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ ورکولے نشی نہ د قوم یا حکومت له طرفہ
اویا خود قرآن ژبہ همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن روحانی غذا دہ
حکله خود دے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ :-

(۷) دویہ خبرہ دادہ چہ غذا خو پورونکی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چہ د قرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس د هیچا همر پہ دے کن شک نہ پاتے کیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ د آسمان نہ نازلہ شوے د او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همر دے قرآن هغه عظمت او شان ورا بچیلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الہی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپے دے چہ د هغینہ
چخپلہ دا یقین پیدا کیری چہ دا د خالق انسان له طرفہ دے دانسان
جو پ شوے نہ دے، محکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کلہ هم ددے لاسے نہ
داوریدو او پہ یوانسانی لاسے حیات باندے دنگ کو شش اکرونو
هغه تہ امن او آدام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیعت کتاب به تر جوړ شې لهندا مو بزد قرآن د صداقت په
 غرض یو څو نیا دی اصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټولو عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحیه اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پوښی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشات، یقین ا لری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوښی ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعُهُ خَالِقُ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیانې اعلان ا کرو -

وَمَا بِكُمْ مِّنْ نَّعْمَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَسَبِّحُوْهُ رَسُوْرَةُ النُّحْلِ آيَةٌ عِلْمُ الْاِنْسَانِ تَهْتُوْلُ حَالِ
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیانې ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چې کوم څیزونه حاصل کوو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینې ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ اللهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عِلْمُ سَنَا سُوْخُوْبِنَه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خولې مبارکې نه دا اعلان ا کرو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانُ اَكْرَهٌ جِهَةٌ خَدِجٌ حَانَ د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللهُ ط رَسُوْرَةُ اِعْرَافِيَّةٌ ۱۱۰ پاره هم د سو د اوزیان اختیار نه
 لر تر څو چې د الله خوښه د فیصله ا نکړی -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چې (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه ر شته پیدا شی، چې کله هم نشلیزی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان
 سوره البقره آیه ۱۶۳ : اَوْ يٰقِيْنَ د خاوندانوی هم د دے محبت

د اثر وی چې د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره ا تړلې شی او د هغه
 ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چپیتے شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد ا باد شی او په کائناتو د هغه نظر د ا سې وی چې هغه د ا د جمال
 د محبوب صرف یو آئینه کزوی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يٰذِكْرُوْنَ اللهُ قِيَامًا رَّعُوْدًا ا اللهُ یاد وی او په دے خیال او فکر په
 عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسمانونو او زمکے نظر ا چوی چې له

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عالم خالق نه تا د عالم بے مقصد نه
 هَذَا بَا طِلَاطُ رَسُوْرَةُ اَلْاِعْرَافِ : دے پیدا ا کرے :

اَوْ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه په تصور کینے دے د دین د نیاد کامیابو
 چشمه رب العلمین کسری او اعتقاد دی، قوی او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دین د نیاد خپلو مشکلا تو د حل د
 پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کوی

او د الله تعالیٰ په امر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعویل
 د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چې چا فائدا ر یض

کائناتوں دے حاکمیت اور دے فائدے کا قبول کرنا جذبہ پیدا کیسی، انسان اور
 کائناتوں پہ صیغہ کینے کے فائدے و کولو اور فائدے اگستو ترون۔
 قائمیزی انسان دے نہ فائدہ و گستو کو ششونہ کوی، اور علوم کوینہ
 پہ ذریعہ پہ دے فائدہ و قابو مومی اور دے فائدہ و تخلیق حکمت پورہ کوی
 رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
 مخدوم اور قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داہنہ
 دنیوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کہ وی او شرف انسانی
 بہ ددی خادم محکوم یا تابع نہ جو کہ وی اور دے پہ دے نظریہ عمل کو کیکر
 (جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
 نہئے بلکہ دخالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ دنیاد انسانی شرف د تکمیل
 ذریعہ جو کہ وی انسانی شرف بہ پہ دنیاد تقریباً نوی ہنہ بتا زرواں
 حاکم وی دے ہنہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ دے ہنہ خودی
 نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
 اور دنیاد ذیلو ضرورتو د پارہ بہ پہ انسانی شرف ہا تک داغ نہ لکوی۔
 (رج) کائنات عالم د قابو کولو اور دے فائدے د خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
 وی، چہ انسان بہ د شرف نہ ہی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او
 نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ د عبادت لائق نہ
 کنری حکم چہ محکوم و مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی اونہ د ہنہ نہ
 مرادونہ غواہی ہم د غہ وجہ د چہ قرآن د ہنہ انسانانو پہ بارہ
 کہنے فرمائی کو مو چہ آسمان یا زہکے خیزونہ معبودان جو رکڑی :-
 وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَانَ حَرَمًا مِّنْ جَانِبِ اللّٰهِ شَرِيفًا
 التَّمَاؤِ : سورۃ حج آیت ۳ :- شوہ چہ ہنہ انسانی شرف د آسمان
 نہ خان را گذار کرد :-

او ہم دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق د عبادت نہ ویزارہ
 صرف د خالق کائنات عبادت گذار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ
۴ - خلورما اصول، د انسان د ژوند مقصد
 د انسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند د
 مقصد معین کولو غتہ پرا بیٹی د ہولو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان
 تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
 انسان د ہولو مخلوقاتو نہ برتر او اشرف دے، نو د ہنہ مقصد حیات
 دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے د سر بل یو مخلوق
 ہر نہ وی برابر - د غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ
 پئی د پیروی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
 عنوانہ مینہ بہ زیاتہ قیمتی دہ د خرنہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ
 دخرنہ د ہنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان فکر
 اکر و نوثا بتہ بہ شی، چہ د انسان نہ بغیر قبول مخلوقات د انسان د پارہ
 دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
 دہ چہ د انسان د ژوند خد مقصد دے، اور دے سوال حل کول د
 انسان د ہولو نہ رومی ذمہ واری دہ
 دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزونہ خود د مقصدیت نہ خالی نہ دی
 د انسان غوندے د ہولو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟
 خکہ چہ د خالق کائنات پہ حکمتی بہ داغ اُلگی نو بنا پہ دے د انسان د
 پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غنہ ہستی
 دہ، د مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود د غہ مقصد صرف خون د و نہ
 اگستل ری د خوراک خون د وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، روجے خبر
 (خوراک) خود انسان د شرو نہ مقصد خکہ نشی جو پہ دے چہ بعض

خناور لکھ مبینہ اور ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودہ لرخونہ
 ہم زیات ورکوی، حکمہ دیر خوراک کینے خونہ ہم دیر وی، لکہ خنکہ چہ
 یوکس دودہ آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نودے دویم
 کس لہ بہ خونہ ہم زیات ورکوی، داو نیل حکمہ غلط دی چہ دمیینہ
 اوہاتی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاتی اومیینہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داو چرکان ا حکمہ چہ دہاتی اومیینہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داو چرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خونہ ورکوی اُس
 دویم خیزر رتبه، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکمہ چہ عزت اور تبه دمال دپارہ دہ اومال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دپارہ دیر نیم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکمہ نہ دے
 چہ دمال اور تبه دپارہ اومال ورتبه دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکہ خنکہ چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنکہ مقصد نہ دے، بلکہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ گیری
 منہ سے توریے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے گیری، ووتونہ دھغ
 دپارہ بکاروی حکومت آوری بدل پکینے راحی، مطلب داچہ دزر کونو
 خنکونہ انسانی حکومت دک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھغہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیغ قسم خطرے ہم پکینے نشتہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات او خونہ ہم دغونو او تکلیفونو نہ دک دے پہ دے خونہ ورتو
 اغسٹو کینے کلہ سر و مال او ہول تہ ہم ا بیلی مگرد خناور ولذات
 ددے ہولو خطر و نر خالی دے دھغہ رجہ دا دہ چہ دانسان بہ فطرت

کینے تیر شوے غم اودہ مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرویا
 خیلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سردی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن گیری او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخاوی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر و نونہ دک دی اود خناور ورتو
 یولذات کینے ہیغ قسم غم فکر نشتہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخیل ژونہ مقصد پچیلہ نشی مقصد رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقصد کوی، لکہ خنکہ چہ دہاتی جہاز جورہ ونکے د
 ہواتی جہاز مقصد متعین کوی نہ چہ پچیلہ ہواتی جہاز خیل مقصد
 متعین کوی ہر دامقصد بہ صفا و بلیغوالفاظ کونہ قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دپیریا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ○ مقصد عبادت الہی دے مود
 سورۃ التدریات آیہ ۵۵ :- ددوی نہ روزی گھنل دغوار

اونہ پہ بل خور دل :-
 دا سے لکہ خنکہ چہ انسان دا دودہ مقصدونہ پچیلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکمہ چہ موبز تہ نہ ددروزی حاجت نشتہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکہ خداوند تعالیٰ دورا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم سا تلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکمہ
 چہ ہغہ دیر کوی اوزور آور دے،
 کچرے یومشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہغہ
 خراب نشی نو دادمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددہ مقصد ہغہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان او دھغہ دیر ذی دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصد تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور و غن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ (روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثوندا مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لپر وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسانا ژوند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پورے د الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان ژوند متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيهِ ط سوره الانشقاق آیت ۷: تَبْرَأُونَ لِلّٰهِ تَه و دروان ئے او
 بیا بہ و ر شکرہ یو خائے شے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوک، چہ انسانی ژوند متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورتہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورے خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

دا خبرہ دیرہ ہکارہ دے چہ انسانی ژوند متحرک دے انسان اول
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تر دے د ترقی حرکت دے بیا مرگہ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگہ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہیخوک نشی بندلے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خود ا ہول حرکتونہ د غمونا او مصیبتونہ د ک
 پاک دی۔

دا خود ہکارہ ژوند حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر خوک نشی بندلے دا ہکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورے راشی او دا آخری
 پورے کومہ دے، دا پورے ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ دانسان ژوند
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل نہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را ائی نو د ہفہ عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا از مکہ چو کھوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفہ ا بہ خورد کوی، سرہ پہ کئے آجوی۔ خیال ئے
 ساتی، خچ کیداری ئے کوی، چہ فصل پوچ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوایا نو او خروئے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلے
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکمہ چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورے تہ ا رسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچیل ژوند کنی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، خوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ وی
 او خوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ تر مرگہ
 جاری وی بیا و پاندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر گلہ دا دوارہ قسمہ
 خلق د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی نو ژوند بہ خپل خائے او آخری پورے بیا مومی آویہ
 تہ بہ ا دریزی او دا د ژوند د حرکت انتہا د لکہ خنگہ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو د نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حَسَابًا سِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ
ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبْرًا ۖ وَوَصَلَّىٰ
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

سورۃ الانشقاق آیۃ ۷ تا ۱۰

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہوہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغستہ شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہوہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَيَّ اللَّهُ: پر مخ دزمکے شوک گر خید نکے
رَزَقْنَاهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا: نشتہ مگر پہ اللہ دہفہ روزی
سورۃ ہود آیۃ ۶: دہ او دہفہ داستوکنے اوامانت
الینو خانے ورتہ ہم معلوم دے،

پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے دُنُوٰی ژوند
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دآخرت منزل کوم بخا
چہ آستوگنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ دقبر او برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ژوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ژوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

داعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خو خیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی:

۱۱) حدیث اسلوب مطلب داچہ دقرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانت
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذوے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے دکلام دسے طرز
موندے شی:

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع: دقرآن حکیم پہ دے دریوارو کینے یوطرہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرارکوی چہ قرآن دسبع معلقات یاد دیوان
حماسہ پشان شعرہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او دمقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند ونوالہ نشرہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشرہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ د نکے دا سے کلام بل
هداوشتہ نہ نوددے بئیا داوسر چشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دکہ:-

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلم دجذباتو جیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونی ہم نہ دی اوچہ درحم خبرے
کوی نودتہراخ: پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف دقرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت دزیری او دویرے
دجنت او ددوزخ، اوقہر او درحم ٹیکو پہ یو خانے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان دجذباتونہ مغلوبہ ہستی دقرآن نہ دہزبان
نَبِيٍّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ
سورۃ الحجر آیۃ ۷: پہ دے آیت کینے دمغفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار پھرے نشی کو لے اودہ دم او شفقت پہ وختے
د غصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس دہر انسان د کلام چہ مطالعہ اُشی نو پہ ہجے کہتے بہ خانما داسے الفاظ
بنکارہ شی چہ د بھرنی د پورے د باؤ پیداوار بہ وی چہ د ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم د ویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کہنے خو کلمہ د قوت اظہار کیزی مگر داسے قوت پھرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں بانداے د حکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ د قرآن ہم اُکریا، نو ہفتہ تہ بہ پھرہ صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا داسے متکلم کلام دے چہ د کائنات عالم دیو خیز
نہ ہم ہفتہ نہ ویریزی اونہ د با ویزی ہلکے عظیم تو کجکل کائناتو بانداے
حکمرانی کوی۔ د طرفان نوح د بندیز بہ بارہ کہنے د قرآن د الفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
أَقْلَبِي : سورة هود آية ۱۰۰ : اے آسمانہ دوریدونہ بنداشہ
چرے یوانسانی طاقت ہم داسے حکم و رکوع شہ :-

انسانی کلام د انسان د دماغی قوت د محدود والی مظهر وی د ہفتہ
د بلاغت اس پہ ہر میدان کہنے یوشان منہا ہر نشی د ہلے ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامینو کہنے د بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامینو کہنے
د ہفتہ د بلاغت د ہجے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
د شرا بو پہ تعریف کہنے بہترین شعر خود ویلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر ابوالتاہیہ "پہ دُھد و تقویہ، پہ فتاؤ د نیا او پہ شوق
آخرت بانداے د بلاغت نہ چک شعر ویلے شی خو بہ نور و مضامینو

داسے نشی ویلے، پہ فارسی شاعرانو کہنے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورا زور سرہ شعر ویلے شی لیکن پہ بل میدان کہنے ہفتہ
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے د
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع بانداے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لڑکم
او پہ نور د ہفتہ ہم کم ویلے شی۔ دے نہ علاوہ د شاعرانو او بلیغانو
تول مضامین د فکر او د ما دیا تو کہ دائرہ نہ بھر نہ وی پہ دے
تولو کہنے غیبیات او د مادیاتو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کہنے د شاعرانو خیالات کار کو لے شی، لیکن پہ غیبیا تو کہنے
د تخیل پرواز ختم شی او دے تولو نہ علاوہ شاعران د رشتیاؤ
او د واقعاتو یا بند نہ وی، حکم چہ پہ دل سے بیا پہ خیال یا بندی راجی
د شاعرانو کار دغہ وی چہ پہ خیال کہنے خہ خبرہ ہر خنگ چہ داغلہ
ہجے د بارہ ہر خہ الفاظ چہ د ہفتہ پہ خیال کہنے داغلہ نو د شعر پہ نقاب
کہنے رنگینی سہا وروا چوی پہ دے کہ بے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ او دارشتیا دی او کہ دروغ، ہر بہ دے وجہ د شاعرانو
پہ بارہ کہنے یو معقولہ دہ چہ، "أَحْسَنُ أَكْذَابًا، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہفتہ وی کوم کہنے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن د قرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرہ وسیع دی، چہ دے کہنے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیہ، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین
القوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات،
واقعات د نیا او حقائق آخرت تول مضامین دی بیا دے وسیع مقنا
د بیا نولو د بارہ دائرہ دوسرہ تنگ دہ چہ ہیچ یو مضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی او سرہ دے د قرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکہ چہ فرمائی :-
ذَلَّكَ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا كَچھرے تدران د خدائے نہ سوادیل
فَبِمَا اخْتَلَفْنَا فِي كَلِمَاتٍ ۝ سورۃ النساء ۱۰۱ چا کلام وی نوزدھمہ پہ مشان
۱۰۱۰۰ :- بلاغت ارد مضامینو پہ صداقت کئے بہ خا مخا فرق

را غل ووا

داسے شان دھند کلام کیدے شی چہ دھے سرچشمہ لا محدود
قوت وی او ہند صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
شوچہ قرآن ہم د اللہ تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

پہ قرآن کریم کئے د غیبی علومو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
ہفتہ تہ دیر غبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
اشی چہ د نالوستی قوم یو نالوستی ذات بہ ہفتہ رسائی اشی ددے
غیبی علومو دیر نمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، دھے نتیجے او اثرے
۲) داتلو کے واقعے، دوخت نہ ڈو وچے دھے خبر ورکول اودھے داسے
حقیقت بیا نول چھ ظاہری اسبابوا اثرہ نہ وی،

۳) دمرگ اطبعیا تو نہ بعد امورو پہ بارہ کئے داسے حقیقتونہ
بیا نول چہ دلو کے فلسفی اودے یو فلسفیا نورد مجموعی قوت نہ ہم
چیرا اوچت وی :-

(۴) دتیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
نوح ۲- حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
اسعیل ۳- حضرت اسحاق، حضرت یوسف ۴، حضرت موسیٰ
حضرت ہارون ۴- حضرت داؤد - حضرت سلیمان ۵، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ او حضرت زکریا علیہم وعلی نبینا الصلوٰۃ والسلام
تاریخی واقعات اوردے یو لو حضرتو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصدونہ اوردے یو لو حضرتو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
واقعات اوردوی پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو ارشادونو پ
خپل خپل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات اوددوی انجامونہ
اونتیجہ، ددے نتیجہ علترنہ واسباب عبرتو نہ اونصیحتونہ چہ خٹکے
تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سرہ قرآن بیان کریدی
دھے مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

دے واقعاتو یو حصہ پہ توڑیت کئے موجودہ او حہ حصہ دتوڑنت
دعالمانو او تاریخ پہ سینو کئے محفوظ وہ لیکن دصاحب قرآن علیہ
السلام پہ نول ٹوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ ہفتی تہ دانشانی
استاذ نہ دزکلی کرے خہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر تکر کرے کوی
وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ ما نہ حضور علیہ السلام زکر کرے کریدی
داسے علومو باقاعدہ حاصلو دپارہ بالخصوص دیوانا نوستلی
سری دبارہ چیرہ زمانہ اودپرلہ نیے زکر کرے ضرورت وی، دے
دپارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
دقرآن دشنا نو ہیخ وخت ددوی ددائی تو بہ انکار انکار واونہ د
تیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام یا دتیر شوی قومونو پہ واقعاتو کئے
خہ شک بنکارہ کرے وودا خبرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول دشنا
اودستانو دا حقیقت او رشتینی منلہ چہ ہفتی علیہ السلام ائی و
اوپانہ ہم ہفتی زکر کرے نہ وہ کرے او قرآن کومر وصبی واقعات
دانبیا ویا دامتونو چہ بیان کریدی ہفتے ہم صحیح منل کہ منڈے
منل نو خاغا بہ فی اعتراض کرے وے، پہ دے بتا د موجودہ مستشرقینو

اعتراضات رد و اورد و موروپه بار کھکھه غلط او بے بنیادی چه ددے، مقصد سیاسی دے او استعمار تہ و دہ ورکول دی، داستراقت فتحہ علیا رادہ ندادہ بلکه د تحقیق پہ مرکزی سرچشمے د طاقت د قرآن او بیوت بانہ سے حملہ کول غوازی چه د مسلمانانو د زبونونہ د قرآن او نبوت ہفہ جرے غٹھے شی او دھغوی د فطری وحدت خاتمہ اشی او دردی د جگد اکولوا و خان خان لہ کولونوی دو کو تہ پرا نستے شی:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنۡوَاهِهِمْ ۗ وَيَكُونُوا كَالَّذِينَ نَزَّلَ اللَّهُ مَنۡتِرًا لِّتُورِهِ وَكَذٰلِكَ اَلْكَفَرُوۡنَ ﴿١٠﴾ : خولو مگر کی ادا اللہ د خیل رنہ سورہ الصف ایۃ، ع: پورہ کو تہ دے ہر خومرہ چه کافران بے بدگنہی پہ عامو نگریزی دانو کتے صحیح علم دین نشتہ او د دینی ژبے عربی ہم مہارت نشتہ او ددے نہ علاوہ د دوی دیورپ ہر یوم صنف سرہ عقیدتندی ہم دہ چه داد مغربی تہذیب اثر دے او د علماء دین نہ کر کہ دے، دا خلور خیزونہ دا سے دی، چه مستشرقین خیل فتنہ تہ پہ دے ہنہ ودہ ورکولے شی، مؤید د گولڈ زیتر، د مذاہب تفسیر یہ نوم کتاب او د ولیم میرر، د لائف آف محمد، نوم کتاب پہ آزاد فکر دیرہ ہنہ مطالعہ کریدہ لیکن پہ مؤرب ہر ہفہ اثر شو چه نوم مؤبنا س بیان کپ و اودا خمونیز د یقین د مضبوطوالی یو باعث جو رہ شو، مؤرب دراتلو کی ۹ مور و پہ بارہ کتے د قرآن کریم یو خو ہفہ غیبی اعلانات بیا نوو چه نوم لاشو تہ وواونہ د ہفہ خہ اسباب او ذرائع وو

۱ قرآن کریم دا سے قسم اعلان پہ دے الفاظ کتے کپیدے : عَلَيْتِ الرَّؤُفِ فِي اَذۡنِ الْاَرۡضِ وَهَمۡ مِّنۡۢ بَعۡلِا عَلٰیہُمۡ سَيۡلُۡبُۡوۡنَ ﴿١٠﴾ : سورہ الروم آیۃ ع: رومیان د ایران پہ مقابلہ کتے د سے مغلوب شو چه د کسری فو کونور و می حکومت او د ہفہ مرکز دل سے تباہ کرو، چه د اے یو

خیل فلنگی، یا ست جور کرو، تاریخ ا بنو دل چه ددے خبر سے خہ نبتہ ہونہ و، چه رومی حکومت بہ بیار اپا لگی او د کسری ہفہ لوے حکومت تہ بہ ماتے ورکوی، مگر قرآن یضع سینین، یعنی دلسوکالونہ کہہ مودہ مقرر کرے او ہر دفعہ ا شوہ دلسوکالونہ کہہ مودہ کتے رومیانو کسری تہ شکست ورکرو او دوست دشمن د قرآن دا غیبی اعلان پھیلو ستر بدورشتیا او کیدونیکے ا کیدو او د تاریخ پہ بانو کتے محفوظ شو۔

۲ مسلمانان دیر کمزوری ووا او قدیش دیر زور آورو، با مخصوص د حدیبیہ پہ مقام سستہ ہر کتے چه صحابہ کرام د دیر لڑے خایہ مدینے سورے تہ د عمرے پہ نیت راغلی وو قریشو د طاقت بہ نشتہ کتے ہغوی دمکے شریف او د عمرے نہ منع کول سرہ ددے چه داکار د عربو د منل شری قانون نہ ہم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیہ ہغیا کمزورے دفع ہوا منے پہ ہفہ کتے یودادفعہ ہر و، چه داخل د مسلمانان عمرہ نہ کوی بلکه آسندہ کال د بیاراشی او پہ دے حال کتے سورہ فتح نازل شو، اِنَّا فَتَحَّا لَکَ فَتْحًا مُّبِیۡنًا ﴿١﴾ (سورہ الفتح آیۃ ع) چه پہ دے کتے ددوو فتحو پیشگوئی شوے و، یو د یهود و خیرازہ زمکہ د مسلمانانو پہ قبضہ کتے را تلک او کھغوی لوے طاقت تہ ملتے ورکول، او دویم د قریشو بلکہ د عربو مجبوعی طاقت تہ ماتے ورکول او مگر عرب مکہ مکرمہ فتح کول، دا دوا رہ فتح مسلمانانو صرف پہ ددو کالو کین حاصل کرے، ددے نہ معلومہ شوہ چه قرآن کریم دعا لیل الغیب کتاب دے

۳ قرآن حکیم دا سے وخت کتے د خلفاء راشدینو د خلافت پیشگوئی کرے چه د صحابہ کرام و زون تہ ہم خطرہ وکہ بلکہ یومسلمان ہم خان محفوظ نہ کتے یو لیکن د قرآن حکیم دا پیشگوئی درستہ ثابتہ شوہ او ہم ددے مطابق ہغوی ددے حکم حکومت حاصل کرو د ہغوی دین

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاتنه نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
 دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُم مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا (سوره نور
 آیه ۴۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم د اے نور د پیر غیبی اعلانات
 دوخت نه رو وچه کړیدی او بیا رشتیا اخیستل مکره لهند والی په عرضی
 صرف هم دا مثالونه کافی گنړو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت دا اے یو خاص شان دے چه په هېڅ
 انسانی کلام کینه نشته:
 دا د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په دیر تکلیف یا دوی یاد دے ساتی او د دے دورو نه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هېڅ فائده نشته. دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هېڅ کتاب نه. ۱-
 (۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هر بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته یو پورته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی
 (۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوه د هېڅ بیا
 پوهیدونکو خوا اثر خا هڅا کیږی، نو دا اے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته. د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا ونه شای
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ما ما را زوی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه ده، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا ښی، نو ظا هر بین نابوهه خلق د اے ربطی گنړی خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د د اے څیز ښودل چه
 انسان ته پوه د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هبل
 تر غیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هر بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منای شوی واقعات وی یا بخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار کیږی، چه د هغه بد نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنړی نو نتیجه تی
 دا وی چه د د اے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان جذباً تو گوید دے دے دده هر حرکت په جذباً تو بیا وی
 قهر په وخت د رحم او شفقت نه خالی وی او د رحم په وخت د قهر
 او غصه نه تنزی وی، په خو شمائی کینے به چووی ضم به ورسره پوتنه نه وی
 لیکن د الله شان د جذباً تو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے که
 پخه کین غضب سره د مهربانئی او مهربانئی سره د قهر ذکر وی خو خایونه
 جدا وی مثلاً د غضبه خائے کنه کاران وی او د مهربانئی خائے کینے
 فرمانبرداران وی هر دغه وجه ده چه قرآن کینے د ویرد لوسره د زبیر
 وکولو او زبیری وکولو سره د ویرد لو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره
 جنت ذکر په یو محله کینے موجود وی او بے شمیره خایونو کینے په یو آیت کینے
 مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ ۝ حُصَا بندگان خبر کړه چه
 وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝ خو معاف کوونکے او مهربان
 سورة الحجراته ۵۴

د دے جمع نه مطلب دا چه د قرآن سر چشمه د جذباً تو گوید دے انسان
 نه بلکه د جذباً تو نه پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د هغه د حکمت
 تقاضا ده، چه انسان کینے د محبت او خوف دواړه حکم وی، کچرے خوف
 خدا نه وی، نو بیا به د خدا ئے پاک د فرمانبرداری کارخانه کېده و د
 شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کینے د حاکم ویر د نوی نو حکومت
 پاتے کیری دارنگ د محبت ضرورت حکم دے، چه په عبادت کینے خدا
 وی د محبوب حکم په اخلاص سره مننه شی او د هغه د پاره محب د خدا
 قربانئی وکولو نه هم تیار وی، هر کله چه په الله تعالی کینے دا دواړه
 جمع دی نو د هغه په کلام قرآن کینے د هر دواړه خا مخا جمع وی، په نو

خیزونو کینے دا دواړه جمع کیدل د نیت په حساب د پرکم دی،
 انسان ده زموی یا د ظالم انسان نه ویریزی مینه ئے ورسره نشته
 ورسره د هغه محبت شته لیکن ویر کینے تر نشته معلومه خو کچر
 بولکے خالق کائنات کینے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه د هغه ذات د دے
 دواړه مرکز دے، ثابت شوه چه قرآن حکم هر د دے ذات کلام

د ترغیب او ترهیب په باره کینے آیتونه پیش کوم
 لَا تَقْظُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ط إِنَّ اللَّهَ ۝ د الله د رحمت نه نا امید می کوئی
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ ۝ بیشکه الله ټول گنا هونه معاف
 الْعَفْوَ الرَّحِيمُ سورة الزمر آیه ۵۴ ۝ کولے شی، په تحقیق هغه معاف
 کوونکے او مهربان دے ۝

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةٍ ۝ هیت نفس نه پوهیږی چه ما کوم
 أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (سوره ۝ سترید وینولو والا نغنونه د هغه
 السجده آیه ۱۷ ۝ ۝ ۝ ۝ د پاره د عملونو په بدل کینے پت سائله
 دکا ۝ د ویرولو په باره کینے ارشاد دے ۝

وَحَابٍ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝ مِنْ وَّرَائِهِ ۝ ناکامه دے هر هغه کس د چا چه
 جَهَنَّمَ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ ۝ يَتَجَرَّعُهُ ۝ په خپل زور ویا پروا و اسلام
 وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ ۝ سره ئے ضد کولو د هغه د رستو
 مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٌ ط وَمِنْ وَّرَائِهِ ۝ جهنم دے، د هغه د زور او په پټه
 عَذَابٍ عَلِيمٌ ۝ سورة ابراهيم آیه ۱۷ ۝ د خنور لے شی کوټ به تر اخلی
 مگر تیرولے به ئے نشی او د هر طرفه به په ده د مرگ سختی وی خرموی
 به نه او د دے نه پس به په سخت عذاب کینے کپروی ۝

۱۲- ملکی اعجاز

د ټولو ټولو ئے انسان بادشاه حکم هر چلیږی او خلق تر ویریزی هم

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظی علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذ مناهل العرفان تہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و ووافطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمدے لرلو نو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْخَبْرِ** بوجہ دنور قوم نو دکلمون پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔
 الا الله (آل عمران آیت عی) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين (بلسان عربی مبین) او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالیٰ انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔

د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تور دکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہ ذکر کو۔

علم اللغة یا علم اللسان

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکبات او دقران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا با تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوہ حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود محمل استعمال دکتو او دآسرار وچہ داہہ علم البلاغی، خومرہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظی علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذ مناهل العرفان تہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و ووافطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمدے لرلو نو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْخَبْرِ** بوجہ دنور قوم نو دکلمون پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔

الا الله (آل عمران آیت عی) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين (بلسان عربی مبین) او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالیٰ انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔
 د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط
 روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تور دکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہ ذکر کو۔

علم السنہ

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکبات او دقران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا با تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوہ حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود محمل استعمال دکتو او دآسرار وچہ داہہ علم البلاغی، خومرہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د کتونو شمیر خومره دے د منوخ او
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کینے دے او په کوم
 کینے نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کینے د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کینے د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکند
 د دغه حال د حج روغے او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودوخت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو. او دا خوینږ محتاجی د قرآن محتاجی نه د څکه چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته د کومی کونستو یا د و لے جوک و لو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوه یا و لکه محتاج
 دے بلکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د څه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیه ۵) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنائی، څکه چه د قرآنی الفاظو ته
 روچه ذکر دے، بَيِّنَاتٌ لِّعِبَادٍ آيَاتِهِ، څکه د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو استناد صرف د کتاب علمت و اوږی نو دانسی ویلے چه

د کتاب تعلیم ور کړی و تدخو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړی په بل ایت کینے دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ س (سوره النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړی، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوی دے
 علی هذا القیاس په دے باره کینے د پرایتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوی دے
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو برا راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو روشتنو خلقونه زیات
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کینے بیکي چه هر
 اجتهاد هُم فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینږ
 د اجتهاد نه د پیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کینے د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوجت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پاتے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، څکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پاتے کیدی، دے نه علاوه
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو روحه او احوالو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شو چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے کیفیت جوړ سبب جوړ شی په

چہ پہ ہفتے ہاںدے قرآن کینے دوزخ و عید را غلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ اُو دَمُومِنَانُونَه پَه خِلَاف لَارْمِي
 تُوْلَه مَا تُوْلِي وَتَصْلِيَه جَهَنَّمَط وَسَاءَتْ نَوْمُونِنَبَه هَعْنِي دَهغُوِي د
 مَهِيْرَاط رَسُوْرَه النَّسَاءُ آيَه عَه ۖ حَوِيْنَه پَه لَار تَلُوْتَه پَرِيْنَدُوْاو
 جَهَنَّم كِيْنَه بَه تُوْرَا تُوْمُوْو چَه هَعْفَه دِيْر خَرَاب خَائَه دَه، دَدَه آيَت
 نَه مَعْلُوْمَه شُوْرَه چَه خُتْكَه مَخَالْفَت دَرَسُوْل عَلِيَه السَّلَام جُرْم دَه دَغَه
 رَنَك دَصِيْحَابَه كَرَامُوْ مَخَالْفَت هَر جُرْم دَه، خُتْكَه چَه دَنَزُوْل قُرْآن
 مُوْمِنَان هِيْدَغَه دِي، لَه دَه وَجَه دَايَسَه تَفْسِيْر چَه دَصْحَاب كَرَامُوْد
 مَجْمُوْعِي رَا تَه نَه خِلَاف دِي هَفَه تَخْرِيْف اَوْ جُرْم دَه، چَه دَهغَه سَزَا
 دوزخ دے ۛ

۴- علم القواعد و اصول استنباط ۛ

دَمُفَسِّر دَپَارَه دَعَرَبِي زَبَان دَهغَه تُوَانِيْنُو عَلِم هَم ضروري دے
 چہ پہ هَفَه دَجْمَل، مَفْصَل، عام، خاص، مطلق، مَقْيَد، امر
 نَهِي وَغِيْرَه حَقِيْقَتُوْنَه اَوْ مَقْتَضِيَات مَعْلُوْمَه كِرِي شِي چَه دَتَفْسِيْر
 كُوْلُو پَه وَخْتَل حَاكِمَاو نِيْتَجَرَاو سَلَز كِيْنَه غَلْطِي اُنْكَرِي، دَا قُوَاعِد
 دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعَلِم نَه مَعْلُوْمِيْرِي۔ دَا دَعَرَبِي تَبِي پُوْوْوْر عِلْم دَه
 چَه خَاص اِهْل عِلْم تَه يِيْزْنِي اُو دِيْنَه اِهْل اسْتِنْبَاط و يِيْلَه شِي دُوِي
 پَه دَه قَاعِد و كِيْنَه مَاهِرُوِي، اُو دَدَه پَه زُوْر دَ احْكَامُوْد اِسْتِخْرَاج
 جُوْكَه وِي قُرْآن كِيْنَه دَدَه خَاص طَبَق دَكُر دَه ۛ

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخَفُوا ۚ وَإِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ يُدْعِي إِلَى الْخَوْفِ وَأَلَى الْإِيمَانِ ۚ وَالْإِيمَانُ أَكْبَرُ مِنَ الْخَوْفِ ۚ وَإِن كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْهُ لَنَنْسَأَنَّكُمْ آيَاتِنَا فَتُبَيِّنَ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ كَمَا بَدَأَ الْإِنسَانَ طِينًا ثُمَّ يَجْعَلُكَ سَبِيْلًا مُسْتَقِيمًا ۚ وَتِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ لِقَوْمٍ يُدْعُونَ ۚ

مِنْهُمْ ۚ سُوْرَه النَّسَاءُ آيَه عَشْر ۚ كِرِي نُوْدَا اسْتِنْبَاط خَاوْنِدَا نُوْبَه دَهغَه حَقِيْقَت
 پِيْزْنَدَا لَه وَسَه ۛ
 شَرِي احْكَام كَجْرَه اُو امْرُوِي نُوَامِر دَه اُو دَا مَن خِيْز دَه اُو كَجْرَه مَهِيَات وِي
 نُوْنَهِي دَه اُو دَ خَوْف خِيْز دَه، خَه مَعَامَلَه كِيْنَه دَا تَحْقِيْق كُوْل چَه مَاهِرُو
 دَه كَه مَنَهِي نُوْد دَه بَدَا مَطْلَب وِي چَه دَا مَن كِيْنَه دَا خِل دَه كَه
 خَوْف كَبِيْر ۚ اُو دَا لَلَّهِ اُو دَهغَه دَرَسُوْل صَلِي اللّٰهُ عَلِيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ كِتَاب اللّٰهُ
 اَوْ حَدِيْث طَرَف تَارَا وِي لِي كَار دِي، دَه دَه پَارَه چَه اَجْتِهَاد كُوْنَكِي
 دَكْتَاب اللّٰهُ اُو سُنَّت مَنصُوْصَا تُوْسَرَه دَدَه مَعَامَلَه مَوَازِنَه اُنْكَرِي اُو
 دَهغَه حَكْم تَرَا اُو بَاسِي دَدَه دَه پَارَه دَعَرَبِي پَه عامه تَبَه دَبُوْهِيْدَن
 حِلَاوَه دَعَرَبِي تَبَه دَخْصُوْصُو قُوَاعِد و مَعْرِفَت رِيْزْنَدَل، هَم ضروري
 دِي چَه پَه هَفَه دَقُرْآن دَصَحِيْح قَانُوْنِي اِنْدَا نَه فِكْر دَار و مَدَار دَه
 اُو دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعَلِم نَه دَدَه قَانُوْنِي قُوَاعِد و پِيْزْنَدَل كِي حَا صِلِيْزِي

۵- علم قواعد الالهيات

دَمُفَسِّر فَرَض دِي چَه هَفَه تَه دَا ذَاتِ اللّٰهِي سَه تَرُوْجَا كُرُوْدَا نَا جَانُو
 عِلْم حَا صِل وِي، اُو هَفَه پَه دَه پُوْهِيْرِي چَه اللّٰهُ تَعَالَى يُوْدَا يَسَه سْتِي
 دَه چَه دَجْسَمِيْت، طَرَف اَوْ مَكَان اَوْ زَمَان نَدَا مُنْزَرَه اُو پَاك دَه اُو د
 دَه قِيْد و نُوْنَه بِالْكُل بَهْر دَه، هَفَه دَا يَسَه ذَاتِي كَمَالًا تُوْسَرَه مَوْصُوْف
 دَه چَه لَا مَحْدُوْد دِي دَا دَه دَه پَارَه چَه دَهغَه آيَتُوْنُو پَه تَفْسِيْر كِيْنَه رِيْخ
 اُنْخُوْرِي كُوْم چَه اِلَهِيَا تُوَاوَدَا اللّٰهُ ذَات اَوْ صِفَاتُوْسَرَه مَنَعْلَق وِي، اُو بِيَا دَه
 اُمُوْرُو دَه پَارَه دَعَلِم العُقَا ئِد اَوْ عِلْم الكَلَام ضروري دَه، چَه دَا اِلَهِيَا تُو
 پَه مَسْئُوْ كِيْنَه دَكُر اِهْلِي نَه مَحْفُوْظ پَاتَه شِي ۛ

إِنَّ اللَّهَ شَهِيدٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۚ كَيْدَ شِي چَه دَجَا پَه زُرَه كِيْنَه دَا شَبَه وِي چَه دَتَفْسِيْر
 قُرْآن دَه پَارَه پَه كُوْمَر عِلْمُو كِيْنَه دَه مَهَارَت شَرَط اِيْخُوْمَه

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تداوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانداینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ ووجواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بتول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانداے موجود و
 عربی ژے سہہ دا گندہلی وواو پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگب د صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بتول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود و او عربو بہ استعمال تول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس و اچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سہہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین تے
 رستوا شو نو دا شبہ حکمہ بے حایہ دہ۔

۶۔ علم الموهبة

دقرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ پہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، دقرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) دقرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ دقرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کپیدی،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِنَاظِرِ فَهْمٍ مَعَانِي: دقرآن معانی او اسرار داسے کس
 القرآن وَلَا يَطْهَرُ اسْتِرَافًا لِمَنْ فِي قَلْبِهِ
 بَدْعَةٌ أَوْ كِبْرًا أَوْ هَوًى أَوْ حُبًّا لِلدُّنْيَا
 أَوْ مَحْرَبَةً عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرًا مَلْحَقًا بِالْإِيمَانِ
 أَوْ ضَعِيفُ الْحَقِيقِ أَوْ يَتَعَدَّى عَلَى
 مُفَسِّرٍ كَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعًا إِلَى
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجُ
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَى
 قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
 الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ
 سُفْيَانُ الشُّورَى لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ
 الْقُرْآنَ وَالْإِسْتِعَالَ بِالْحُكَّامِ
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

پوہہ دواہہ د مؤمن پہ زہہ کہتے شی جمع کیدے .
 دے نہ معلومہ شوہ چہ دقرآن د پوہے دپارہ زہہ ددرنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ دقرآن دپوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہ دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کومر چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او داللہ تعالی نہ د نبض حاصل وود پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْءِ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحِیحِ تَفْسِیرِ
 هُمْ اَكْرَمُوْنَ بِمَا هَمَّوْهُ فَهَلْ اَكْرَمُوْهُ رَابِعًا اَوْ رَابِعًا اَوْ رَابِعًا اَوْ رَابِعًا
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدًا مِّنَ النَّارِ يَخْرُجُ مِنْهَا
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ بتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبل کار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چَهْ دَقْرَانِ پَهْ تَفْسِیرِ
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حکمہ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پَهْ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق دِ
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پہ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظ سورہ پہ قُرْآنِ کہتے د فیکر او
 تذکر کوونیز غیب ور کہتے دے پہ دے وجہ رائے او فکر خہ بد نہ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کہتے رائے بنیاد جو رکری او تک آن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سیبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد و نہ خلاف نہ
 وی ہغہ محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی و بیٹے، بیا ہم کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے، پ، پشان رائے بہ صرف یو آلہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد و مرجع بہ ندوی،

دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، دقرآن د مفردا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د مجملات او مختلف قرآنوں، دا بتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالبت چیر و معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت
 او سراز وغیرہ استخراج دا بتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حکمہ چہ دا بتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل او درایت سرہ دالاتقان جلد ۱ ص ۱۰۰ و ص ۱۰۱ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اور روایت پہ موقعہ نقل اور روایت پہ جائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو دا حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم دقرآن تفسیر و نہ کوی وی، اباطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی و بیٹا او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبا و مہا بلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلام
 مسلمانوںہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامیا تو انکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خویشے دغہ باطنی معنی
 اصل مراد د اللہ گنری، لکہ خٹنگہ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْيِيقُ
 بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ بِمَحْضِ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَوْ ذَلِكَ اعْتِقَادٌ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ تَوَسَّلُوا بِهِ
 إِلَى نَفْيِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلْبِيَّةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَّرْنَا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطَمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیرد قرآن رازونہ حاصلون غزالی نوہغہ داسے دے
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیرد رواسے در سید نو دعوی کوی۔

د علامہ اوسی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ د صوفیہ وپہ تفسیر کینے د
 خوا مؤرد لجاظوی، چہ ہغہ د باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را د اللہ مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبت و غیر ذلکا نشان
 دے، نہ چہ الحداد و خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے۔ د حدیث پہ دے
 الفاظ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے اود باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۴۷)
 د صوفیہ و اوباطنیہ وپہ معنی کینے د بیلٹون پہ عرض مؤربن یومثال پیش
 کو چہ د بیلٹون بینہ بنکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَ صُورَةٌ: یعنی پہ کوم کور کینے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغہ کینے د رحمت فرشتے نہ داخلیری، دا حو ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگہ ہر دل سے داخل او بل یومناسبت مطلب
 لے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 اود سپی نہ مطلب د ذرہ نڈا کور خو کور نہ دی او تصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نوچہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا اود سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغہ کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے اود سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال د صوفیہ و د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے او ظاہری تصویر
 مراد نہ دے اونہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خو کور نہ دی، اود تصویر نہ مطلب یواغے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ مؤربن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحداد او تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرة کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورة بقرة آية ۷۱ د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پارہ دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبریٰ
 اویا د ہنہ یوجز مقتول سرہ اُ مبنی نو مقتول بہ ژوند ہ شی او خیل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس ددے ایت داسے تفسیر کول چہ د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مَراد بلکہ نفس بہیمیہ تر مَراد دے بنکارہ مطلب ہرے دا
 وی، چہ خیل نفس بہیمیہ د عبادت او ذریا ضنت پہ چارہ ذبح کبریٰ
 یعنی مرے کبریٰ ہر گلہ چہ نشا سو پہ عبادت اور یا ضنت سرہ د نفس سہی
 ختمہ شی نذر و حانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کبری، د مطلب د اچہ د خواہشات نو مغلوب انسان
 مرے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب ہنہ نفس بہیمیہ دے، ا کوم چہ د
 خواہشات نو مرکز دے، ددے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ ددہ
 خواہشات مغلوب کول دی، چہ ہنہ قاتل بولی، د ژوندی کید و مطلب
 جسمانی تہ، بلکہ روحانی ژوند مَراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چہ غوا/ غوی تہ دے ذبح شوے او نہ خولے
 مقتول بیبا ژوند ہ شخو او خیل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرا
 دے چہ چو پت الحاد او زندا یقیت دے،

کہ اصل واقعہ او د ایت ظاہری معنی پہ خیل حائے صحیح اگری اویا
 د غے باطنی تفسیر اگری نوخہ بدیت تہ نشتنہ لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خیل تفسیر کینہ دغہ ذکر شوے اشارے د معرفت الہی د
 نکتو پہ درجہ کینہ نقل کبری دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونہ امام سلو طی رح پہ اتقان کینے دا بن
 النقیب رح نہ نقل کر تہ دی:-

مَا تَحْصِلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شَرِيْعَت كَيْفَ دَمَع شَوِي تَفْسِيرِنَجَه
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً اَنْوَالِ اَحَدًا هَا، صُوْرَتُوْنَه دِي

د تفسیر د پارہ د ضروری علومو
 حاصلونہ بغیر تفسیر کول :-
 ۱۲) د صفات باری تعالیٰ یاد مَقْطَعًا تو
 یاد متشابھاتو تفسیر کول چہ د ہنہ
 علم اللہ سرہ خاص دے ۱۳) د خیل
 غلطے قائلہ کہے شوے رائے د مضبوط
 د پارہ داسے تفسیر کول چہ ہنہ دے
 خیلے غلطے رائے تابع کبری، او ہر دے
 تہ کے دیماردا کازی، غلورم د اچہ
 بغیر دلیلہ دعویہ اگری چہ ہم دا
 مطلب یقیناً د اللہ تعالیٰ دے، پنجم
 د اچہ د قرآن تفسیر پہ خیلہ خوبنہ

جلد ۱۳ ص ۱۳۱

او خواہش اگری:-

د ابول صور تونہ بہ تفسیر بالرائے کین دا خل دی اپہ کوموچہ د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لؤ کینہ بہ دیر
 کم دا ہر وی، چہ پہ دے پنحو صورتو لؤ کینہ بہ پہ خہ طریقہ داخل نہ
 وی، العیا ذبا للہ،

اقسام تفسیر:- ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی

د اچہ صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د
 ہنہ پہ قواعد و پیژند و معلومیدے شی ۱۴) ہنہ اعتقادی او عملی بنکارہ

احکام چہ د ترا نی الفاظو بہ آوری د سرہ معلومیدے شی، لکہ چہ
 فَاعْلَمُوا اَنَّكَ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ سُوْرَه مَھْدَايَه ۱۵) ہونہ شہ چہ بغیر د اللہ بل معبود نشتنہ
 اَنْبِيَا الصَّلٰوٰةَ وَ اَتُوْا الزَّكٰوٰةَ رَابِعَةٌ اِيْتِه ۱۶) نُوْحٌ قَامِ مَوِيْ اَوْ زَكٰوٰةَ وَ رَكُوٰی

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوہید و خہ عذر قبول دے، (۳۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوہیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکاموا استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوہلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۳۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ د متشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد ۱ ص ۱۱۷) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَدَّ كُورَهٗ آسَانِي نَهٗ مَطْلَبِ دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرآنی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کینے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کینے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شراط و مفروض دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او مخریف دے :-

(۳۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۳۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کینے د دے خائے وی (۳۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد ۲ ص ۳۱۱ کینے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرْفُ الْآيَةِ إِلَى مَعْنَى مُوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ

۱) تاویل د صحت بغوی او کراشی د شرطونہ نقل کریدی را، د ترومی ایت سرہ جوہر بنت (۲) دُر ستنی آیت سرہ جوہر بنت (۳) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط ہم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزا نہ بلاغت کینے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری مِنْ حَقِّ مُفسِرِ كِتَابِ اللَّهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجَزِ أَنْ يَتَعَاهَدَ فِي مَدَائِهِ بَقَاءَ التَّعْظِيمِ عَلَى حُسْنِهِ وَالْبَلَاغَةَ عَلَى كَمَالِهَا ر البرهان جلد ۱ ص ۳۱۱

(۳۹) د مفسر قرآن د پاره د اضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ یولو لارو کینے دا خبرہ پہ نظر کینے ساقی چہ د قرآن د نظم ر عبارت خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پھیل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط ہم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پاره پہ قرآنی تفسیر کینے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کینے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی را ہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۴۰) کتاب او سنت کینے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو دا بہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کتاد قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نوداہہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیر خپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیر بہ ہم ہنہ صحیح دی چہ
 پہ ہنہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم نہ دے چہ ہنہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دچہ ڈھرایت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفسر نظر دپہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈپارہ چہ ڈہنہ تفسیر
 ڈ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈ قرآن ڈ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈ
 تفسیر و نو ڈ مجموعی روح پچہ ر ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو ہنہ بہ
 تحریف وی او ڈ قبکو لو قابل بہ نہ وی، البتہ کچرے یوما ہر مفسر تفسیر
 ڈ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہنہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈ داسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈر سٹو خلقو ڈ پارہ بندہ ہم نہ ڈاوپہ قرآن
 ڈ صحیح غور او فکر پہ زور ڈ معارف و اسرار و ڈ استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا یذکرہ عجایبہ ڈ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈ دے متعلق ڈ امام شافعی رح ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قدآن ڈ اللہ تعالی ڈ اسماء
 حسنی او ڈ صفات عالیہ و شرح دہ : او دے اسرار و متعلق ڈ حضرت
 ابن مسعود رض ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : د مضامین و لیتون ڈ ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین ر رواہ : چہ پہ دے کنے ڈ اولینو او آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول د علم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈ باری تعالی دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض داچہ ڈ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈ اللہ تعالی پہ خاص بند کا نو ڈ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈ کر پہ روح المعانی
 جلد صک اگوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 وجر ہنہ مردود دے، ڈ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہنہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی،
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر ڈ محی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۵۰۰ھ دا ہتول صاحبان ڈ قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈ ہنہ متعلق ڈ رکھی
 پہ برہان کنے لیکھی:
 كَلَامُ الصُّوْفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : د صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہنہ واددات او وجدانیات دی
 و مواجیداً یجدون عند التلاوة : چہ ہنوی و تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاوی کنے لیکھی :
 وَ جَدْتُ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ذابوا الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَدَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : نہ معلومہ کرہ ہنہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنْ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

x

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
نَظِيرٍ لِيَأْوِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
د تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
داعے وے نو دا باطنیت دے،
دا خو یو لگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا دپزی:

د دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرہ د باطنیہ و او د صوفیہ و
د تفسیر بیلتون دا علوا و ل د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
الْمَلَاحِذَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَتَعَوَّنُ
إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِ
وَيَقُولُونَ لَا بَدَلَ مِنْهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
إِدْعَى فَمِنْ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَ
وَلَمْ يُحْكَمْ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِدْعَى: داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
بَلُوغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
يَجَاوِزَ الْبَابَ : د نمنہ کورتہ لاہم

د دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
انکار نہ کوی، بلکہ د ہغہ ترغیب و رکوی
او وائی چہ دا دیرہ ضروری دہ، حکم
چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعو
داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
چہ پہ دروازہ د ننو تو بغیر حما

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لو د پار لا پنچہ شرطو نہ بیا کریدی
۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
معنی ظاہری۔

۳) د قرآنی الفاظو د پیر لہے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
د ہغہ خلاف وی۔

۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابِل او معارض نہ وی۔
۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناہل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکي:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
إِلَى مَا يَخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْطًا فِي
ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدَأٌ عَالًا لَيْسَ لَهُمْ
بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا لَهُمْ أَهْلُكُمْ
بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولًا
آتَمَى :-

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
نو د دے مفسر پہ غلطہ دے
بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
پہ تفسیر او د ہغہ پہ معنودوی دیر
بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
حضور علیہ السلام د را وری شوی حق

دیر زیات عالمان و:

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۴۵ کہنے ہم د دے پہ بار کہنے لیکي
وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دہ لیکن دے سرہ
لیکی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
چہ پہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰمٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَلِ يَعْنِيْ بَلْ نَهَيْتَ خَدَّ
بنودل، دادوحي لغوی معنی دی، اود دے شرعی معنی اِلَّا عُلَمٰمٍ بِالْشَّرْعِ
یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دوحی لغوی، درے قسم دی

۱) فِطْرِي ۲) اِيْجَادِي ۳) عِرْفَانِي
لکہ د خدا ئے پاک پہ الہام د نورو مجوگین جوہر ول
اوپہ ہنے کہنے شہد جمع کول د غہ رنگے د نورو حیوانانہ

کارنلے خود اقسام وحی صرف حیوانانہ (رخناور و خارو) د پارہ وی، پہ
قرآن کو پیر کہنے دی :
وَاَوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اِنَّ اِتَّخِذِيْ مَوْبِنًا مِّنْ دُونِهَا وَمُؤْتَاهَا فِيْهَا مِنْ اَنْفُسِهَا فَتَمْلِكُ فِيْهَا مِمَّا يَخْتَارُ
مِنْ اَجْبَالٍ بِيُوْتَا رِسُوْرَةُ النَّحْلِ اِيْتَا : فِطْرِيْ سِرَّة اُ بنودل چہ تاسو

پہ غرو نو کہنے گبیونہ جوہر کبریٰ
لکہ د یورپ سائنسدان چہ یو آرخ تہ مخہ کبریٰ او
ہنے د پارہ کوشش کوی نو د د غہ مطلوب خیز صورت

اوقنتہ اللہ پاک د دہ پہ ذہن کہنے راوی اود غہ خیز بیا جوہر شی، مثلاً
ہر وہمی سری ہوائی جہاز جوہر بول غو بننہ ہنے اول ڈالو تیکے شکل نورو
لید لے د یو آلو تو تونکی خیز شکل لے پہ خیال کہنے راو سنوا و کار لے پر
شروع کرو بخرجے لے کولے او تکلیفونہ اوتا و اوتو لے برداشت کول نورو
چہ قدرت د آلو تیکے مکملہ نقشہ د د ہ پہ ذہن کہنے و اچولہ، د موجد
کار خیل ذہن متوجہ کول و او د خدا ئے کار د مطلوب خیز نقشہ اچول
دا ہنے وحی او الہام د دے چہ عامو انسانانوتہ کیری ہنے د کافر ولے
نہ وی:

كَلَّا تَتَذَكَّرُ اِنَّ هُوَ لَآءٍ وَّ هُوَ لَآءٍ مِّنْ عَطَاٍ : یعنی مؤمن او کافر دو اپہ کوشش
رَبِّكَ وَاَمَّا كَانَ عَطَاٍ رَبِّكَ لِحُطُوْرِكَ كُوِيْ نُوْمُوْرِنُوْرَةُ هُنُوْمُوْرِنُوْرَةُ د کو و ستا

سورہ بنی اسرائیل آیت ۹۱ : اَلَّذِيْ خَلَقْنَا مِنْ نَفْسِهِ اِنْسَانَ مِّنْ عَلَقٍ ۚ فَذَكَرْ اٰتَا بِخَشْيَةِ اَوْفِيْضٍ بِهٖ جَابِلًا د دے
دا قسم وحی عامو انسانانوتہ پارہ خاص دہ اگر چہ ہنے کا فرہم وی:

عِرْفَانِي دریم قسم وحی عرفانی دہ چہ اولیا و سرہ خاص دہ
ہلہ چہ یو ولی د شریعت پہ تابعداری او پہ ریاضت سرہ

ذکرہ صفاتی بیاموی نو پہ، دہ بانڈے خاص علوم د الہام پہ ذریعہ
د اللہ د طرفہ واردیری چہ ہنے تہ قرآن اشارہ کوی:

وَالَّذِيْنَ جَاءَهُدُوْا فَاٰتَيْنَا لَهُمْ دِيْنًَا ۙ فَاذْكُرْ اٰتَا بِهٖ لَارَا كُنُوْا
سُبُلَنَا رِسُوْرَةُ عَنْكِبُوْتَا اِيْتَا ع : اللہ پہ فرمان برداری کہنے محنت کوی
نومو بنو پہ ہغوی د ہدایت خاص لارے پرا نیجو:

د دے ہدایت مطلب الہامی معارف دی چہ د ہدایت ایسانی زیوا
دی، حکمہ چہ ایسانی ہدایت خود محنت کولونہ ورا نڈا ہم حاصل دے
دادرے وارہ قسم الہام پہ لغت او پہ معنی عامہ کنی وحی دہ دا حیوان
انسان اولیا و کراموتہ کیدے شی اگر چہ دمر تہ بفرقہ پکتن ہنے دے
چہ کور ماورپانڈے بیان کرو او دا وحی یو لے د پیغمبرانوتہ دہ
بلکہ د پیغمبرانوحی خاص وحی شرعی دہ :

وحی شرعی

خلورم قسم شرعی دہ چہ انبیاء علیہم السلام سرہ خاص دہ
خوہر نبی ولی ہم وی نو ہنے تہ وحی عرفانی ہم کیری چہ د ہنے نو
حیت دوحی شرعی دے، چہ د قانون او احکامو حیثیت لری، بخلاف د
ولی دوحی عرفانی چہ ہنے قانونی حیثیت نہ لری او دا د علم کلام یو
عامہ مسئلہ دہ : وَاللّٰهُمَّ لَيْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ : یعنی د ولی
الہام قانون شرعی نشی جو پیرہ : دوحی شرعی حقیقت دا د
چہ دا اللہ د جانبہ د فرشتے پہ واسطہ یا بیغ پہ نیغہ پہ خوبیا پہ

۱) د یو جسم په یو مکان کېنې لکه او کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په ښار کېنې بکا و شو)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د برکت
 سورة مؤمنون آیه ۲۳ : وَاللَّهُ خَالِعٌ يُكِنُّ كَمَا وَكُرِهٍ :
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا : موبز د آسمانه د برکت اوبه را کوڅې
 کړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک (دی په دے وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام ربنودل) دے مطلب دا چه قرآن په فریدم
 د فریسته رسول علیه السلام نه بنودل، دا نزول قرآن دے او په
 دے تعبیر نزول، کښی د قرآن د شان لوی ښکاره کول مقصود دی
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۲) چه انسان ته د لور مقامه یو خیز
 را غلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
 جبریل علیه السلام دی لور مقامه په زمکه را کوڅ شو دا خو حقیقت
 دے نو په دے واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو.

(۳) د یمه معنی د نزول دا هم ده چه پخپله خویو خیز را کوڅ نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لری چه اراده الهی هم کیدای شي
 یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اوسپنه خاروواو انسانی
 لباس د پارده هم قرآن د نزول لفظ استعمال کړی دے.
 وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ : موبز اوسپنه را کوڅه کړه چه د هغه
 وَصَلَفٌ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نه د جنگ سامان هم جوړیږی
 وَأَنْزَلْ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ تَمَایِنًا : موبز ستاسو د فاندے د پارده
 اشر و اچ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي : خارووا ته جوړے را کوڅه کړی دے

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۱۷۰ : موبز لباس را کوڅا کړو چه د هغه
 په اغوستو ستاسو د حیا حایونه پرده شي،
 د دے درے وار ورو خیزو نوا سباب آسمانی وی تودے د پارده هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بیا دوه نور لفظونه، انزال او تنزیل جوړیږی، (۱) تنزیل
 په وار وار را کوڅیدو ته وائی، او انزال په وار وار او په یوځل را کوڅیدو
 د پارده استعمالیږی، لکه چه عذاب د پارده هم د دے استعمال شو :-
 دے :-

إِنَّمَا نُنزِلُكَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ : موبز په دے کلی د آسمان نه عذاب
 بِرَجْزٍ أَمِّنٍ مِنَ السَّمَاءِ : سورة منکوت : نازلوونکی یو
 آیه ۱۳ :
 ښکاره خبره ده چه عذاب په یوځل نازل شویدے. او قرآن په
 وار وار د دے د وار و د پارده در انزال) لفظ استعمال شو، نورمانی
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : یوے خوبی د هغه الله دی، چه په
 الْكِتَابِ (سورة کهف آیه ۱) : خپل بند دے دا کتاب نازل کړو
 د مفردات امام مراغب ص ۳۰۷ :-

د قرآن درے تنزیلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول، چه هغه
 دے آیت لیکه ذکر دے :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
 لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ : سورة البروج آیه ۲۲، ۲۱ :-
 ۲) دویم نزول : د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خن سورت
 قدر او سورت بقره لیکه ذکر دے :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشو، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوخل پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنود و، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وور، حکم چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران دَمکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَاحقرداخیال دے، چہ دَقْران دَحفاظت مُکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووجہ دا آخری کتاب دے، یوخل دَعوموی انتظام پہ صوت
 کئے قُرآن پہ لوح محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ دَحکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دے - دویم خل پہ بیت العزت کئے دَآسمانی حفاظت
 انتظام اُشو اودریم خل دَنبی م پہ زرہ نازلیدسرہ دَزمینی حفاظت
 انتظام اُشو، پہ خلورمخل دَامت پہ سینو دے دَحفاظت انتظام اُشو
 لکہ فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَءِ لْخٰفِضُوْنَ رِسُوْرَةُ الْحِجْرِ اِیْدِیْ
 وَنَحْمُ خُلْدَ حَضْرَتِ ابوبکر عَمْرُو عَثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اِجْمَعِيْنَ پَرِذَرِيْمِ
 دَحْویر پہ صورت کئے دے دَحفاظت انتظام اُکرے شو پہ زرہ وور
 بے خبرہ اچوونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کوونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر دَا دے چہ جبرائیل علیہ السلام اللہ نہ قُرآن واوردید اود
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی دَ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ، پَر تفسیر
 لیکلی دی اود دے تاہید د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۝ ہم موبز دا پہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخَان اِیۃ ع ۱ : کرے دے،
 اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبز دا پہ شبہ دَقدر کئے
 سورہ القدر اِیۃ ع ۱ : نازل کرے دے،
 شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي اُنزِلَ فِيْهِ ۝ دَرَمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
 الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ اِیۃ ع ۱) ۝ کئے چہ دَقْران نازل کرے شو دے
 دے دے دَوارہ ورنزلوومطلب پہ یوخل نازلیدل دی، شبہ دَقدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اویر رمضان شریف کئے دی نوایتونو کئے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اونسائی اوبیہقی ہم دا بن عباس
 نہ نقل کری دی۔

(۳) دریم نزول دَجبریل علیہ السلام پہ واسطہ
 دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ
 نَزَلَ بِرُوحِ الْاَمِيْنِ سَتَا پَرِذَرِيْمِ رَاكُوْرِكِي
 لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُنذِرِيْنَ ۝ بَلِيْسَانِ
 عَرَبِيٍّ مُّبِيْنِ ۝ سورہ الشعراء
 آیہ ۱۹۳ تا ۱۹۵

دانزل تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلته داشبہ کول بے خایہ
 دی چہ دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک دَقْران دنزلوومطلب داچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ دَقْران دَبَلِيْسَانِ عَرَبِيٍّ
 مُّبِيْنِ ۝ الفاظ دَاکواھی و رکوی، چہ دَقْران الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکم چہ الفاظ دَ زبان رُتے وی،
 قُرآن دوا کرتہ پہ یوخل نازل شویدے اول کرت پہ لوح محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-
 اِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ اخَذَتِ السَّمَاءُ
 رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللهِ فَاِذَا
 سَمِعَ اَهْلُ السَّمَاءِ صَعِفُوا وَخَرُّوا
 سُجَّدًا فَيَكُوْنُ اَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَاْسَهُ
 جِبْرَائِيْلُ فَيَكَلِّمُهُ اللهُ بِوَحْيِهِ مَا ارَادَ
 فَيَنْتَهِي بِهٖ حَيْثُ اَمَرَ : : :
 راہ چت کرمی نوا اللہ تعالیٰ دوحی کلام ہفہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ
 ورتہ حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرائیل علیہ السلام دوحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہفہ
 کئے درائے خہ خدے نشتہ لہذا ادا صورت د تلو نہ نہایات غور
 دے ، پہ مناہل العرفان جلد ۱ ص ۱۱۱ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرائیل
 بیغ پہ بیغہ رو حانی حصول او دلوح محفوظ نہ حاصلو ہر ذکر دی
 دقران تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے
 پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کو
 داکلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رو مبی کس کلام بہ بلے شی
 مثلاً کو امر و القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہر لول
 اووائ نو دابہ ہر د امر و القیس او د حریری کلام گنر لے شی ، دغہ د
 اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرائیل
 علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونو انسانا
 اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنر لے شی نہ چہ د جبرائیل علیہ
 یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحتی یسمع کلام
 اللہ اوبلسان عربی مبین دہنہ بنکارہ ثابت پری چہ د

لفاظ د اللہ د جانبہ دی ، او د اذ اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید
 وی او د دغے مضمون اذ اپہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ د زید
 کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے ، وجہ د قرآن الفاظ او دغے
 دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن لہ ہم دے ذات ترتیب
 کچرے دے ، موبن نور زیات د خبرو پہ و لو نو کئے خان نہ کسکو و حکہ
 چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناہل العرفان کئے داپور اتہ ذکر
 مضمون شبتہ دے :-

دقران ، سدت او د حدیث قدسی بیلتون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن
 لفاظ او دغے دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ
 د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی
 د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۱۱ او حدیث
 قدسی بہ ہفہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی
 ونہ د ہفہ د الفاظو پہ تلاوت ہفہ ثواب حاصل پری کوم چہ د قرآنی
 الفاظو پہ تلاوت حاصل پری او نہ پے منحج کئے د دے لوستہ کیدیشی
 مناہل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۱۱

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دوا لہر مضمون
 د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول
 معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ بنکارہ
 الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قدسی
 نسبت پہ بنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ نہ کول حکہ ضروری دی چہ دا
 د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قدسی الفاظ
 بل لول اوروایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیخ پہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی اور وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیو
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پر دے
 وجہ دے چہ بشریت اوملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیروے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ اوانسان یوجنس نہ دے اوبلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل اوحضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہا :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پر دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اودا د وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی - اودر وہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلطے دہ :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خبرا ہ
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازلہ کہی اود حضور علیہ
 السلام د آوری د ور پہ غوب و مبارک ہن سہا خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ الحاکم)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ) وحی دوہی قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے دہ :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- آتانی رنیغ نقال
 نیمی یخصی الملائک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومائیل چہ د عالم بالا فرینتے پہ خہ کہے بحث کوی راتقان جلد رات

پنجم فصل

د قرآن جمع کول اود ہنغ تدوین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکم اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلومکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کروا و پہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوہی قسمہ
 نظام اگری، یوحفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام اود امت پر زرو نو
 د ماعون کہے تے محفوظ کرو، چہ د قرآن پخیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید و پہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ اوتلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچپل حائونو قربانوںو فخر
اوویار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ و او ریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَأَنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَهُ سوره فاطر آیت ۷۷
۲۳) كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرُكُمْ مَن تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ؛ پہ تاسو کینے دے تلوونہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بلتہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا الْقَوْلَ الَّتِي حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِثْرٌ حَرْفٌ ؛
پہ دے حدیث کئی د قرآن پہ یدر یو لفظ د سولسونیکو د بدے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نو داسے قسیم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو دیر غنبا اثر غور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
چک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محمّد

د صحابہ کرامو د دین د نجات راگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن و ودوی بہ خپلہ بتولہ کتہ او کامیاب
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن ددے د عاشق پہ توگہ یا دولو۔

شپنم محمّد

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنہ کینے پہ

تراویح کینے لوستلو د ژوند پہ تلو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ ددے پہ ہدایت
تلل غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د پیر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ ددے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

ددے تیرو شوو محمّد کاتو اثر و وجہ صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یا د ولونہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو د پیر لہ لہے مزلونہ کول او د
قرآن د یا د لود پارہ بہ ملوینے منورے تہ راتل او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلوتہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صفر سنہ ۶ ہ دا ابو براء پہ در خوا
نجد یا نوتہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یوتولے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن أمیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبۃ را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

ددے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا و د حافظانوا د گنبر الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا و قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیرئ
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۶) ابی حذیفہ
 (۷) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نو سہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نو موندہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۶) سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۷) عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ (۳۸)
 بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیم گریے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید و ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غوندہ اسلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر وچہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکے چہ لیکے چہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لے دا دیرہ زیاتر استغناء لولہ، ددوی حافظہ
 دومرہ مضبوط واد مجتہدے ہم دومرہ قوی ووجہ اکثر صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام بہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستہ او یاد وود، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولو ستونکو وخلقو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد وود روان و وگوندی پہ یو خوشو تخریر و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان وود ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا و لکھونو سینو کیتے نیم گریے محفوظ و
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضحو آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْتُوا الْعِلْمَ (سورہ عنکبوت آیت ۵): ذاهل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وود وود تلاوت کار تولو مسلمانا نو جاری ساتلو، مسلمانا نو بہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستہ پہ غائٹہ کیتے فرض وہ

تردے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یو یورکت
 کئے قول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوشپہ کئے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کئے قرآن ختمولو (اسد الغابتہ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کئے اٹھ کر تہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضہ دورے
 درے کر تہ او بعضہ بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کئے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کویوہا، چہ دقرآن د مطالبہ
 پہ پوہہ کئے خہ نقصان رانشی، ترمذی کئے عبداللہ بن عمر رضہ مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کئے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ د مسلمان پہ غور بہنہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 اوپہ زہرا اود ماغون کئے نوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کئے ددے داسے
 حافظان موجود وی چہ دہغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کئے زیا تے پکئے نہ وی، ددے بيمثلہ انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کئے
 بیاہم دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کئے د مستدرک حاکم پہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کئے درے کہ تہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کئے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کئے دا رومی دوہ جمع پہ بخاری وغیرہ کئے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۹۵ تا ۱۰۰) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ دہ دے
 دکر وارہ وجموعہ نو عیت کئے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نشی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکلے شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختو باندا، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکرر اوخہ دکرگی پہ ہوارو تختو باندا، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کئے نہ وہ د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یوخلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکرر د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نشی دا جمع پہ کاغذ شوہ وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے نہ وو
 (کاغذ) اود ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک رکھے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقَرَاطِيسِ، أَبُو بَكْرٍ صَدِيقُ قُرْآنٍ پہ کاغذ
 جمع کرہو (مغازی موسی بن عقبہ کئے دی :-

حَتَّى جَمَعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ (اتقان جلد ۱ ص ۵۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کئے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کئے دقرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسما تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کئے د ابن تین نہ نقل کریدے
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰) :-

صدیقی جمع

دے جمع صحیح فاروق اعظم رضی اللہ عنہ بخاری کئے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کئے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق :- رَأَى الْبَلْمَرَةَ حُرَّ جَدَّ لَارِمٍ نَوَاهِلَتَ حَضْرَتَ عُمَرَ رَضِيَ

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعِي وَبَيْل
 قَدْ اسْتَحْرَجَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنِهِ
 الْقُرْآنَ وَإِنِّي بِنَ أَخْشَى أَنْ
 تَسْتَحْرَجَ الْقَتْلُ بِالْقُرْآنِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي
 أَرَهُ، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بَيَّلَ جِهَ مَوْجِبِ خَلْكَ هَعَه كَارًا كَرًا كَوْمِ جِهَ بِيغِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَارِكًا
 ۴) فَقَالَ عُمَرُ بْنُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ قَلَمٌ يَزِيلُ: حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ
 ۵) بِيْرًا جَعْنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صُدْرِي لِذَلِكَ: أُوَيْلَ جِهَ خَدَائِعِمْ دَقْمِ وَي
 جِهَ دَعِ كَيْفَ خَيْرِ دَعِ، نُو هَمِيْشَه بَهَمَ: ۵) مَا تَه هَم دَا سَعِ وَيْل تَر دَعِ جِه
 جِهَ خُأَسِيْنَه اللّٰه دَعِ كَارًا دَا رَا عَه پَرَا نَسْتَه:

مؤید ہو جسے لیکل دی ہے نبی علیہ السلام بچیلہ زمانہ کہنے د قرآن لیکلو
 حکم ور کرے وو، لیکن ہعہ پہ کتابی شکل کہنے نہ وو خود حضرت عمر رضی
 مطالبہ داوہ جہ دا د کتابی صورت کہنے جمع شی، حکم خو حضرت ابو بکر رضی
 ا فرمایا یہ جہ مؤید خنکہ دا سے کار کو لے شو کومر جہ حضور علیہ السلام
 نہ دے کرے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ دے ہعہ ضرورت پہ
 ابو بکر رضی ا منلو کومر جہ دے وخت کہنے را پین وو د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
 کہنے نہ وو پین شہ، د نبی علیہ السلام زمانہ کہنے قرآن جہ کتابی شکل کہنے
 جمع نہ وو د ہعہ و جہ دا سے لا د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے ہعہ
 حالات نہ وو کومر جہ صدیق رضی پہ زمانہ کہنے را پین شو او د ہعہ پہ وجہ

قرآن تہ کتابی شکل ور کرے شو، (۲) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 ہعہ خیز و نہ نہ مؤندے کیدہ کومر جہ د صدیق رضی پہ زمانہ کہنے ا صوتا
 شوہ ر لکہ کاغذا اونوز د لیکلو سامان وغیرہ :-

۳) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال او
 کچرے دغہ وخت د کتاب پہ شکل کہنے قرآن لیکلے شوے وے، نویابہ د
 بعضے تلاوت منسوخ کیدو پہ وجہ ہعہ ہول کتاب بد کو لے شوچہ ہعہ
 پیرگمان کار وو۔

۴) قرآن بہ د احوال او وافتاؤ پہ ترتیب نازلیدو او ایتنوز او سورتوں
 بہ د مضا میںو پہ ترتیب لکیدل کچرے د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 قرآن د کتاب پہ شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتنو نویو خاکے کول بہ
 مناسبو ایتنو او سورتوں نو سہ بیام پرگمان وو، دا صورت د حضرت
 ابو بکر صدیق پہ زمانہ کہنے ختم شو، حکم جہ وحی راتل بند شو، کاغذا و
 نو سامان د لیکلو بیامؤندے، شر حافظان د پیر شہیدان شول، نو
 حکم قرآن تہ کتابی شکل ور کرل ضروری شول:

د صدیقی جمع دستور

حضرت صدیق رضی د قرآن پہ جمع کہنے پورہ احتیاط کرے وو او دا سے انتظام
 لے کرے وو، جہ د قرآن پہ کتابی جمع کہنے د ہیرے یا بے غلطی خہ احتمال
 ہم پاتے نشی ہعہوی پہ جمع کو لو د قرآن کہنے صرف پہ دے اکتفا نکرے، جہ
 ہعہ یا تونہ د را جمع کرے شی کومر جہ چا نہ یاد وی، یا پہ خہ خیز لیکلی
 وی، یا د حضور علیہ السلام نہ آوری دلی شوی وی، بلکہ دے بار لاکتے
 پہ دوہ قاعدو عمل ا کر و:-

۱) ہعہ لیکلی شوی آیتونہ د جمع کرے شی، جہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 السلام د خیل ورا تہ پہ چالیکلی وی او د دو عا د لا نو گواہانو پہ

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ:

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کینی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونو دہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونو ا لیکئی،

دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کراموہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ : صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصَبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى : پہ تختو او دے جورو پہ، خا گولیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ : : : : : نوہغہ بہ دے و کسانو دگواہئی نہ
پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شو نو کومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کری و، نو پہ ہغوی کہتے او بہ نورو ہغہ مسلمانا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شوے و، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہا نندے کہو۔

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا : پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلَافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ : : : : : پشان اختلافن پیدا کید و نہ و ہا نندے

تاسود اسنبال کری:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہر د استاذانو او شاگردانو پہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ . نو خکہ خو حضرت عثمان رضی اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرسہ ل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارو نو کہتے خود دے نہ ہر د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دہ ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا .
رناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵ واتقان ص ۲۳۵

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہا نندے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
نسخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ وے واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و

بنارو نو تہ ا کیری او ہر د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذکر کریدے
او بنود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نور و قرآن نو بنڈیزے
ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکم کینو دے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پدشو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کرامو سرہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتق) پہ حوالہ شو، ہغہ خلورت تہ و، دے تیش
اویو انصاری و د قریشو صاحبان داؤو،

(۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اوزید بن ثابت انصاری و۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شہ۔
۱) پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی۔

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کہنے دے سے تلاوت باقی وو۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دہے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ سے منسوخ کئے اساتلہ اونورے سے مکہ مکرمہ، شام، یمن، بحرین، بصرہ، او کوفہ تہ البین لے راتقان جلد ۱ ص ۲) بیاد دے نسخہ نہ مسلماً نانو پیشیرہ نسخے نقل کرے او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ کو، چہ دے نہ سوا پہ کومو نور و نسخہ کئے چہ دقرات اختلاف وی نو ہفہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتقان کئے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ جامع قرآن دے مگر پہ اصل کئے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ سے، حضرت عثمان رضی اللہ عنہ خلق دے تلفظ (قرآت) پہ یوہ طریقہ راجع کرل، اکلہ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کئے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دقرآن کئے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضی اللہ عنہ فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کئے امیر المؤمنین وے، نو ما بہ ہم ہفہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکہرل (راتقان جلد ۱ ص ۲)

دقرآن آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ مکنے اشوہ امام زرکشی اونور و علماء و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دآیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کن دچار لے او خیال کارنہ دے کرے دہر ایت پہ بارہ کئے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و و چہ فلا نے ایت د فلا فی ایت سرہ بو حاتے اگلوئی، امام احمد دعثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضی اللہ عنہ دی چہ فلا نے ایت پہ فلا فی سورت کئے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کئے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ نقل شویدی، کان اذ نزل علیہ الشیء دعا بعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام پہ چہ من کان یکتب فیکتب فیکول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الایات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی را ا بللوا و وے بہ نے فیہا کذا و کذا : فرمایل چہ دا ایتونہ پہ ہفہ سورت کئے شامل کرے پہ کوم کئے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کئے غور یزہ خبرہ دادا چہ ہفہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکر مانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہو عند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان د اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ کان صلی اللہ بعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کئے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب پہ حضور علیہ السلام ہکالجبریل ۳۳ لہ آورولو :

دغہ شان د امام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کئی ہم لیکلی دی،

کان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورۃ کئے دقرآن سکورتونو او آیتون نہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و و، سوا د سورۃ براءۃ او سورۃ انفال، و الا انفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتقان

جلد ۶۳ کتبہ د حذیفہ ثقفی رضی پہ روایت یو حدیث دا سے نقل کرے دے کوم چہ پد مسند احمد او پہ سنن ابی داؤد کتبہ ہم موجود دے او د ابن رُشد د کتاب المصاحف نہ ہم پہ تائید کتبہ دا سے روایت نقل کریدا سے چہ د قرآن د آیتوں او سورتوں ترتیب هم د الله په حکم شویدے رتوقیقی دے،

امام زرکشی رح پہ دربرهان کتبہ لیکلی دی چہ خوک د سورتوں ترتیب نہ اجتهادی وائی نو هغری تے هم توتوقیقی منی جکره یوائے د لفظونودہ، حکم چہ توقیف عام دے کہ قول او ک فعلی، بهرحال د حدیثود ذخیرے نہ ثابتہ دہ چہ د سورتوں نومونہ پہ زمانہ دنون کتبہ مشهور او معروف و کوم چہ په اتقان کتبہ شتہ او دا د دے خبرے ثبوت دے چہ د سورتوں ترتیب توتوقیقی دے،

د عثمانی رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی

د عثمانی مصحفونو کومہ نسخہ چہ پہ مدینہ مغورہ کتبہ اینودے شوی وہ نو هغه د شہادت تروختہ حضرت عثمان رضی سره وہ د هغوی نہ پس حضرت علی رضی سره او بیاد خلافت ملاویدا وسره حضرت معاویہ رضی تہ اسپالے شوی بیاد اندلس تہ ارسیدہ بیاد مراکش دار السلطنت فاس تہ ارسیدہ رتاریخ ادراسی تذاکره المصاحف) بیاد ہخہ طریقہ مدینہ منورہ تہ ارسیدہ پہ رومی جگ عظیم کتبہ د مدینہ کور، بز فخری پاشا نورونبک تہ سرہ قسطنطنیہ تہ یورہ او ترا سہ ہلتیہ تہ دہ،

مکی مصحف

مکی نسخہ سنہ ۶۵۴ ہجری پورے پہ مکہ معظمہ کتبہ پرتوہ محمد بن جبیر اندلسی پہ سنہ ۵۹۸ ہجرت د هغ زیارت کرے دوا

مولنا شبلی نعمانی لیکلی دی چہ د هغه د سیاحت پہ وخت د هغہ نسخہ پر جامع دمشق کتبہ پرتوہ وہ او هغوی تے غالباً د نو لمے صدی پہ آخر کتبہ زیارت کر پیور، کشف المہدی سنہ ۱۵۴۰ کتبہ لیکلی دی، چہ سلطان عبد الحمید خان سنہ ۱۸۵۰ تہ تردیر شو کالو پورے حکومت کر پیور و ہ د زمانہ کتبہ جامع دمشق کتبہ اورا لکیدا و د هغہ نسخہ کتبہ سو حیدہ

شامی مصحف

مؤرخ احمد مقری سنہ ۳۷۵ ہجرت دے نسخہ زیارت کر پیور دا د کوفے نہ د اندلس د بادشاہانوں بیاد سلاطین مؤحدینوں بیاد سلاطینوں بنی مرین پہ قبضہ کتبہ را غلہ او جامع قرطبہ کتبہ پرتوہ وہ، قرطبہ والوں سلطان عبد المؤمن تہ در کربہ او ہم د دہ پہ حکم ابن الشکوال د مراکش دار السلطنت تہ پہ شول سنہ ۵۲۰ ہجرت دے کتبہ خلیفہ معتض علی بن مأمون سرہ وہ او ہم پہ د هغہ کال د ہر کلہ چہ پہ تلمسان حملہ اکرہ نودے پہ کتبہ مر شو پہ دے ہلہ کلہ کتبہ د هغہ نسخہ در کہ شوی خوبیاد تلمسان باد شاہی خزانی تہ را ارسیدہ د هغہ خانے تہ یوسودا کوبہ بیعہ واغستہ او فاس تہ تے راورہ چہ تراوسہ ہلتیہ پرتوہ دہ

بصری مصحف

دانسخہ د مصر پہ کتب خانہ خدیو کتب پرتوہ وہ، د سلطان صلاح الدین ایوبی یوزیر پہ سنہ ۶۵۰ ہجرت دے دا پہ دیرش ذرہ اشرفوا غستہ۔

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع از ہر پہ کتب خانہ کتبہ اس ہم شتہ

د بحرین مصحف

د آفرانس پہ یو کتب خانہ کتبہ پرتوہ دے۔

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ
 درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ
 پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامعہ
 ملیہ دلی کچنے ووا کچرے د تفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شریعے نہ وی نو
 ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس
 کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا
 د مغلوباد شاہانوسرہ ووا، د اکبر یا چامہر ہم پر شتہ پہ ہشتاد
 کچنے دامبجر راؤنس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا یا کتب خانہ
 تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس
 کرینے دی

د قرآن محفوظو لے یو داسے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ د
 اسلام مخالفینو ہم کچے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیٹر
 وغیرہ د مسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارا دے سولویج
 سکو نو پیدا کولو کوشش کریدے، نومونز اس د دے نہ تا سو خبرور
 د دے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچنے گپون او بدلون راوستل دی
 دغے گولڈ لیسٹریہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے
 پہ نقسیری مذاہب کچن ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے
 او دا خیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ تو ما لیکلو لیکن بیا ہم د مستشرقین
 د عادت پہ تو گدے دوی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو
 سیاسی شان د یوزریات لری دوی یقین دے، چہ مسلمانان د خیل
 مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ
 لریے سائل ممکن نہ دی نو د خیل اصلی مقصد د تکمیل د پارہے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کچے و او داستن
 پہ زہر جنہ و سلہ دے د مسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دو کچنے
 لے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نور کمزورونہ
 روپئی لگو لے او کتابونہ لیکل لے دکامیابی پہ امید شروع کر دے د کامیابی آمین نہ دای
 را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او د مسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے
 نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بیکلہ چہ پر یوتی تو موندے د غالب قومونو
 ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پر یقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس
 کہتری کچنے مبتلا دی) دیورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی
 عالمانو نہ کر کہ لری، خو بز نو ی تعلیم یا فتنہ خلق د دینی تعلیم نہ تا
 خبرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تکرک
 پہ وجہ ہد و گوری نہ چنا چہ د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقینو
 دکامیابی باعث شوے، او مسلمانان پچھلہ د دے نہ پہ شکوک او شبہاتو
 کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے د دوی شیعہ اصولاً دا دی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د دلیلونہ نیول د
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول د
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول د

موزیہ دا نیول پہ لند و نقل کو او د دے جوا بونہ بہ ورا کو د
 د بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول
 د سورة اعلیٰ آیت **سَنُقَرِّطُكَ فَلَا تَنسَىٰ اَلَا مَا شَاءَ اللّٰهُ** البتہ
 موزیہ تاتہ ا لوو نو تہ بہ ہیر نکرے خوچہ کو م
 اللہ ا خوار ی،
 د آیت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بیکلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کچے

خودا غلط حکمہ دے (ا) چہ دا استثناء صوری دہ حقیقی نہ دہ، پہ علی
اصطلاح کہنے دا قسم استثناء دخیل فضل یا قدرت د اظہار د بارہ
استعمالی بی دے نہ دیوخیز مستثنیٰ کول مطلب نہ وی بلکہ مطلب دا
دے چہ مؤنذ بہ تاتہ قرآن داسے ا لو لو وچہ نہ بہ تے ہیر نکری نو دا
د اللہ فضل او احسان اکثرہ ددے مثال داسے دے، لکہ د قرآن
کریم پہ بل یوحائے کہنے پہ جنت کہنے د جنیا نو د ہمیشہ پاتے کید و بیان
نہ پس الاما شاء اللہ چہ ذکر دی، او مطلب تے دا دے چہ جنت
کہنے ہمیشہ الے د اللہ فضل دے، مگوندی اللہ تعالیٰ خودا ہیٹوالے د
جنتی ژوند واپس ہم اغتے شی خود اللہ وعدا دہ چہ واپس تے نہ
اخلی رہ دہ نہ علاوہ کہ د امنب ہم و اغتے شی چہ نہ بہ تے نہ ہیر دے
خوہلہ کہ مؤنذہ تے ہم نہ ہیر د ا غوار، یعنی داستا نہ ہیر د
د اللہ پہ مرضی موقور۔۔۔ نو بیا ہم ہیر د حکم ثابت نہ دی چہ
قرآن کریم پہ بل خائے کہنے صفا فرمائیلی دی، چہ مؤنذہ تے تانہ
ہیر د نہ غوار و بلکہ مؤنذہ دا خوبنہ دہ چہ قرآن دستاسینہ کہنے،
محفوظ وی، لکہ چہ سورہ قیامتہ کہنے دی۔

ان علينا جمعہ وقرآنہ: سورہ القیامتہ (رستا پہ سینہ کہنے د قرآن جمع
کول د ہنر محفوظ کول اوستا پہ ژ بہ د ہنر د لوستلو ذمہ واری مؤنذہ دہ
پہ دے سورت کہنے د استثنائی صورت جو رہ تے ہد و پریکرا اُس خوہلہ
د ہیر د لو بیا ہیرید لو سوال نہ پیدا کیوی۔

(۳) دہیم جواب دا دے کچرے خہ آیتونہ ہیر کرے شی نو دا بہ د ہنر د
منسوخ کید و یو شکل وی پہ دے د قرآن پہ محفوظیت کہنے ہد و خہ فرق
نہ راخی یعنی کوم آیتونہ چہ د حضور علیہ السلام پہ سینہ مبارکہ
کہن اللہ تعالیٰ محفوظ اُ سائل او ہغوی اُمت تہ اُ د سؤل نو ہم دا

قرآن دے او کہ د حکمت پہ وجہ د حضور علیہ السلام نہ ہیر
کرے شونو ہنر قرآن پاتے نشو، بلکہ خالق کائنات پچیلہ ہنر
د قرآن برخہ جو رہ نکرہ، لکہ خنکہ چہ ہر حاکم تہ اختیار وی چہ
خپل فرمان کہنے خہ تکی او جیلے لیکے او خہ تکی او جیلے تر لرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نہ خلاف نہ دے، دا خود صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خونہ دے، چہ فرمان پریکارہ کیوی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ اَمْرِ بَيْتِي د ا اعلان ا کرہ چہ خہ
تلقاؤ نفسی ان اتبع الاما یوحی: خپلہ حاد پہ وحی الہی کہنے د د
الی: د سورہ یونس آیتہ عا: بدل نشم کولے خہ خو صیرف دوحی
تا بعد اری کوم:

د حضرت عائشہ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهَا عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَتْ
رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحِمُهُ
اللَّهُ لَقَدْ كَرَّمَنِي كَذَا وَكَذَلِكَ اَيَّةُ كُنْتُ
اَسْمَعُهَا مِنْ سُرُرٍ وَكَذَلِكَ اَرَوَاهُ مِنْ

د ایاد کبری دو

د دے روایت نہ دا ثنا بتیزی چہ د قرآن دغہ آیتونہ بالکل بیکارہ اوضائع
شول بلکہ د دے سری د لوستلو ذمہ وارا ندا د حضور علیہ السلام نہ دا
یاد و، صحابہ کرامونہ ہم یا دور لیکے شوی ہم و صحابہ کرام پہ یوستل
لکہ خنکہ چہ دغہ سری اوستل، نو پہ دے وجہ د دے آیتونہ د
ضائع کید و خو خہ احتمال پاتے نشویرف دومرہ خبرہ دہ چہ د نبی
علیہ السلام توجہ ورتہ نہ دہ او دغہ سری پہ لوستو د نبی علیہ

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهٌ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیا کل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود دو، لکھو توتہ یادو، نوبیا خوکسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکاراخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تو اتراو
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے د اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خویا ضعیف وی او یاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی ۔

روایت مسعودی

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمٰوٰتِ درارہ سورہ تونہ نہ لیکل، دغہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رح نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و ثعلبی دی خود دے
خوجوابونہ دی ۔

رح د سورہ فاتحہ او د دوار و معوذتینو قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتیزی کہ
داسے کیدے ہاشوے نوبیا خوب متواتر ہر ج نہ رو پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و و، قاضی ابو بکر رح د ابن مسعود د انکار جواب داور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکہ چہ لیکل د ہغہ خیز ضروری دی چہ د کومود
ہیر یکتا ویرہ وی او سورہ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہدو خہ امکان نہ وو، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے ور کرے دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ رَدَّ دوارہ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغہ دم خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ور کرے دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رح
پہ زمانہ کینے متواتر دو مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ تے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم اشنو نو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نو دا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے تلو جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود نہ د انکار تردید کریدے
او دے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و ثعلبی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعِ امام نووی رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ اَنَّ الْمُعْذَاتَيْنِ وَ لیکلی دی چہ د مسلمانانو پہ دے
الْفَاتِحَةِ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ اتفاق دے چہ معوذتین او فاتحہ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرُوا مَا نَقَلَ عَنْ ابْنِ د قرآن حصہ د کہ چہ خوک دے
مَسْعُودٍ رَضِيَ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيحٍ وَقَالَ نہ انکار کوی ہغہ کافر دے او کوم
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِجِ الْمُعَلِّ الْمَجْلِيِّ چہ د ابن مسعود نہ نقل دے

هَذَا كَذَّبَ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنَّهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَاتِحَةُ
 رَاتِقَانِ جِلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت دے سے ثابت دے، چہ دے بکن ما درے وارہ
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہورہ کین
 تفصیل شتہ، چہ دا بن مسعود الکاکر لوقہ نووی باطل ویشلی دی او ابن حنہ
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویتلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْ وَرَكْوِيْ چہ دے کئے کنو
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لَيْ نَهْ دَعِيْ نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطُ دَعِيْ چہ
 تَحْرِيْفِ هَغْدَعِيْ چہ پہ باد شاهی دستا ویز کئے دَا صِلِ مِتْکَلِمَا وَاوَدِ
 دِسْتَا وِيْزِ جُوْرُوْ نِکِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلِ خُوْکِ زِيَا تَعِيْ کَرِيْ کَرِيْ کَهْ بَادِ شَاهِ
 پُجَلَهْ دَعِيْ کِيْ زِيَا تَعِيْ کَرِيْ نُوْحِيْجِ عَقْلَسِدْ دَعِيْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَا فَا
 دَقِرَانَ پَاکِ قِرَاتِ دُوْکِ قِسْمَهْ دَعِيْ رَا مَتَوَاتِرَهْ اَوْ رَا غِيْرُ مَتَوَاتِرَهْ دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُکْهْ نَهْ دَعِيْ چہ دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پَهْ دَعِيْ مُتَقِيْ دِي
 چہ قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتِرُ شَرْطِ دَعِيْ اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَعِيْ
 دَعِيْ نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِ بِيْرِيْ تَحْرِيْفِ دَعِيْ تَهْ وِيْلِيْ شِيْ چہ غِيْرُ قُرْآنِ
 پَهْ قُرْآنِ کِيْ دَاخِلِ کَرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ خَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ کَرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پَهْ دَعِيْ دَوَالِ وِکِنِيْ يُوْهْمُ نَهْ دَعِيْ لَانُوْرِ دَا چَرَامِ
 زِرْکَشِيْ پَهْ بُرْهَانَ کِيْ يِکِيْ چہ قُرْآنِ دَا فَاظُوْ نُوْمِ دَعِيْ اَوْ دَقِرَانَ
 قِرَاتِ دَا فَاظُوْدِ تَلْفِظِ اَوْ دَا طَرِزِ دَعِيْ نُوْدَعِيْ پَهْ زِيَا تَوَالِيْ دَا

دَقِرَانَ پَهْ فَاظُوْ کِيْ هَتِيْجِ کِيْ زِيَا تَعِيْ نَهْ رَا حِيْ (اِتْقَانَ جِلْدِ عَا صِنَهْ)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

پہ برهان کئے امام زرکشی لیکلی دی چہ قرآن دوحی هغو الفاظونہ
 و بیلی شی چہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام تہ دَا حکامو بیبا نولو د بارہ
 کوم چہ پہ معجزا نہ انداز نازل شویدی او قرأت ددے تلفظ او
 دَا اطرن تہ و بیلی شی، اُوہ قرآن تہ ترا ووقار یا نوپہ تواتر ثابت
 دی، او بیبا ددغہ او و امامانونہ تر حضور علیہ السلام پورے سند
 د قرأت پہ کتابونو کئے موجود دے، چہ یولوی د بل نہ نقل کریدی
 لیکن پہ اتقان کئے دابن جزری نہ نقل دے چہ حضور علیہ السلام پورے
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاءَتَهْ مَتَوَاتِرِ دِي

وَقَدْ نَصَّ عَلٰی تَوَاتُرِ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُو بِنْکَارَهْ بِيَانَ کَرِيْمِيْ
 اَنْتَهْ اَلْاَصُوْلُ کَفَاضِيْ اَيُّ بَکْرُوْدِ : چہ اُوہ قرأتونہ سراسر و حضور
 غِيْرَهْ وَهَوَالصَّوَابِ لِاِنَّهٗ اِذَا : عَلِيَهْ السَّلَامِ پورے متواتر دی
 ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ : نُوْهْرُ کَلِمَهْ چہ الفَاظِ مَتَوَاتِرُ شَوْنُوْدِ
 هَيْئَتِهٖ اَدَا بَهْ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَفُوْمُ : هَغْدَعِيْ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مُتَوَاتِرَهْ شَرَهْ
 اِلَّا بَهْ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِوُجُوْدِهٖ : حُکْهْ چہ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا الفَاظُوْسِرْتَرِيْ
 رَاتِقَانَ جِلْدًا صَدْرًا : : دِي رَحْمَانَ لَهْ دَدَعِيْ وَجُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَقَارِيَانَ

هَغْدَعِيْ قَارِيَانَ اَوْهْ دِي کومو چہ نیغ پہ نیغہ د حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ کَرُوْ دَقَارِيَانَ نوپہ نُوْمِ مَشْهُوْرِ شَوْلِ، دَرُوْسْتُو قَارِيَانَ
 اُسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِي اَوْ دَدُوِيْ قِرَاتِ پَهْ تُوْلُوْ سَلْمَانَ مَلْکُوْ نُوْ کِنِ
 خُوْرِ شُوْحَتِ چہ تَرَاوَسَهْ دَا شَتِهْ رَا، حَضْرَتِ عَفَّانِ رَمَقَارِيَانَ حَضْرَتِ
 عَلِيِّ رَمَقَارِيَانَ اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَقَارِيَانَ زَيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَقَارِيَانَ (رَهْ) عَبْدِ اللّٰهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

ص ۱۰۰
اُوه قرأتونہ

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ یحصبی دے
یحصب دحیر قبیلے دیو شاخ نوم دے دا ہفتہ
منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
ذمغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
ذ حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
عامر بہ ستلنہ ہ کتے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدتی
کنیت دے، داد مکہ معظمہ قرأت امام و ودی د مجاہدانہ قرأت
حاصل کرے و ہغوی ذ ابن عباس رضی عنہما دوی ذ ابی بن کعب نہ او ابی
بن کعب ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و ذابن
عامر دہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
ذابن کثیر دہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
ابن کثیر رحمہ پہ ستلنہ ہ کتے پہ مکہ مکرمہ کتے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
آواز نے کتے مشہور و۔ دوی ذ زکریا بن حبیب او ہغوی ذ عبد اللہ بن
مسعود رضی عنہما او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
کرے و۔ پہ ستلنہ ہ کتے پہ کوفہ کتے وفات شو ذ دوی بہ خاصو
(بلواسطہ) شاگردان کتے شعبہ بن عباس رحمہ او حفص بن سلیمان رحمہ
زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی ذ سعید بن جبیر رضی
او مجاہد رضی عنہما او بیا دے دوارو ذابن عباس رضی عنہما او ہغوی، ذ ابی بن کعب

او ہغوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و
ذ یزیدی پہ واسطہ ذ ہغوی مشہور شاگردان ذ ذہ ذ ذہ ذ ذہ ذ ذہ
ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ستلنہ ہ
ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ستلنہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ ذ عکرمہ بن ربیع الیمنی دوی دا عیش ہغوی رضی
ذ ثاب نہ ہغوی ذ زکریا بن حبیب نہ او ہغوی ذ عثمان، حضرت علی رضی
عبد اللہ بن مسعود رضی عنہ او بیا دوی ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
نہ قرأت حاصل کرے و۔ دے ذ عربیت ذ علی قرآن و ذ علیم حدیث
ماہر و وہ پہ ستلنہ ہ کتے پہ حلوان کتے وفات شو، ذ ابو عیسیٰ ذ واسطہ
ذ دوی دہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی ستلنہ ہ
او خلا ذ المتوفی ستلنہ ہ و واو ذ دوی ذ قرأت سلسلہ پہ دوارو روانہ
شوے و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی ذ ابو جعفر القاری
او دنور و یا ذ تابعینونہ قرأت حاصل کرے و۔ کومو چہ ذابن عباس
او ذ ابو ہریرہ رضی عنہما دے دوارو ذ ابی بن کعب نہ او ہغوی ذ رسول اللہ
علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و، ذ نافع ہم کنیت ابو ریم دے ذ دوی
ذ قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، ذ قالون معنی گرا ذ دہ قرأت
ذیر گرا و ذ حکم و ذ ذہ ذ قالون و یلی شی المتوفی ستلنہ ہ او رس و رس
نوم نے عثمان سعید المصری دے، پہ قرأت او خوش آواز نے کتے بیتالہ
و وہ مصر کتے ستلنہ ہ کتے وفات شو ذ ذہ ذ ہفتہ مشہور شاگردان دی و
کومو چہ ذ ذہ ذ قرأت سلسلہ چلیدے دے۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کتے بی
کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نومر بیت

اوپہ قرآن کتے بمثالہ دو سئہ ۸۶ م کتے وفات شو۔
پہ لشوقاریا نو کتے نور درے دادی۔

۱۰ ابو جعفر یزید بن القعقاع ددوی دقرات سند د ابن عباس
او ابی ہریرہ رض ددے دواپو د ابی بن کعب رض نہ او دگار سول اللہ
علیہ وسلم نہ دے المتوفی سئہ ۳۰ م۔

۱۱ روح یعقوب بن اسحاق الحصری دوی د عاصم ابو عمر بن الملاء
قرات حاصل کرے وو المتوفی سئہ ۲۰۵ م۔

۱۲ ابن خلف بن ہشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے د عاصم بالواس
شاگرد وو المتوفی سئہ ۳۳۹ م رطبقات القراء لابن الجزری و

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۹ تا ۴۵

أحرف سبعة | پہ احوو آحرفو د نزول قرآن حدیث د بولین
صحابونہ روایت شوے دے ابو عبید بنکارس کرے

چہ دامتواتردی، اتقان جلد ۱ ص ۳۶ پہ صحیحینو کتے د ابن عباس رض درو
الفاظ دادی چہ حضور علیہ السلام انما نزل چہ جبرئیل علیہ السلام ماتہ

یوحرف اولو لولو مانور ہم غریبتہ نو هغوی بہا نریا نول
نزدے چہ اوو تہ را ارسیدل ددے حدیث پہ شرح کتے امام سیوم

پہ اتقان جلد ۱ ص ۳۵ کتے خلونیت اقوال او علامہ آلوسی
المعانی کتے اوہ اقوال نقل کریدی، غوریزہ خیرہ دادہ چہ د اوو

مطلب د عربو قبیلو اوہ لغتہ دی، گوہو د دیر و فیصیحو اوو قبیلو و
دادی راج قریش (۷)، ہذیل (۳)، تمیم (۳)، ارد (۵) ربیعہ (۲)، ہوازن

سعد بن بکر دا غورہ قول دے حکم چہ ابو عبید، ثعلب، زہری او
علمائو بلکہ عطیہ ہم دے تہ مختار د غورہ و ییل دے او بیہقی پہ شہ

الایمان کتے د سئہ صحیح و ییلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۳۶ و روح المعانی

پہ دے قول امام سیوطی ددے اعتراض کرے دے، چہ د اوہ قرأتہ
یوازے د قریشو وو، حکم چہ د عمر او د ہشام دقرات پہ جکرے کتے حضو

علیہ السلام دواپو تہ صحیح او ییل حالانکہ دادا پوہ قریشیان وو، دادے
ابو قتیبہ او ابو علی الاہوازی ہروائی، خو حو بنز پہ خیال کتے د اعتراض

صحیح نہ بنکاری، حکم چہ کیدیشی چہ د نبی علیہ السلام زہغہ یو
صاحب دیوے قبیلے پہ قرات او دویم صاحب د بیلے قبیلے پہ قرات او رید

وی نہ دا چہ کیوازے۔ د قریشو د اوہ قرأتہ د لغاتہ وو۔
د او و آخر فو حکمت | پہ شروع کتے د او و او رولغاتو قرات

او بیاصرف دیولغت قرات مقرر و لو حکمت
دادے (واللہ اعلم) د قرآن بنکارہ بیان دے بلسان عربی مبین

چہ قرآن پہ عربی تہ بہ کتے نازل شوے دے، خو پہ بعض مخصوص الفاظو
کتے د عربو قبیلو اختلاف و ولکہ خنگہ چہ کوی او لکھنو پہ اردو کتے

یا د پینور او د قند ہار پہ پستو کتے۔
وما از سلنا من رسول الا بلسان قومہ، موبن زہر، سول د ہغہ دووم

پہ شہ کتے جو کرے وو)
بنکارہ خبرہ دہ چہ د حضور علیہ السلام خاص قوم قریش و وانعام

قوم تے عرب وو د عربو قبیلے پہ تعصب کتے دو مراد ریاتے وے چہ
ڑبے پہ خاصو تکو پہ خاص طرز او تلفظ بانہے بہتہ مرکو نہ کول

نوذ اللہ تعالیٰ حکمت دا و وجہ اسلام پہا بتداء کتے کچرے دوی تہ
یوازے د قریشو لغت مخصوص او مقرر کریشی، نو کیدے شی چہ

ددے تعصب پہ وجہ د عربو ہغہ نورے قبیلے د قرآن تہ فیض
وا نخلی نو ہریو قبیلے تہ پہ دے غرض پہ خپل لغت کتے دقرات

اجازت حکم و کرے شو چہ یو خو بہ د قرآن تہ فیض یاب شی

او بل بہ ذخیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمع قرآن پہ وخت کئے ہر گلہ چہ اسلام دیر خور شو د
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شوہ تول مسلمانان یورونہ
 شول کوربے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور زولے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انفا ا کرے شوہ لکھنک
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ دا علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کرے شو د اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کریدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کرے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتولو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا ا وہ
 لغثونہ ہم دلیل جو کریدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنک
 موبن و ہاندے ذکر کرل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخبلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کری نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنک چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بتیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوق کول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتولور و غوغو خلفوا اتفاق دے چہ پخبلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کولے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوۃ
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ہوندا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخبلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔
 قبل ما یکنون لی ان ایدیکہ من تلقای نفسی ان اتبع الامایوتی
 الخ (یونس آیتۃ عا) دہغے تا بعداری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کیزی ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیام نسوخ
 التلاوت شو ہوندا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومیزی
 چہ د رو جے نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 وہ اوہ قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح اوہ متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ د اوہ وارہ قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ اوہ طرڈونہ دی ، د حرف ، مجزی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی اے اوہ
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود اوونہ زیات دی او پہ حدیث کئے اوہ
 یادیزی ، دا ولے ،

ددے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کریدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتولو قرأتونہ چانہ
 ا کر و نو معلومہ شوہ چہ آخر کین دا بتول د اوونہ بھرنہ دی راتقان
 جلد ع ص ۱۱ کچرے د اوونہ زیاتی ہم وی ، نو ددے ہم خہ پروا

حکے نشہ چہ داؤ نہ مطلب مشہور قرأتوں دی اوبل داچہ لفظ
 داؤور (سبح) دحصر د پارہ نہ دے، دویم دا حدیث د نبی علیہ السلام
 رومیہ دے، او اؤ قرأتوںہ بیار ستو ظاہر شوی او تصنیف شوی
 دی داخنکہ چل دے، نو د دے جواب دادے چہ اؤ واپہ قرأتوںہ
 د نبی علیہ السلام پہ وخت بکنے وو، حکے خود ہغوی نہ دا تول داؤو
 مشہور و قاریانور پہ ذریعہ روایت شوی دی، صرف د دے
 کتابوںہ رستو جو رہ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چہ ہر ایت بکنے خواؤ قرأتوںہ نہ جاری
 کیزی، نو جواب دے دادے چہ پہ ہتول قرآن بکنے داؤو قرأتوںہ
 وجود بنود لے بنوے دے نہ چہ پہ ہر ایت بکنے۔

د اسلام مخالفینو پہ مصحف عثمانی خوا اعتراضونہ کریدی
 چہ پہ ہغے کین مشرقین پیش پیشی دی۔ مرنبر اس ہغہ نقل کو وادوار
 پہ وار بہ د ہغے جواب ورکوو۔

۱) رومیہ اعتراض دادے چہ خہ وخت حضرت عثمان رضی اللہ
 تعالیٰ نہ مصحفونہ ورا ندے کریشونو ہغوی افرمائیل۔ اِنّ فی
 القرآن کُنَّا سَتَقِيمَهُ الْعَرَبُ بِالسِّنْتِهِمْ رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۵
 پہ مصحف عثمانی بکنے دا سے غلطی دی چہ عرب بہ ئی پہ خپلوڑ بودرے کرے
 ہم داشان پہ فوز الکبیر بکنے دی، نو اول جواب دے دادے لکہ چہ علامہ
 آلوسی یکی، کم یصح عن عثمان أصلاً، رچہ داروایت د حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نہ دے۔

۲) دویم جواب دادے چہ پہ مصحف عثمانی د صحابہ و اجماع دہ
 اور رسم عثمانی ہم وحی سرکہ ثابت دے، نو پہ غلطہ خنکہ اجماع کیدے
 شی، (۳) دریم جواب دادے، چہ حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانوتہ پہ جمع شابا سے ورکروے فرمائیل، احسنتم واجلتم
 ناسو دیر بنہ او بنا شتہ کارا کر وٹیو صحابی پہ غلط کار خنکہ شایب سے ور
 کوے شی، بل داچہ ابو عبیدہ د عبد الرحمن بن ہانی تہ نقل کریدے
 وائی چہ خہ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سہ اؤم کاتبانو چہ دغہ
 مصحف حضرت عثمان تہ ورا ندے کرو نو ہغوی قلم دوات طلب
 کرو، او د دے غلطیا نے دے در سے کہے (۱) کم یتسن تے کم یتسنہ
 کرو (۲) لا تبدیل للخلق تے لا تبدیل للخلق اللہ، کرو، اور (۳)
 امھل الکفرین تے مھل الکفرین کرو، ر تفصیل ورا ندے ہم ذکر
 شوے دے (۴) داسے ورے د کتابت غلطی ہر کلمہ چہ حضرت عثمان

درستے کرے نو نورے غتے غلطی بہتہ پہ بکنے خنکہ پرینوے ۴۰
 خلوڑم داچہ دل تہ د لحن "معنی غلطی نہ دہ بلکہ د قرآن ہغہ صحیح
 الفاظ دی پہ کوموچہ دغہ وخت د عربوڑ بہ نہ چلیدہ او د ہغوی
 دخبرو پہ طرنا نہ وو، نو حضرت عثمان رضی اللہ افرمائیل چہ عرب
 بہ تے پہ بیابیانلاوت قابو کرے اوڑ بہ بہ تے پروا ڈری، دے کینے
 نشہ چہ د لحن دوہ معنی دی، (۱) غلطی (۲) طرز کلام د حضرت عثمان
 پہ روایت بکنے دا ددیہ معنی مرادہ د کومہ چہ امام د لغت راعب رح پہ
 مفردات القرآن کینے لیکلے دہ خود تہ لحن محمود و ییلے شی لکہ د
 عربو شاعروائی: خیر الحدیث ما کان کخاربتہ خبرہ ہغہ وی
 چہ پہ بنہ طرز او ییلے شی) ہ او ہم دغہ معنی د قرآن پہ
 وکتعرتھم فی د لحن القول، بکنے استعمال دہ لعل بعصم لحن
 بحجبتہ د دے مطلب دادے، چہ د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام
 ماہروی، نو خہ د ہغوی پہ خبرہ فیصلہ کوم کچرے داخبر واقعی
 د ہغہ حق نہ وی نو دا دگری بہ د ہغہ پہ حق بکنے دا اور یو کچر وی

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
دادا کہ چہ پہ مصحف عثمانی کینے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا بہ نے پچھلہ درسنہ کری، لکہ خٹکہ
چہ پہ انگریزی کینے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلہ درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کینے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روضی رَبُّكَ پہ حائے ووضی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : دداسے روایتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپوئی خوبیا ہم صاحب
د مباحل العرفان ددے خو جوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراآت متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب دابن عباس رضی اللہ عنہما داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دھے بتولو عام جواب دادے چہ ابن عباس رضی اللہ عنہما پہ قرآن
اوپہ قراآت کینے دزید بن ثابتؓ او دابی بن کعبؓ شاگرد دے اودادوار
حضرات دھے کمیٹی ارکان دی کہہ چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوارو استاذانوا نو رولویوصحابہ
چہ د کوموالفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رضی اللہ عنہما
ہیچرے مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خوضعیف او بے اعتبارہ

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن دمتواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کو لے لکہ چہ بغداد بنا رہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نو ہفہ اعتباری او دمنلو نہ دے، اصلی خبرہ دارہ
چہ خوگ صحابہ کرامونہ داسے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دادے
دلیل دے چہ دانسبت کوونکے کچہ سرے دے اوددہ خبرہ د اعتبار
کولو او دمنلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلہ دقرآن پہ تحریف ثابت لو کینے پاتے راغلہ نو داہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ (شیعہ) دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زئے و دلہ ہفہ کینو د کومچہ دا بنائی چہ د شیعہ و
منلے عقیدہ دہ چہ قرآن کینے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہفہ عقیدہ دہ کومہ چہ د سنیانو دہ ہفہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کینے دیو حرف کینے زیاتے نشتہ د
شیعہ و ددیروکتا بونحوالے دا دی :-

۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے ددو دقاویہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ إِلَيْنَا أَنَّهُ أَكْثَرُ : مینخ کینے دے ددے نہ نورزیات
فَهُوَ كَاذِبٌ : : : : : نشتہ او خوگ چہ موبز نہ دے

نہ دزبات منلو نسبت کوی نو ہفہ ددو غٹن دے،

۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کینے دی
إِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ : قرآن د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : : : : : کینے ہمد غسے جمع و لکہ چہ
مَوْلَانَا عَلَى مَا هُوَ الْآنَ وَذَكَرَ أَنَّ مَنْ : اس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْأَمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپہ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا د لوپو لوپو تا دینی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مماثلہ النواصب کن لیکي

مَا نَسَبَ إِلَى الشَّيْعَةِ الْأَمَامِيَّةِ؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
يُوقُوْعُ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَ؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
يَمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْأَمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛ قرآن کینے تحریف متی دا دہو لو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دِيَهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛ تولى قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَمَامِ؛ چه قرآن بہ ہر بہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العاملي دامامیہ شیعہ دلوئے محدث پہ خپلہ رسالہ کن
لیکی کومہ نے چه د خط زلفے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه

ہر کسے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چه د اخبارو، آثارو اونوارینخولتو
نہورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛ اگر و هغه یقینا پوہیڑی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاں صحی بہ ضبط؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجروح و؛ زرگونو صحی بہ کرا مو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛ ضبط کریندے او هغه د حضور علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر چه
بَيْتُهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْ بَزْدِ كِي وَر كِي دے
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفْدُهُ دَبَاطِلُ دَكُونِ نَحْفُوظُ كَرِيمِ

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنْتَرَلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛ نازل شوے او د خلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَزْيَادِهِ فِيهِ وَلَا نُقْصَانٍ؛ کینے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیاتے نشتہ

د شیعہ ددے مستند وحوالو نہ پس د احقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن د تحریف یادگی زیاتی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لہما لفقہ عبد المسیح،
کینے اگوری قرآن حکیم د مخیر او د ماغ پہ دولہو اہ خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

د بائبیل تحریف

د دے پہ عکس د بائبیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی د انجیلونو خو
داحال دے چه د اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، او بخار پہ قصص
الانبیاء کینے لیکلی دی چه دیورڈو محققین دامنی چه رو مبود دے
صدور کینے د سکو نہ زیات انجیلونو، چه خہ مودہ پس د هغه نہ خلور
انجیلونہ د۔ نائسیا پہ کلیسا کینے دیو فال پہ بنا چور کرے شو و نورا انجیلو
پرینوے شو :-

د پورپ سگتس دزرے کتب خانے نورا انجیل برنا بازا او توجہ دسورت
صریم پہ مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زیرے پہ پیغبر اسلام مشتمل

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نوملمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کئے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کئے یو هم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه ده او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و نیل چه اُس بد
 صیح په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گپ و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغیته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کئے شامل کړو او د ائ د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاری و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه ده کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمے
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کئی په بیت
 المقدس کئے کینا ستراو و لیکلو دے خود حضرت عیسیٰ علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا کو په مروج الاخبار کئے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کئی لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کئی لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کئے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کئے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغیته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کئے داخل کړو،
انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کئے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا د سر نه تر پنجه د اسکندر لیکلی دی

طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۲۲)
تثلیث د دائرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیرو و چه د سینت پال او پولوس ندوا
 وړید و کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کنده
 کړو او د کامیابی سائے واغیسته په دے صنم پرستانه عقیده کئی
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاری منی چه ختنه ټولو پنیغرانو
 علیم السلام کړیده، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سنن ټول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلْيَحْتَضِرْ كَلًّا ذَكَرًا رَهْنًا رَيْنًا د سنت کړیشتی) تورات تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدْوِي تَرَاوَا يَه چه په اتمه
 ورځ د ماشوم سنن ټولے شئ رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت صیح
 فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ رچه هه به په تورات
 کئے هېڅ تبدیلی نکوم د متی باب ۲۳

(۳) کوم سری نه چه متی اوری ټول بدن د په ابرو دینجی او
 حاضر د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حرام د کسفر الاخبار (باب ۱۷۱) د دے ټولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو محریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شهادت
 کچرے تاریخی شہادتوں اور یورپ د محققینوا اقرار و نہ شانہ اُتو لے
 شی نو بیا ہم بائبل کن چہ نہ نہ دا سے مضامین موجود دی چہ د ہفتے نہ
 ددے تخریف پتہ بنکارا دہول ظاہر بیری حکم چہ دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

① د اوهیت تصور ⑦ ذنبوت تصور ③ د عملونو د بدلو تصور یا
 آخرت د ہر مذہب دا بنیادی اصول دی :-

① د اوهیت پر تصور کن د اللہ تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری دہ
 خکہ چہ انسان د ہفتے صحیح معرفت بیا موندے شی او زرا د ہفتہ د
 جلال او جمال پہ شان درنرا او آباد کپیشی،

② ذنبوت تصور پہ دل سے یواند از کن پیش کپیشی چہ د انسان زرا
 او دماغ د بنی د عظمت او عصمت پہ ورناندے ہیبت شی او د ہفتہ د
 فرمانبرداری عشق د ہفتہ پہ در ہ کس پیدا شی :-

③ د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشہ د دا سے جورہ وی چہ انسان
 د نیکی نہ بلی او بدی نہ ورنہ کر کہ او ویرہ پیدا کوی او د عملونو د
 نتیجہ دینی تصور د ہفتہ پہ فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناہ نہ وضع
 کوی، خکہ چہ د نیکی د نتیجہ زیرے او د بدی د نتیجہ نہ ویر کولو مقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاک و پاکہ، پہ دے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او ہدایات تلو چہ ہفتہ د درے وار تصور
 مقصد و نہ ترکوے پورہ کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل ① خداوند، پہ زمکہ د انسان پہ
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو

(نورات پیدا اٹنی درس ۴۵) ② پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شور کتاب پر سیا باب ۷ درس ۷) د خط کشیدہ الفاظ
 نہ د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیری
 چہ ہچرے د اللہ د شان سرہ سہون نخوری :-

③ نہ بہ بیشکہ ہفتہ زمکہ تہ ا نہ رسی، د کوے پہ بابت چہ ما قسم
 خور لے دے، چہ خہ بہ ہلتہ ستا د استو گنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ۷ آیت ۷ بیا پہ آیت ۷ کن دی) تا تہ بہ حما وعدہ
 ما تکل معلومہ شی، د قسم وعدہ ما تکل یو شریف انسان سرہ
 نہ بنائی تو خالق کا منات سرہ بہ خنکہ ا بنائی،

④ ترصا صادقہ پورے یعقوب خدائے سرہ پر زونے کولے او سحر
 چہ خہ وخت تلونو یعقوب پڑھنے نہ پریشو ترخو چہ برکت تے تیز
 وانغستور پیدا اٹش باب ۷ آیت ۷ :-

⑤ خدائے پاک بہ د ہفتہ پلاندا سمان د بیخہ را ا یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ۷ آیت ۷ :-

⑥ خدائے د خیم پہ دروازہ ولا د ہفتہ د خٹلہ نہ اور او سپیر موند
 لوڑے را اوتو او سور شو او مندا ک کرہ - خلق موسیٰ او ہارون ۴ سرہ
 خدائے پہ گرسی ناست ا لید او خورل سبیل تے ا کرہ، د ہفتہ جاے
 د وارے پشان سپینے او د ہفتہ د سرویشہ سترہ او د ہفتہ پشان وولاول
 سلاطین باب ۲۲

⑦ خوں خدائے یهودا پیدا شور عبرانیون باب ۷ آیت ۷

⑧ د خدائے کم عقلی د خلق د عقلمندی نہ او د خدائے کمزوری
 د خلق د زور نہ زیاتہ دہ، تہ خما خوں تے او مانہ نن پیدا شوے :-
 ر اعمال باب ۷ آیت ۷

دے خوالو نہ تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کپیشی، د دینہ

نوره زیاتہ دَخْدَائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ دَخْدَائے ہستی
دخہ پہ شان ندہ اونہ دہغہ خوک سیال شتہ ،

بائیبیل اوک نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل او بدامستہ شو، دہغہ ستر بر بندہ شو خود
ہغہ خامنوپت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیہ السلام شراب اُخنبیل او خیلو نو نروسرہ ئے زنا اکرہ
اوماملہ دوہ کرتہ اُشوہ ، رپیدائش باب ۷۲

۱۸) حضرت یعقوب علیہ السلام د بڑے د بچو خرمن د لاسہ تاؤ کپہ
اودر و غ ئے اُوئیل او خیل پلار تہ دوکہ و دوکولو د پارہ ئے خیل نوم
عیص اُبنودور پیدائش باب ۷۳

۱۹) د جہور خو ئے سکم د حضرت یعقوب اور وساسرہ زنا اکرہ ،
رپیدائش باب ۷۴

۲۰) د موبہنی علیہ السلام پہ غائبید و ہارون علیہ السلام دخلقوپہ وینا
د کالوہت جوہ کپرو او پہ خلقو ئے د عبادت اکر لو او د ہغہ د پارہ
د قربانی و دوکولو حکم و کپرو او وے وئیل چہ داستاسومعبودے
چہ د مصر د مکہ تہ ئے تاسورا اویستی د خروج باب ۷۵

۲۱) داؤد علیہ السلام پہ چت اُختودحتی اور یا بنجہ ئے پہ لمبا لیدہ
نو پیر عاشق شورا وے بللہ او زنائے ورسرہ اکرہ چہ د ہغہ خیتہ
شوہ نو د ہغہ خاوند ئے پہ مکر او ژ لو د سموئیل دویم کتاب باب ۷۶
۲۲) حضرت سلیمان علیہ السلام د ممانعت باوجود موآبی او عمومی
بت پرستہ خیلے نیکے جوہے کرے او نفسانی خواہش ئے دومرہ پہ
چپوشو چہ او د سرو بیگمو او درے سوو خر مو تہ ئے خبرہ ارسیدہ

بیا پہ دی دومرہ عاشق اوزن مرید شو چہ بتولی تہ مائیل شواوپہ
آخری عمر کجے تہ ایمان تہ ہم سلام اکر ورا اول سلاطین باب ۷۷

۲۳) یوحنا باب ۷۸ آیت ۷۱

۲۴) یسوع اُوئیل چہ د آسان اوز مکے تپول اختیار مالہ را کپیشو
رمتی باب ۷۹ آیت ۷۱

۲۵) مانہ چہ خمیرہ ورا ندے راغلی دی ہغہ تپول غلہ او پاکوان
دی، ر یوحنا باب ۸ آیت ۷۳

۲۶) امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آیا د نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پورہ کولے شی

بائیبیل او دعوا نو بدلہ

۲۷) خمیرہ خلق چہ پہ شریعت تکیہ کوی، ہغہ تپول لغت لاندے
دی (کلیتون باب ۸ آیت ۷۱)

۲۸) خدائے د چا عدا التونہ نہ کوی ہغہ د عدالت تپول کار خیل جو ئے
تہ اُسیار لو (یوحنا باب ۸ آیت ۷۲)

۲۹) کوم مسیح چہ خمیرہ د پارہ لعنتی جوہ شو ہغہ موبز پہ بیوہ
اغسینوا و د شریعت د لغت نہ ئے خلاص کپرو ، (کلیتون باب ۸
آیت ۷۳)

۳۰) ہغہ یوازے خمیرہ د گنا ہونو گفارہ نہ دہ بلکہ د تپولے د نیا
گنا ہونو ہم د یوحنا و جے عام خط باب ۸ آیت ۷۴

۳۱) یاد دیا نو تہ د گناہ مجبستلو اختیار دے د چا گنا ہونہ چہ تا سو
بخشئی نو ہغوی اُبخیلے شو او د چا گنا ہونہ چہ قلکے پریز دی نو
لکے اُسائے شوے (یوحنا باب ۸ آیت ۷۵)

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو او دکنا کہ نہ بچ کید جن بدے پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکر، چہ دایتول تخریفات دی،

شپزم فصل

مکی اومدنی سورتونہ او د هغه شمیر او د آیتونو کلو او د حروفو د شمیر پہ بیان کینے

د مکی اومدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چہ د هجرت شروع کید و د زمانے نہ ویر اندے نازل شوی دی، هغه مکی دی او کوم چہ دے نہ رستون نازل دی هغه مدنی دی
راں کوم سورتونہ چہ پہ مکہ کینے نازل شویدی هغه مکی دی، خو مکے نہ مطلب خود مکہ او د هغه خواؤ شا علاقہ دے، لکه منی، عرفات او حدیبیہ او کوم چہ مدینہ کین نازل شوی دی، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خود مدینہ او د هغه خواؤ شا علاقہ مراد دے لکه بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چہ خطاب اهل مکہ ته دے هغه مکی او کومو کینے چہ اهل مدینہ ته خطاب دے، هغه مدنی دی، خو مشهور ایدو قول دے، د مکی اومدنی پیژندل د صحابہ کراموله اقوالو معلومیری لکه چہ ابو بکر بن عربی پہ «انتصار» کین لیکلی دی پہ دے بار کد
نی علیہ السلام هئخ قول نه دے نقل شوے پہ مکی اومدنی معلومو کینے دافائده دے چہ پہ نزول کین د ویر اندے رستو سورتونو پتہ لگی او دے سه د شخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شی ابراهیم بن الحصار نه منقول دی چہ شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونہ دی د ولسو سورتونو کینے اختلاف دے، اونور تبول بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب او ویشیت سورتونہ مدنی بنائی اونور تبول مکی، زیان تفصل اتقان جلد ۱ ص ۹۱ کتے شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو په شمیر کینے دوه مشهور اقوال دی،

د قرآن سورتونو نه یوسل خواړس دی، مطلب داچه انفال او براءه خان له خانله سورتونو نه دی،

دویم داچه سورتونو نه یوسل او دیارلس دی مطلب دے داشوچه انفال او براءه دواړه په یو سورت حسابیری،

د قرآن په سورتونو کین د تقسیمولو یو خو حکمتونو نه دی، هر یو سورت مستقل معجزے په شکل کینے ویر اندے کول،

لوستونکو او یادو و نکونه یو قسم تسلی خوشحالی او همت ورکول په یو سورتو ختمولو سه هغوی د قرآن یو مستقله برینه ختمه کړه

متناسب مضمونونه یو خائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) کت کار یوه فائده د مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو خو ضابطه،

کوم سورت کینے چہ «کلا»، لفظ راغله دے هغه مکی دی، د رکلا غظ درے دیرش خایه په پنخلسو سورتونو کینے راغله دے چہ تبول د

په آخری نیمه حصه کین دی کو آخری نیمه حصه زیانته مکی خو استیاتی پکین مدنی دی،

په کوم سورت کین چہ سجده د تلاوت د هغه مکی دے، سواد سورت بقرة او آل عمران دنور و کومو سورتونو په سر

چد حروف لقبی دی هغه مکی دی، مفصل یعنی د قرآن آخری اومه زیانته برخه مکی ده (طلاق،

په کوم سورت کینے چہ حد و دا و فرائض دی، هغه مدنی دی، په کومو سورتونو کینے چہ د جهاد بیان دے هغه مدنی دی،

۱) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانو بیان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱۔

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیرزہ شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی،

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد رضہ د شمیر مطابق د شمیر
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود رضہ د شمیر مطابق
د ادرہ لک دوہ ویشتر زرہ شمیر سوہ یوازی

زورونہ پنچہ خلویبیت زرہ دوہ شیوہ او درے خلویبیت دی (۲۴۳ ۲۴۵)
زیرونہ یو کم خلویبیت زرہ پنچہ سوہ او دوہ اتیار (۳۹۵ ۳۹۷) دی :-

پیشونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۰۳ ۱۰۵) دی :-

نقطے (۲) یو لک پنچہ زرہ شمیر سوہ او خلور آتیا دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال اده ابدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) ال عمران (۳) نساء (۴)

سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صیین

داہغہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ وی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی

داہغہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کما ایتونہ وی
د سورت یسین نہ تر سورت قی پورے :-

مفصل : د ذرو بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قی نہ داخل د

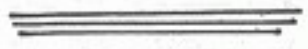
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتمے سپارے د دریم پاؤ نہ رستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مفصل : بیادرے قسمہ دی :-

اوساط مفصل : د سورت بروج نہ تر سورت لم یکن ربینہ پورے
بصار مفصل : د سورت ربینہ (لم یکن نہ تر والناس پورے،

بعضو علماؤ پہ نزد طول مفصل د سورت قی نہ تر والمرسلت پورے
واو ساط مفصل د سورت نبأ نہ تر لکھنی پورے، او قصار مفصل

ذالم نشرح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مَهْمَات

اول فصل: دباری تعالیٰ جل مجدہ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دباری تعالیٰ جل مجدہ دثبوت عقیدہ راوا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لری
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خص
پہ دے زمانہ کینے د خدا گے نہ منکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خدا
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دباری تعالیٰ ہستی ہر کلمہ چہ د محسو ساتونہ بھزدہ نو پہ دے کن
خدائے خنکہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خدا
ہدو شتہ نہ او کہ خوک بے عقل گے دامطلب واخلی نویا بہ دے
شی لکہ خوک وائی ہر کلمہ چہ پہ او چہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسره ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ او چہ ہم سمسره نشتہ، موبز چہ خنکہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (CEATIA) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز دکائنات تو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز دکا رندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنکہ چہ موبز دکا کار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابت
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جگہ

ساتی، خنکہ چہ ہغوی تہ د دے شیخ علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
منکریو ا ونہ گے تا بتوونکی موبز کار بالکل ذنفی او اثبات نہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے راکلام
حصہ دوم ص ۱۱

۱) ایزک نیوتن لیک چہ دکائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر دیو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

۲) د دے زمانے د یولو نہ لو گے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، د کومورازونو او پتو خیزونو چہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زیات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمدائے پتیز ی، دینہ یقینی
ثابتیز ی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ یول خیزونہ صاوری ی،

۳) د فرانس یو فاضل کیمل فلا مریاں وائی، چہ یول ا ستاذان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنکہ ا شو او خنکہ
جاری دے پہ دے بنا د دے یو خالق خا مفا اقرار کول دی چہ ہر وخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دانا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگر و سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

۵) فونٹسل پہ انسا ٹیکلور پیڈیا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہنے
لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات ته و پروردہ
کرو، او دہغه په جلال و عظمت عاشقان شو،

۔۔ ر الکلام ص ۳۹۰

د نوي فکر په رنډا کښ د باري تعالی ثبوت

دنوی فکر خاوندانوته د معرفت الهی په لار کښه دهره شیخ
خندان جوړ شوی دی، د خدای د انکار سره پینځ د امریکه یو مشهور
ملحد دا شېبه پلش کوی،

① د یقیني علم ذریعہ یا جس دے او یا وجدان یعنی جس باطنی (خو
په دے دواړه ولاړو د باری تعالی وجود نه ثابتیږی،

② د باری تعالی ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم چیز
چہ حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنگه ثابت ا منلشی،

③ کچرے د خدائے هستی ا منلشی، نو په د نیا کښه موجود شر
د هغه د حکمت نه خلاف دے لهدا داسے کائنات چہ هغه کښه شر
هم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے،

د دریمے شېبه جواب | د دریمې شېبه جواب ددے چہ باری
تعالی په وجدان رحسی باطنی سره

ځکه ثابت دے چہ انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے
دیوڅوکسا نوله دے انکار دے نو د هغه وجه داده چہ د هغه وجدان
صیح ندے، لکه څنگه چہ ظاهری حواسو کښه نقصان راتلے شی دغه
رنگ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښه هم نقصان راتلے شی کچرے

د ستریزو نظر درست نه وی نو څه ورته نه بشکاردی دغه رنگ کچرے
وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امور و احساس ورته نه کښی
مؤنبزې بویس هم ویلی دی چہ ظاهری جس سره خدائے څکه نشی
معلومیدے چہ هغه ددے احاطه نه بکړ دے، که بیا هر څوک
خاتمًا زور لگوی، نو د هغه به د مطلب وی، چہ هغه خوب او تر یخ په
ستریزو معلومول غواری، حالانکه هغه ددے احاطه نه بهر د مبصرانو
په ځای د مدد و قاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالی ذات
د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیا تو او معقولا نو په احاطه
کښه راځی،

د دویمے شېبه جواب

د دویمے شېبه جواب دادے چہ د دریمے
شېبه و نو حقیقت معلوم نه وی مؤنبرزې

مؤنبرزې نو د خدای په منلو کښه د الاشکال و لے وی، لکه چہ شیخ ندیم الحبر د
خپل کتاب رقتة الایمان بین الفلسفة و العیلم و القرآن په ص ۳۰ کښ
لیکي چہ سانس دانان ماده، روح او حیات منی او حقیقت لے ورنه معلوم
نه دے، دغه رنگ د عقل حقیقت او ادراک جسی سره د هغه جوړخت
هم معلوم نه دے، لیکن سر د دے، داخو منی نو د خدائے له هستی په
دے بڼاء انکار کول و لے ځی،

د دریمے شېبه جواب

د دریمې شېبه جواب دادے، چہ
دا کچرے کائنا تو کښه د شر داسے

واقعات شته کوم چہ حکمت خد او ندی سره اُس خمونبز په علم
کښه سمون نه خوړی، خو کیدے شی چہ ر ستوڅه وخت ددے سمون
خمونبز په علم کښه راشی، په دے خبره اُس خمونبز علم نه ساتل ددے
دلیل نه دے، چہ بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنگه چہ د ابو حقیقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ ذہر و قوانین قدرت
 علم نہ و واوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ مؤبذتہ شر بنکاری دھے وجہ
 داد چہ مؤبذتہ کہتولو واقعاتو ذر تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ مؤبذتہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب و رکھے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے داد ریوار لا صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکم نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا دہ پیدا کرے چہ تہول و شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکم
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرم مول اونور، پیرد فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم و دنیا بہ خنکہ چلیدے، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اچھے (سیلاب وغیرہ) پیر کم دے مگر د خیر اچھے دیر زیات
 دے د دنیا د پر و خیر و نوژ و ند دے سرہ ترے دے اونور بیشہ پرہ
 خیر و نہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اچھے (طوفان او بیابان
 اونے د بیخہ را گزاریدل) کم او د فائدے اچھے دیر زیات دے
 پہ دے د ا بونہ زیات د پر و خیر و نوژ و ند و لا دے، اونور
 دیر خیر و نہ پکینی، نو قدرت داسے اکرہ چہ بز شرے د دیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ و وجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبزلے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب و رکھے دے، چہ دنیا کئے
 تہول شر و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ وول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د خپل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہے دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دہ چہ دنیا تیرا یاد دہ او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شبہو لریے کولونہ
 پس مؤبذتہ ذنوی فکر پہ نہرا کئے د باری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھجرت
 تہ بے لہ قصد او ارا دے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، د دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی او نہ ناصونکی حکم چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکم چہ عالم کس حکیم نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوانین دلیل دے، پہ عناصر و امر کیا تو کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شے ورٹے پہ تبدیلی کو کس د سیارو پہ حرکات کو کس یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھے د حرکت مسادفہ یا اتفاقیہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیباہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بیبا ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را ابا سہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ واره دا پرچے
 بیبا ابا سی ہچرے بہ پہ ترتیب را او کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیبا دغسے یو
 اشوم نا بیبا تہ دھنے د را و ستوا او نیلے شی نو ہچرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را او کئی اگرچہ پہ کرو رو نو واره دغہ پیلے پیلے پرچے
 را ابا سی نو د د نیبا دامرتبہ سلسلہ بہ دیونا بیبا او بے شعورہ ماڈ نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ دامعلومہ شوہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا مے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفلسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم المبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ دمتفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 واپہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا ورو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو توجنہ ہم شعور شتہ، نو داخنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د ما دے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے واپو نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود ناممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا مے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

ا نیو بو توجنہ اودہ ووپہ خنا ورو کن دے رخ واپو لو او پہ انسان
 کنس را وین شو او یو اوچت مقصدے ا غو بنس تو اس د خا غا ددے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائیڈ مارکن لیکے چہ ددے
 ترقی ظہور ددے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بیبا د شتہ چہ خدا مے دے حکم چہ ارتقاء ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کنس حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا ائو نو کن بہ علم
 الحیات کینے او ددے د پتورا زونو حل بیبا پہ علم النفسیات کنس ددے
 د پتورا زونو حل بیبا پہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیبا ددے علم
 د پتورا زونو حل پہ مقاصد روحانی کنس وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیبا د
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، دانفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلو پر نرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ واپو چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ائو بنس
 نو ہغہ ورتہ افرمائیل چہ دریا ب کنس ستا کشتی د وہہ شی تا سہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ دسائی نو ستا بہ د بیچ کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، بیبا امام موصوف او نیل چہ د بیچ کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیبا ہم ددے امید لری د چا پہ آ سراخو بہ وی

دغه آسرا خدا دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رح یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہنہ خدا دے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ ا حوری نو پچے
 کوی چہ کہ رینمو چینیجے ا حوری نو دینم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ ا حوری نو شات تر جوری شی نو دیو خیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو ریدل کہے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہنہ قادس مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ور کہے وو چہ ہر کلمہ کہ یوا انسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اود غہ رنگ شکل ہم نو معلومی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ کہ چرکے
 آگئی نہ پچے را اوئی او کہ آگئی ہنہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی او کہ پچی کہ را و تو تروختہ چرکہ ہمدا سے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستو پابند و ل کہ پچی کہ جو رید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خداوند

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ ا بنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بناتی و ایو ا بنو نواس کہ سما قسم
 او نو بو تود ہنہ کہ سما قسم پانہرو میو و او کلو تونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہو لوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ اوبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پیدا کیدل دا بناتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ چہ
 خدا دے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رح بہ تفسیر کبیر جلد اول کین نقل کبیدی
 مؤنبر نور ہنہ واضح بیان کرہ : سعدی رح فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر ہوشیار	ہر ورقے دفترست معرفت کبر دگار
------------------------------	-------------------------------

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گزے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا سہ یاد خپل ماحول کہ خلقونہ از دہ کہ کوی دی او دا سلسلہ تراخہ
 تلہ دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ بارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہنہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ او کہ دغے الہام کوونکی نو مر خدا دے دے، اُس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلامی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا دلیل حدوتی کہ کائنات او عالم دد و خیز و نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم ا اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نرہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خالیو کین وی نودا متحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نوساکن دے بیاداد وارہ دیوبل ضدی
 چہ حرکت راشی نوسکون ختم او سکون چہ راشی نوحرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نوجسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث دپارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ دپارہ بہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پیندا نے قصہ جور شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کولے شی مستح
 الوجود چہ دکید و جوگہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ دہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ ا بہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم اُس عالم مستح الوجود ٹھکہ نہ دے
 چہ داموجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھکہ ندے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواوخر پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکین الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری ندے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ ا بہ
 چہ دہغہ رنگ ضروری ندے کہ راغلو پکینے نو دہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ داخیل ہنچ رنگ نہ لری داشان دعالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو دآد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ دپارہ بہ بل علت پکار وی او داسے بہ
 تسلسل (دپیندا نے قصہ) جور شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نور د خدائے دے چہ دہغہ وجود داسے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم دہغہ دککات داسے تقاضا دہ چہ د
 عقل دکرک پکین نہ لگی۔

دلیل قاسمی

دیو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تیر بہ نہ جد اکیزی، لکہ داور نہ گرمی او تاؤ دے تہ بہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا و ذات دا غواری
 گرمی او تاؤ دو سرہ خامخاوی، یا یا بہ دویم دگرومی خیز لازم نسبتہ
 وی کلہ بہ وی او کلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض) ویلے شی لکہ
 دوسرہ گرمی چہ کلہ پکین بہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکین نہ راخی پہ دے رما بالعرض) خیز کین دعلت تپوس
 لکہ ہم دے کرے دی او پہ ما بالذات کین دعلت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور و لے گرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض) ٹھکہ دچکک پکین یو خیز وی کلہ پکین نہ وی کلہ ریک
 پہ وی کلہ نہ وی، نو دلتمہ داسوال خامخا کیزی، چہ دکائنات
 موجود دی دے جواب بہ دا و کولے شی چہ دآد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود دہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے) داسے ختم شی لکہ داسوال ختم شی چہ اور و لے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ما بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ دہ چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴۔ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم مراحی، دا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ کمانہ
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی وی
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیرک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلومو قوا نینو سرہ دہ
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ، پچرے دا حکیمانہ قوانین کم
نو سائنسی ترقی پہ تپہ ولارہ کہ حکمہ چہ سائنس ک قدرت ک قوا
معلومول، او بنکارہ کولو نو م دے، دا بنکارہ خبرہ دہ چہ دہ
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، ک ا ہچرے ک مادے کار حکمہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵۔ دلیل حبئی

ک شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبۃ، نوے رسالے مطابق ک بتول کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنبر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت حکمہ کووچہ دا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ دا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل حکمہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲: دلیل التجائی

دنیاطلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولوا سبابو او ذریعونہ نا امیدئی کینے
دخیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کو لو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید او لو کوشش کوی چہ ہفہ د
ک بتولونہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے کما کانے اوزاری پہ بتولومذہبونہ
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳: دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ ورخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، دا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت حکمہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

ترتیب و رکوع کے وی، ادیوان حافظ کالفاظ ترتیب دابنائی چہ
 دے ترتیب و رکوع کے شتہ الفاظ پچیلہ یوہل سرہ ترتیب نحو
 ہمد عیہ دکائنات و دعاغت او حیران کن ترتیب دکواہی و رکوی چہ
 دلتر یو عظیم ترتیب و رکوع کے شتہ چہ اللہ دے اوہم داد اللہ
 تعالیٰ دہستی دلیل دے،

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ دے
 ہرہ پُرزہ د حکمت دکہ دہ اودا دلیل
 دے چہ دے بانی او معمار عقل او شعور خاوند دے نویا
 دے نسبت بے شعورہ مادے کو دا سے نامعقولہ دے لکہ درہ
 کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا سستہ کوتہ بیاموی ہفتہ دوارہ ور
 نوئی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اُس دا دوارہ
 کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یووائی چہ دا ہر خہ پچیلہ
 شوی دی کچہ خستہ پچیلہ جورے شوے بی پچیلہ پچے شوے اوس
 پچیلہ ماغلو، بل شو خستہ پچیلہ ورفلے پچے شوے پچیلہ بی یوحائے
 شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچیلہ جورے شوے قالینو نہ پچیلہ جور
 شو دکگد و بزور نہ پچیلہ وری را او تہ یوحائے شوے پچیلہ رنگ اوتہ
 رائے دا پکینے پچیلہ رنگ شوے او بو تی کلونو پر پچیلہ اُ شو او
 قالین تریار شو، او بل وائی چہ دا سے نہ دہ دا تبول پچیلہ نہ دی شو
 کا دماہر انجینئر او کار یگر د پوہے او فکر نتیجہ دکہ دے چہ د عمارت
 نقشہ کے پہ ذہن کن تیارہ کرہ، بیائے ضروری خیزونہ اوسامان
 راجع کر و او پہ ماہرانو او کار یگرانو کے نقشے پہ مطابق جو رکڑ
 اُس دے دوارو بیان چہ عقل پہ عدالت کینے پیش شی نو فیصلہ
 بہ دا وی چہ ر و عیہ سرے لیونے دماغ خرابہ دے اودویم

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اودروغ او کدویم بیان
 بالکل رشتیا او صحیح دے دغہ رنلی د جہان دعاغت بارہ کینے د مادہ
 پرستو بیان ڈرومی کس پہ شان دروغ او غلط و کدویم اودمومن او خدا
 پرست بیان بالکل صحیح اورشتیا حکیمانہ او عقلا نہ دے، لہذا عقل
 پہ موجب د جہان دعاغت دکپارہ دک خدائے وجود چہ ضروری
 دے او پچیلہ د جہان دعاغت دک خدائے ذات، صفات او کما لونو
 ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤنر وینو کور، وچہ شتہ
 مؤنر ژوندی یو دیر نور خیزونہ ژوندی
 دی، نو دا دلیل دے خبرے دے چہ دنیا عالمی حیات رٹاوند
 دکپارہ یو دک ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ دا حقیقی او اصلی
 ژوندے ذات ہم کرب العالمین دے،

۱۰: ذکری دلیل

دا اللہ پہ ذکر کن کامل خوندا، دک انجذاب
 انبساط او ذرہ دک اصلاح بننے شتہ، دک
 نیشیت پہ ذکر کن خوندا خولا خہ کوے دک سرہ ذکرے وی نہ، نو
 دینہ معلومیری چہ دک اللہ ذات موجود دے

۱۱: د اطلاق دلیل

د اقا نون دے چہ دک ہر مفید دکپارہ د مطلق
 وجود ضروری دے محکمہ چہ دک تقیید او
 تحدید مطلب دک وسیع او مطلق خیزونہ یو محدود او مفید خیز حاصل
 دی، مثلاً دک مکہ حد بندای ہلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجود وی
 دک کائناتو یولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کینے
 مند اورا کیر دے دے دکپارہ دک حدود، قبود او مکان او زمان
 نہ بالاترہ یو ہستی ضرورت دے اودا صرف درب العالمین ذات دے

وجودِ باری تعالیٰ اور قرآن مجید

قرآن دہشتائی چہ د خدا اقرار د انسان پہ فطرت کن داخل دے
 د علم الانسان د مآثر انود ا متفقہ فیصلہ دہ، چہ کوم وخت د علم
 فٹونواوتھذیب ووجود نہ وواوالسان پہ فطری حالت کینے وونو
 ہفہ دا سے وخت کین ہم د خدائے عبادت کربدے، دیوم مشہور
 مکتس مولر، پہ کتاب "الکلام" کین دا خبرہ نقل دہ چہ "خونبزا اسلاف
 د خدائے پاک پہ ورا ندے ہفہ وخت سرتبت کربو وچہ د خدائے
 پاک نوم لے ہم نہ ووزدہ، د جسمانی خدائے یعنی د بت عبادت
 دیکھ پس دا سے پیدا شو چہ اصلی انسانی فطرت د مثالی صورت
 پہ پردہ کین پت شہ، اہم دغہ وجہ دہ چہ د دنیا د تاریخ معلوم
 سرہ د دنیا پہ ہرہ برخہ کین د خدائے عقیدہ موجودہ و ا۔ اٹوری
 مصری، کلدانی، یہود، اہل فینیشہ بتول د خدائے قائل وو،
 پلوتارک وائی چہ د دنیا تہ اگورائی، پہ دیروخا یونون کین قلا کلا
 کارخانے، سیاست، علم، فن، کارکسب، دولت بہ نہ وی لیک
 خدائے بہ ہر خائے کین موجودی، دوحی او الہام متبرک د فرانس
 یوم مشہور، فاضل ر فولتیر، وائی چہ زردشت منوسون، سقوا
 بتولود یوسردار، یومنصف او یو خدائے عبودت کولو، ہمدغہ

فطرت دے، چہ قرآن لے دا سے بیا اتوی:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ أَدَمَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ خَدَاةً وَتَوَّابَةً
 وَآدَاةً مَقَرَّةً وَجَدَدًا مُبَرَّكًَا وَذُرِّيَّاتٍ لَبَّابَةً
 لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰۰﴾
 ظہور ہم د ذریتہم و اشہد ہم، دملانہ د ہفہ نسل دا ابکو
 علی نفسہم، اکتت بریکم د قائل او پچیلے ہغوی پہ دے گو
 بلی شہد ناج سورہ الاعراف اتہن کرل چہ آیا حہ ستا سو خد
 یم نو بتولوا و تیل چہ اوئے مونبگوا ہان یو،

لیکن د خارجی اسباب او اثراتونہ کلاہ د فطری احساس د باؤشی نو
 فکہ قرآن خائے پہ خائے د فطرت خیر دارہ کپو،

آی اللہ شک فاطر السموت و الارض القرآن را یا د خدائے پہ بارہ
 کین ہم خہ شک کید بیتی، کوم چہ د آسان او من مکہ موجد دے
 کہ خود خارجی اسبابونہ دا فطری احساس دومرہ د باؤشی چہ
 بوازے د خبر داری اشارہ و رلہ کافی نہ وی پہ دے وجہ قرآن د
 تجربہ او د جس پہ بنیاد د خدائے پہ وجود استدلال اگرو، دانسانی
 تمیز او پوہے د شروع نہ، انسان تہ چتہ کوموبدی بھی او حیسی !!
 مقدمہ ما تو علم وی ہفہ دا دے، چہ کلاہ ہفہ خہ خیز پہ ترتیب او
 تنظیم بیا مومی نو د ہفہ یقین راشی چہ چا عقلند ذات د ترتیب
 و تنظیم ور کریدے او د بے ترتیبہ خیزونو دا اندازہ آخلی چہ
 دا خیزونہ پچیلے را یو خائے شوی دی د حافظ یا نظامی د شعر بے
 ترتیبہ الفاظ یومعمولی انسان تہ ور کرہ ہفہ چہ لے سل وارہ وارہ
 ارا و اروی نو ہم بہ تربہ اہکل د دوی ہفہ شعر پچیلے جور نشی
 حالانکہ ہر ہفہ الفاظ د شعروی خو صرف د ترتیب ور کولو کسر
 پکینے باقی وی نو دا بہ کلاہ شی چہ د دنیا دا پہ ترتیب نظام د
 پچیلے جور شوے وی، قرآن مجید د خدائے پہ وجود د اسے استدلال
 کرے دے :-

۱) صُوعَ اللّٰهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ
 ۲) مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَوٰبِتٍ
 ۳) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوْرٍ ۚ
 ۴) سُوْرَةُ مَكِّ آيَةُ ۷
 ۵) خَه فَرَقَ اَنْزَوِيْنِي بِيَا بِيَا هَمْ كُوْرِي
 ۶) جَه دَرَز پکین چرتہ بنکاری ہ

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا
 لَا تَبْدِيلَ لِمَخْلُوقِ اللَّهِ ط
 كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝

ہیچ تبدیلی نشی کیدے د خداے پہ طریقہ کس بہ تہ ہیچ تبدیلی نہ
 موے

خداے پاک ہر یوخیز جو
 کرواویاے د ہنے یواندازہ منہ
 کرے د خداے پہ پیداوبنت کئے

پہ دے آیتوں کبھی قرآن د جہان د دے صفتہ بیان کریدی را کامل
 او بے نقصانہ دے (۲) پہ ترتیب او مناسب دے (۳) دد سے اصولو
 اوضوا بطور پابند دے چہ خوگ کے ماتحتوے نشی ۔
 ن چہ تحقیقات آخری حد تہ سیدلی دی او دکا ثنا تو پہ سو نورالو
 بنکارہ شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان پہ دیر شور او فکر سرہ د
 خداے د ثبوت ہم دا اسناد لال پیش کوی :-
 ارسطو د خداے د وجود، د ہغہ د توحید او د تیامت قائل وور ملل
 ونخل د شہرستانی جلد ۳ ص ۳۹

را مللین ایڈور دوائی چہ انسان ہغہ وخت حق دق شی چہ دا سے
 خلق او بینی چہ ہغوی دا وائی چہ د ناطق او مکرم مشاہد انوغو
 عجائب تو پہ لیدو ہم دا وائی چہ دا صرف د بخت او اتفاق رچپلہ د پیدا
 کیدو نتیجہ دہ، دا فرضی احکام لو نہ او عقلی گمراہی کو مولہ چہ خاند
 د علم محسوسات، تو مریبے دے دے لورہ علم حقیقی یا لکل باطل کوی
 دے پہ فزیکل سائنس پوہیدونکی ہیچرے پہ دے یقین نشی کولے،
 (۲) ہر برت اسپنس لیکر دارازونہ چہ ورخ پہ ورخ نودہم پارک، کیرہ
 ہر کلہ چہ موبز پہ ہنے زیات بحث کرو، نودا بہ خامنہ منلے شی چہ
 انسان د پاسہ دا سے یوازی او ابدی قوت موجود دے چہ د ہغہ
 موجب دا ہول خیزو نہ موجو دینی :-

۳) پروفیسر لینہ وائی، کومر لوئے خداے چہ آزی دے، د تلو
 خیزو نو عالم دے پہ ہرخیز قادی دے، د خیلو کار یگرو پہ ذریعہ
 حیا پہ ویراندے دا شان جلوہ گردے چہ حیران او بیخودہ شم
 (الکلام جلد ۲ ص ۵۶ و ۵۷)

دیاری تعالیٰ توحید

پہ کومر دلا تلو چہ د خداے د وجود یقین را محی ہم ہغہ د خداے
 دیووالی دلائل ہم دی، عالم دیرے برنے بنکاری خو حقیقت کب ہغہ
 یوخیز دے، لکہ خنگہ چہ د انسان اندامونہ مثلاً ستریزے غویرونہ
 خو پہ لیدو دیر بنکاری لیکن ہغہ حقیقت کب یو غیر انسان دے
 اس دے پیدا کوونکے او چلوونکے ہم یوزات دے دودہ ندی نودر کو
 نہ بہ زیات خنگہ وی، حکمہ چہ یو خداے انتظام چلوے شی، نوبل خدا
 بیابکارہ شو او بیکارہ خداے کیدے نشی او کچرے دوارو ہم انتظام
 نہ شو چلو لے نودوارہ خدا یا ن حکمہ نہ شو چہ دوارہ بہ ہے د سر وی
 او بے وسہ خداے موبز چر نہ نہ دے لیدے، کچرے دوارہ مختلف
 نظامونہ چلوی، نو عالم بہ تس تس شی او کچرے دوارہ یونظام
 چلوی نوبیا ہم عالم حکمہ بہ گما و د او ختم شی چہ د عالم حقیقت
 یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دودہ یازیات حکمہ نشی کیدے چہ د
 وجود او دات پہ مینخ کب داسے نسبت وی، لکہ د ظرف او مظروف مثلاً
 پنرہ اونچہ، اس کچرے یو خداے یوزات تہ یو وجود ورکوی او بل
 خداے ہم دغہ ذات تہ بل وجود ورکوی، نودغہ یوزات پہ دینچہ
 ختم شی، لکہ چہ یو پنرہ کب دودہ خیر ورا منڈے نو ہغہ شلیزی
 او پنرہ پاتے نشی، دغہ رنگ ددوارہ و خدا یا نو پہ دخل ورکولو د
 عالم تباہی دہ او کچرے بل خدائی پکین دخل نہ ورکوی نوداسے بیکارہ

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتہ وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکمہ چہ دادواپہ کمزورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدا یان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس نس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکہ چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ ننه خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق ا شلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۖ كَچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سُورَةُ انْبِيَاءِ آيَةُ ٢٢ ۖ : : خدایان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ ۖ كَچرے د مشرکانونہ تپوس
 وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورہ ۱۶ : ا کہے، چہ آسمانونہ اوزمکہ
 لقمن آیہ ۲۷ : چا پید اکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پید اکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدایان خووائی، چہ دادے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خو بیاہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوے، باری تعالی سرہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نور شیونہ
 ہم شریک کرے : حکمہ د کامل توحید نہ محروم شولہ، پہ تلو لومذہب
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دھر قسم شرک د بوئینونہ پاک کرو :-
د شرک مذمت

① شِرْكٌ دَمَغْفَرَاتٌ جَوْكُهُ نَهْ دَعَى، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سوره النساء آیہ ۴۸
 ② پہ مشرکانونجنت حرام دے، اِنَّهُ مَنۢ يُّشْرِكۡ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَیْہِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِہُ النَّارُ ط
 ③ د مشرکانونو لے نیکی بر باد دی: وَلَقَدْ اُوْحِیَ اِلَیْکَ وَاِلَی الَّذِیْنَ
 مِنْ قَبْلِکَ ۚ لَکِنۡ اَشْرَکْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُکَ وَلَتَلُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ
 سوره الزمر آیت ۲۵ :-

④ د مشرک د پارہ د بھیننے د عاجزانہ دہ، مَا کَانَ لِلنَّبِیِّ وَالَّذِیْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ یَّسْتَعْفِفُوْا وَاَلِیْمُ الشِّرْکِیْنَ وَکَلُوْا کَاوَدًا اُوْیٰ فُرْجٰی مِنْۢ بَعْدِ مَا
 تَبَیَّنَ لَهُمْ اَنْہُمْ اَصْحَابُ الْاِنْحِلٰمِ سوره التوبہ آیہ ۳۷
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او دعالم پہ خالقیت کین دہ سرہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 : مشرکانونو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کریدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفاتو او پہ فوق الاسباب افعالو او عبادت کین
 تے ورسہ نورے مقدسے ہستیانے شریکے کرے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید د ہر
 قسم شرک د بوئنی نہ پاک کرے تزدے چہ د مافوق الاسباب نفع
 اوضر، مرکزے بوازے د رب العلمین ذات کرے، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِکُ لِنَفْسِیۡ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سورہ اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خداوندی اگردہ ولو، وھو معکم
 اَیْمًا کُنْتُمْ سورہ الحدید آیہ ۲۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا یَعْلَمُ
مَنْ فِی السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَیْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۲۷
دھشکلا تو حَل کر لو د پاره ئے بلل هر هغه سره خاص کرکړه :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۶ :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دغو بنیتل ئے هم د الله
ذات سره خاص کرکړه :- اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ طرسورۃ
الفاحه آیت ۱۶ :-

تر دے چه سجده تعظیمی ئے هم الله سره خاص کرکړه کومه چه
نور و دینو تو کین د غیر الله د پاره جائز وکړه اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۶

نذار لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو
او داسه د شاک توله دروازے بند کړه، حقیقت دا دے چه
د خدا ئے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاق اشر غور زیزی هغه بغیر
د دے توحید کامل نه نشی کید دے، دا طاعت، انقیاد، اِحبات،
خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری
کید کیشی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خمون بن د ټولو حاجتو نو،
ضرورتو نو، امیدو نو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے،
دا شان د آزادئ، زبردتیا او بے نیازی صفتونه د دے توحید کامل
نه بغیر نشی پیدا کید دے کوم کس چه د یو ذات نه یو بل څوک
حاجت روا کړی د هغه سر په هره آستانه د تبتید و د پاره تیاروی

نبوت

د نبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی
معنی په د الله له طرفه خبر و کونکے وی، او کچرے د نبوة په معنی د

رفعه نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولونه لوړ او اوجت شان
والا وی، او کچرے د نبی بمعنی طریق، نه منقول وی، نو مطلب به ئے
دا وی چه پیغمبر عم الله ته د رسید و لار او وسیله ده، په رومبی
صورت کین مهموز اللام او په آخرو دوو صورتونو کین به معتل
اللام وی، د د آشاعره و نه د موافق، شارح د نبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف دا نقل کړه دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ نَبِيًّا هُغْهُ څوک وی، کوم ته
أَرْسَلْتُكَ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چه الله دا فرما ټیلی وی، چه
نه ما یو قوم یا ټولو خلقوته پیغمبر لیر لے ئے :-

د نبی رومبی دوه لغوی معنی امام راعب رحمه الله په مفردا تو کین
لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغه د غیر نبی نه جدا کړی
د نبوت خصوصیتونه

① یو انسان د نبوت د عهد د پاره چو نر کول د الله کار دے، د
عهد و هبی و کسبی نه ده، الله تعالی په ظاهر یا ظن په حال او مستقبل
پوره خبر دار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی
نو د دغه فرضو دا کولو په هغه کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُولَهُ طرسورۃ الله بنه پوهیږی چه د پیغمبرئ
منصب چاله ور کول په کار دی :-

② د نبی علوم هم و هبی وی کسبی ندی، هغه د زکے د کوم ا ستاذ نه
زد کړه نه وی کړی، بلکه د آسانی ا ستاذ نه ټکه د آسانی علومو
زد کړه کړی وی، او د زکے په تعلیم کین هغه اړی ر نا لوستی وی
امام غزالی رح د احیاء العلوم په رومبی جلد کین د عقل د مرتبو
د فرق دا یسے بیان کړه دے چه د خلقو د عقل مرتبے مختلف دی

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زد کړه نشی کولے، او بعضے
تیز د ماعی وی چه په بنود نه زد کړه کولے شی او بعضے هغه
حضرات دی کومر چه د انسانی بنود لے نه بغیر د خپل زړه په رانوا
علومر حا صدوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

۳) په شکل و شباهت او په خوئے خصالت کبش دنورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کبش دی :-

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصُورَتِ
أَحْسَنِ النَّاسِ خَلْقًا وَخُلُقًا: ۱۰ اوسیرت کبش له یتولو خلقو
بهتر و :-

۴) په علم او عمل دواړو کبش کامل وی، د علم کمال ته د اده چه
کبش غلطی نه وی او د عمل کمال ته د اده، چه کنا ه توهمه کبش
او د عبادت الهمی د حد نه تیریدال دده په عمل کبش نه وی، نبی د امت
د پاره د عمل نمونه وی :-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نوحکه د کنا ه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل کبش
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالی چه نبی د عمل نمونه
را لیر له نو په هغه کبش د غلطی او کنا ه څنکه امکان کبش شی :-

۵) نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کبش راشی نو هغوی په علم او عمل کبش کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو یتولو خلقونه بلند او ممتاز شی :-

۶) د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا بشاره معلومبزی، چه دده
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی دده په وړاندے، د یوکس یا د
بهر او یتولی د فائده په خائے به عمومی فائده وی :-

۷) د نبی اومر خصوصیت دادے، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کړدار د بے مالئی او مالدارئی په دواړو صور تو نو کبش یو شان وی
کوم خورا ک سینا ک استوگنه او آغوستنه چه د بے مالئی په

حالت کبش ته وی هم هغه ته د مالدارئی په حالت کبش وی، کومه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کبش وی هم هغه ته

د مالدارئی په حالت کبش وی لکه چه د حضور علیه السلام او نورو
پیغمبرانو علیهم السلام، د انبوت د تاریخ په پا نرو کبش محفوظ دے
کویا ک پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد :-

قربا نبوی، او د غلبه او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د مجزو
نیاز د بندگئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی،

د پیغمبرانو علیهم السلام د زره ادر روح خدا داد پاکي او صفائی د
هیڅ ماحول نه خراببزی او کنا ه کبش نه دده مطلب دا شو چه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے :-

۸) د نبی په ژوند کبش د تصنع تکلف، نمائش، خپل لویئی او د خان
بشاره کولو هیڅ نېنه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خود
خپل خان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی :-

۹) نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی، هغه په بشاره او پته
په دننه او بهر دو ستانواو د شمنانو سره، په قهر او په خوشحالی
کبش بلکه په هر حالت کبش د رضائے الهمی د لارے نه یو دزه هم نه اوږی
د کبش حالات او خائی کیفیات د هغه په استقامت کبش څه نقص
نشی راو یتے کویا کبش د الله رضائے او د شرعے تا بعداری د هغه په خبیر

آخه شوی وی،

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دے پارہ عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رن دے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دے ہفتے مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دے عویدار نہ بہ ظاہریزی رہے دے دعوے
 موافق بہ وی (۳۶) بل نبی تہ بہ دروغون نہ دائی رہے دے دعوے کو لو نہ بہ ورنہ
 وی رطیع نو لکشور ۲۷۵ تا ۲۷۸

دے معجزے اصولی قسمونہ دے دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دے پارہ
 (۳۷) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ تے شق القبر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خا رو و خنا ورو او نو بو تہو خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کربن پیلٹون

معجزہ او کرامت دے پارہ دے اللہ کا روتہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دے پارہ اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دے واروسبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے ہفتے دے لغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخَذَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہفتے سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین داخلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ جکہ داخل وی، چہ دے ہفتے مخفی ہفتے اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیم یافتہ او مشق کوونکی خلق
 تے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہفتے ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہم دا سے اُمور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت
 دے دعوے تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابوالطیب المتنبی او دے نو
 متنبی نو نہ ہم دا سے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربو، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ وولکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین او دے
 دا سے بند کرو چہ یونغرے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۸۱ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارقو دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دے
 إِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَأْتِيَتْ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ متازا سبایا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دے ہفتے مقصد خوارق پوہ تے تزدے کول او دے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو سبایا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پخپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کین را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لید
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دھے خُلاصہ دادہ . چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی، (۱) دَخیراوشہ معلومصول (۲) اودویم دَخیرد عمل کولو اود شہ
 دچ کید و طاقت، درومی طاقت نوم قوت نظری دے اود دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی،

(۱) یو ہن خالق چہ پخپلہ پہ دے اوصافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خالق چہ پخپلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا نو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خالق چہ پخپلہ ہم کامل وی اوناقصان ہم کاملان کو لے شی
 دکمال بیہ مختلفہ درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی اود
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ اود قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ ددے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پخپلہ تر بنہ کارونہ صادر
 اود بدئی صادر دید و امکان تر بنہ وی، کوم یوانسان تہ چہ د نظری
 اوعملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر اونی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، پہ (معاہج القدس) اور (المنقذ من
 الضلال) کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے دھے خُلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتولونہ رومی پہ ہن کینے دمس قوت پیدا کیری چہ پرگرم، بیخ
 اوسخت پیڑنی، بیہ پہ کہ کین قوت حاسہ اوباصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ اومقدار پیڑنی بیہ دے آوری دواو خلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز اومزے پیڑنی او پہ دے د محسوساتو حد ختم شی
 بیہ لویہ لویہ د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے دھے خیز و نو

صادی، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی دآدور پہ اومکال دغبر
 شروع کیری کپہ دے دور کین دے خپل، پردی دخوراک خکاک قابل
 بزونہ اوی پیڑنی، بیہ د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان کین،
 مال، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے دچہ
 د عقل رسائی ہغلنہ نشتہ لکہ خنکہ د حواسو چہ د عقل درجے تر سا
 نہ، دے درجے نوم نبوت دے چہ دھے پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن ہن علم اومعلومات حاصلیری د کوموددہ کوندونہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتولود پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، دویہ طریقہ
 دے چہ نہ بول کارونہ د کولو دی، اونہ د نہ کولو، بلکہ بعضہ
 کولو دی اوبعضہ د نہ کولو، اُس د سوال پیدا کیری چہ د کولو اود
 کولو د کارونو فرق ہر انسان کو لے شی، اویاٹے ہن شوک نشی
 لے یاٹے شوک کو لے شی اوشوک لے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 راباطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پانے کیری، چہ بعضہ انسانان
 چہ ہنوی دا حدونہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو اوقلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران اوصاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضہ لطیفو خیزونو مثلاً دایمان، کفر د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی، لکہ خنکہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو ددی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم دیرنیات ضروری دے، حکہ چہ د کثیفو خیزونو
 د تریا قواوزہرو نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزونو اثر قوی وی، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر منہ دے وہی، لہذا آدم انسان فلاح دے خیزونو د نفع و نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیج جو رخت نشو نا تلے لہذا دے د پارہ یو واسطہ داسے
 چہ خہ قدرے نسبت لے د اللہ، ہ وی او خہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ د اللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا وا بو یو خائے کولو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یخ او بنید ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا د سی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ امت او عامو انسانا نو نہ منتقل کو لے شی د روحا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض د اللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے د ہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کنس دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ خہ
 دی، داہول خاصیتونہ ددوی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ دہ
 نوعیہ پہ موجب حیوانا نو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری او
 عنوی، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان نہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ نہ
 ملکیتہ ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ داخہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، او خہ د پارہ لے پید ا کرے یم، او ددے سوا کو نو پہ جو ا بو یو کئے
 د یو دیر لو لے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زنی نہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے را ژبری خود مہ ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کرے کوہ چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جوہ شی دانہی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 ضافہ ا کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل د اللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا دادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، یو عمومی او دویم انتخابی او عمومی داچه الله رب العلمین هر کس ته ځان ځان له په هر ملک زمانه کښ ددے خبر ورکوی، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسه نه کوی چه کور په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوی، نو دویم صورت اوس داسه مناسب دے چه الله تعالی یو غوره انسان اټاکي او د هغه واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړی چه د خلقو دین دنیا بشی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجونه خبر شی د داسه منتخب او نمائنده حاکم اعلی هستی نوم د شرع په اصطلاح کښ ښی اور رسول دے :-

(۶) د جې د لیل د انسان په فطرت کښه د جسمانی ضروریاتو لکه خوراک، شیناک، نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریاتو (د الله) محبت هم، په دنیا کښ د بتولو قومونو او مذھبونو د ابیستمین عبادت کارونه ددے، صحیح یا غلط مظاہر دی، د عبادت طریقہ وی او که غلطه خو مطلب ته الله سره د محبت ثبوت دے، هر که الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب، ضالبتول هم فطری غوښتنه ده خودارضایو پټ خیز دے چه د هغه اظهار به په کله نه چه په قیاس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات چه بنکاره کیری هغه ته ښی اور رسول وینلے شی، او په دغه کلام د اخوښی او ناخوښی متعین حدود و د شریعت په اصطلاح کښ خو باطله عقیدے، بښه او خراب خوښونه او نما او ناروا عملونه وینلے (۷) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی ساتلو د پاره د خیزونو محتاج دی، خوراک، شیناک، او ځانے ځاییکه، او د

نوعه د باقی ساتلو د پاره ددنه علاوه د نکاح او د ښه هم محتاج وی دا خلوس ضروریات ټول انسانان غواری او طلب کوی، هر کله چه هر انسان پر خپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو ځان ځان به جگرے او کشمکش پیدا کیری او هر یو به په خپل غضبی قوت غوښتنه کوی، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اوس به دا قانون د چا وی (۸) دیو انسان یا د گنرو انسانانو ر پارلیمنټ) او یا به څه خدائے جوړوی، په ژومبی ژوو صورتو کښه د عدل مقصد نه پوره کیری، ځکه چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خیزونه ضروری دی :-

- ۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نوم متعین کولو کښه غلطی ا نشی :-
 - ۲) رحمت او شفقت چه د بعض او عناد په وجه د قانون په جوړولو کښه بے انصافی ا نشی :-
 - ۳) پره داری به، پکښ نه وی چه د قانون په جوړولو کښه د خپل قوم د خپلو وطن دارو لحاظ ا نشی او د نور و حق ا نه و هله شی :-
- انسان کښ دادرے واره صفت نشته دده علم مکمل نه دے ددے پوره شفقت شته او نه د پیره چټی نه پیچ کیدے شی، خود خدائے په ذات کښه دادر یو اړه صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کښ غلطی نشته د دنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندگان دی دے د ټولو یوشان معبود دے، نور رحمت او شفقت ته هم په یوشان دے او پره جنبه، پکښ هم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هېڅ تعلق نه لری دده شان دے تصور نه هم اچت او بالادے، قانون جوړولو هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیده بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل ، بتول مذہبوں ، دا خبرہ منی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دھندہ ہنمائی
 لیکن عامو انسانانو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانانو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بزرگزی د واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانانو تہ ہفہ اکر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانانو سرہ ترے وی او بل طرف نہ د روحانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری د
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ د دی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانانو تہ ر سبزی مثلاً موز د اور فیض د گرمی او تہ
 سر سول غوار و چہ د ہفہ نہ چائے یا پخ کرے جو کرے ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راجی یو گرم دے بل بیج یو اوچ دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور گرمی او بکئے نوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بنشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ د روح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اوسی واسطہ د روح طبی ر ہفہ براس چہ وینے نہ پیدا کیری
 نہ پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خوڑ وی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د رشتہ
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لرمجدود خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا محمدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ راشی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دسریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پخیلہ ہادی شو اس بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابعدا
 پہ دے عمل کین خاکہ نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم :- دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 حکم ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نورو انسانانو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، خاکہ چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتوتے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پخیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہہ کیری
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ د نورو انسانانو د پاسہ
 نمونہ جو رہہ شی یو انسان بادشاہ پخیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہہ شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کیری
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نورو تہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د تہ لونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،
 پنجم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادہ

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکم غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوت گاہ او مظہر د دنیا ہر یو خیز دے :-
 دے تقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے منل او گول
 دے واپرہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدس رپا کئی، او د گولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سانلو د پارہ د دے ربط او ترون دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او د ا حیثیت ہم د بنی
 کیدے شی، حکم د بنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدس د دین د شیعو رو بنائے سانلو د پارہ د تیلو کار و کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کین ہم د شک شیے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت کنرے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کین انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکمیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اگنرل د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت و ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو رکرو او د نوی نبوت بنیا دے اگنرلو دیر کتا بونہ
 ا ایکل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعو و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لگول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنت اغیار را رحمت شمر د	رقصہائے گرو کلیسا کر و مرد
---------------------------	----------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت تے رحمت اگنرلو د گریے خوانگن
 گدا کھانے اگنرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو د ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د ا ہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر تے جوڑ وی :-

① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابتی نقشہ ③ خارجی نقشہ
 اسلام د عقائد و اخلاق قواعدا د تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کین محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کین جوڑ
 شوے چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اگنرہ، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بہرے
 وجود و د ا در عوارہ یو بل سرہ گدی یو خائے و ا غلی دی د اللہ پہ علم
 کینے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کین بنا کارہ شو
 او قرآن و حدیث کین د اسلام چہ کوم حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کین پر لہ پسے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چه په اسلام کینے دیرے فرته پیدا
 شوے خو ترینه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه دبهر و تو په چل
 انکار کیده شو او همدغه ا شو، په دے مسئله په دوؤا بختونو، بخت کوو
 عقل (۱) نقل : په نقل کین به په درے خیزو نو بخت کیری
 (۲) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت (۳) حدیث او ختم نبوت (۳) اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی ارجح بیان کوو :-

ا: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شویده
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا یثونه را جو نر کوو، رو هه په سوت
 اجزاب کین دے :-

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه و سلم ستا سو په سر و
 وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط وکان کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په

هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملاویدا و هغه ملاو شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث ر اخی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل خاکه پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزو نه پیژنی تر دے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 خاکه د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د و پرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عام قرات دے،
 د لړیومبی قدرت ر یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختم ویکله او د دت، په زور ر خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر و خوک د و اړ و
 قرأ تونو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

یقیناً خه خاص خلق داسے کافر دی	إِنَّ الدِّينَ كَفْرٌ فَاسَوْءَ عَلَيْهِمْ
چه نه هغوی ویزو دے او که نه	عَآذًا نَدَارُ لَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْ لَهُمْ لَأَ
ویزو دے هغوی به ایمان نر ل وری	يُؤْمِنُونَ ۝ ختم الله علی
حکم چه د هغوی په زړونو او غوږونو	قُلُوبِهِمْ وَ عَلَىٰ سَعِيدِهِمْ سُوْرَةُ
مهر لگیدلے دے	البقرة آية ۷۰)

کچرے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به خاتم د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کین د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعاً روایت دے چه
 قیامت نه وړا ندے به د جالان او دروغ ژنان د نبوت دعوا کړی
 وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه ده خاتم النبیین یم خا
 نه پس چاته نبوت نشی ملاویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعاً نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری او مسلم کین د نبوت تشبیه داسے یو کورسره ورکریده
 چه د هغه تعمیر د نبوت د خستو شوه وی دهرینی د نبوت مثال
 بے دیو خسته ورکریده، او په دغه عبارت کینه صرف دیو خسته
 خائے خالی وی نو حضور کو فرمائی چه **ختمهم هغه**، **فانا هذیه المینه وانا**
خاتم النبیین؛ د ابوهریره رض نه مرفوعاً حضور علیه السلام شپین
 خصوصیات ذکر دی چه په هغه کین شپین خصوصیت **وختیم بی**
النبیون یعنی په ما د پیغمبری سلسله ختمه شوه رداة **مسلم**
فی الفضائل په فتنه الدجال کین د ابو امامه رض نه مرفوعاً روایت
 نقل ده، **وانا خیر الانبیاء واکتم خیر الامم** یعنی **ختمه** آخری نبی
 یم اوتاسواخری امت یمی، دغه رنگ په صحیحینو کینه حضرت علی
 ته د حضور علیه السلام د فرمائیل **انت منی بمنزلة هارون**
من موسى الا انه لا نبي بعدي، یعنی ستا تعلق ماسره هغه ده
 کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره ور سواد
 ده چه هارون علیه السلام پیغمبر ووا د خمانه پس پیغمبر نشی کیده
 دغه رنگ د صحیحینو د روایت چه **رکم یبق من النبوة الا انبیا**
 د نبوت هتج پاته نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم
 آیت په باره کین پخپله صرنا په **را ناله او هام** ص ۲۵۲ ۲۵۳ کین داسه
 لیکي رمگردار سول **ختم کوونکے د نبیا نو ده**، د آیت چه **ختمون نبی**
 نه پس به بل نبی د نبیا کینه نه لاسخی په رحامة البشری ص ۱۱۱ کین لیکي
الم تعلم ان الرب الرحيم المتفضل بسبي نبينا صلى الله عليه وسلم
خاتم الانبياء بغير استثناء وفسر نبينا في قوله لا نبي بعدي
ببيان واضح للظالمين په ایام الصلح ص ۱۱۱ کین لیکي **ختمون نبی**
 صلی الله علیه و سلم د **خاتم النبیین** تفسیر په **لا نبي بعدي** سره افرایشو

چه خمانه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوونکوله پاره دا
 خبره بنه بنکاره ده په حدیث **لا نبي بعدي** کین **ولا** ولفی
 عام له پاره ده د کتاب البریه) **ص ۱۱۱** کین لیکي **ان حضرت صلی الله**
عليه وسلم بيأيا فرمائی دی، چه **خمانه** پس به بل هتج یو نبی نه لاسخی
 او حدیث **د لا نبي بعدي** داسه مشهور ووجه چاهم دده په
 صحت کینه خبره نشوه کولے او قرآن شریف رچه لفظ **تے** یقینی ده
 په خپل آیت کریمه **ولکن رسول الله و خاتم النبیین** سره هم
 دده تصدیق کوی، چه په حقیقت کین **ختمون** په نبی باندے نبوت
 ختم شویده، په تریاق القلوب ص ۳۴۵ کین لیکي:

هست او خير الرسل خير الانام	هر نبوت را برود خدا ختام
-----------------------------	--------------------------

دده تصریحاً تونه پس په دے خبره کین هتج شک شبه نه پاتے کیزی
 چه ذکر شوه آیت په **ختم نبوت** کین د قطعی الثبوت کید و نه
 علاوه قطعی الدالات هم ده،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① په روح المعانی کین دی چه **خاتم** (ما یختم به) ته وییل شی لکه
 خنکه رطایع ۳۳ ما یطبع به وییل شی،
- ② په مفردات د امام راغب کین دی، **وخاتم النبیین لانه ختم النبوة**
- ③ **وفي المحکم لابن سیدة وخاتم کل شیء وخاتمة عاقبة واخره**
- ④ **وفي التهذیب، للاثه هدی وخاتم النبیین ای اخرهم**؛
- ⑤ **وفي لسان العرب وخاتمهم وخاتمهم اخرهم**،
- ⑥ **وفي تاج العروس الخاتم بالفتح والكسر من اسمائه**

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ٤ ﴿ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّالِبِ أَيْ شَيْءٍ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ٥ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيُّ الْخَيْرِ
 ٦ ﴿ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دم مرزا تر زمانے پورے یا دہکنہ دستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین تشریح دا کردیدہ چہ دخضور علیہ السلام نہ پس بل چاہتہ نبوت نشی ملاویدہ لیکن خہ وخت چہ گوردوا سہوری د نبی جورید و عمم ا خور و نو پہ اول کینے خونہ بلکہ پہ اخر کینے دختم نبوت خپلہ عقیدہ او خپلہ تشریح دے د پارہ بدلہ کپہ چہ پخپلہ ہم نبی جور شی او پہ دے کین د امید خلاف کامیابی دہ تہ ا شوعہ ،

د ہفہ خپل بیان دے چہ خما د ا گمان ہم نہ و چہ مسلمانان بہ د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کپری ، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اود دین د پوہے او عظمت ختمید و دانہ کیدو کک کار کیدو و تک کپرو ، اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ نردے چہ دے مصنوعی نبوت د یو کامیابے او فاکہ منہ دے فیکٹری شکل اختیار کپرو او مردن سازی لہ د تبلیغ اسلام پہ نوم د فیکٹری پہ آمد نئی کتے بنہ زیاتے ا کپرو ،

اوبل طرف تہ ددے نبوت پہ مونی کو د عہد و اوتخو اگانو باران اودرین دا نو پہ دے دوی محسوسہ کپہ چہ دا بتول ہر خہ پہ دے خود ساختہ نبوت د ایمان دا ورو برکت دے ، یا پہ نور و نکو کین د مرزا معجزہ دلا د کو دے د چہ اکثریت د مسلمانان نو مجرور دے ، کچرے د حالانویا خونی د غفلت دار فتار و نو عجیبہ ندہ چہ د مسلمانان پہ سہریوبل اسرا بیل سورشی اودغہ وخت بہ بیہیغ تدا بیر خہ کار نشی کولے ع

دیدہ مردم شناسے با بدت	کشورے محکم اساسے با بدت
سیر مرگ و زندگی برکاشاد	مُرشد رومی حکیم پاک زاد

ہر ہلاک اُمت پیشین کے بود : زانکہ بر جندل گمان بُردند عود :
 (اقبال مرحوم)

١٠ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيُّ الْخَيْرِ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

نک د تفسیر امامانو ، صحابہ کرام و اوتا بعینوا فرمائیل
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيُّ الْخَيْرِ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت پہ زور خانہ
 أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ رَجُلًا مَعْنَى : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
 پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کہن دی :-
 فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
 بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
 رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
 مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَحْضُ مِنْ مَقَامِ
 النَّبُوَّةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ تَجِيَّ وَلَا
 يَنْعَكُسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
 الْآحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
 مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
 مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۸ ص ۸۰)

یولوئے ہولی در حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیک :-
 لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کپارہ چہ امت پہ دے خبر
 الْمَقَامَ بَعْدَهُ هُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ در حضور علیہ السلام نہ پس
 دَجَالٌ (جلد ۸ ص ۸۰) : خوک چہ دے مقام نبوت (دعوے کوی ہفہ
 دروغ و غزن، دروغ تپوئکے اودجال دے،

(۴) تفسیر کشاف کہن دی :-
 خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّايِعِ : خاتم دے پہ زور معنی (مہر)
 وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّايِعِ وَقَائِلٍ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے
 الْحِجْمِ وَتَقْوِيهِ فِرَاةً عَبْدَ اللَّهِ بْنِ : اود دے معنی تقویت قرآن دے
 مَسْعُودٍ رَضُو لَكِنْ تَبَيَّخَتْ النَّبِيِّينَ : اللہ بن مسعود رضی اللہ را ولی چاہے

فَإِنْ قُلْتِ كَيْفَ يَكُونُ آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
 الزَّمَانِ قُلْتِ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
 أَنَّهُ لَا نَبِيَّآ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
 نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کہن دے آسانہ ر کوزہ بیری نوجواب دے دادے چہ دے
 حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے اوعیسوی علیہ
 السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۵) پہ تفسیر روح المعانی کہن دی :-
 وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
 فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
 خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
 خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
 نَبُوَّةٍ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَهُ
 عَلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النَّشْأَةِ
 لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
 عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
 الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
 مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
 نَوْلٍ وَوَجِبَ الْإِيْمَانُ وَكُفْرُ مُنْكَرُهُ
 فَلَا سَفِيَةَ مِنْ نَزُولِ عَيْسَى عَلَيْهِ
 السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
 تَقْبَلُ لِحَاثِ تَبَيُّنِ النَّبُوَّةِ فِي هَذِهِ
 النَّشْأَةِ : ایمان پہ ہفہ واجب دے، اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

دنی مطلب در رسول نہ عام
 دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
 علیہ السلام خاتم النبیین شونو
 خاتم المرسلین خاتما شواو
 د ختم و نکی مطلب دا چہ نوے
 نبوت پہ تقیثو ر بیرون پیادہ
 کہنم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
 پیغمبر شواو ختم نبوت دے
 عقیدے خلاف نہ دے پر کوے
 چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفہ
 کہن مشہور احادیث وار ددی
 اوکیدے شی چہ دے تواتر معنی
 درجے نہ رسیدلی وی اوپہ
 کوے چہ قرآن تصریح کریدہ او
 اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۷) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاءَةً
د عاصمہ پہ قرأت کن درتے
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
پہ نور در خاتم النبیین / معنی
لَا يُنْبِتُكَ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَ عَيْسَى مِّنْ
طابع یعنی آخر دے مطلب ہے
نَبِيِّ قَبْلَهُ وَ غَيْرُهُ بِكُسْرِ السَّامِيَّ
داسے چہ کہ دے نہ پس پہ بل
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعِيلَ الْخَيْرِ وَ تَقْوِيَّةُ
نوسے نبی نشی جو کہ لے او
قِرَاءَةُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
عیسیٰ علیہ السلام خود حضور علیہ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو :- او د عاصم نہ بغیرد ہتو لو قاریا نو
قرأت دہتے پہ زبردے چہ معنی ہے ختم کورنگے او مہر لکونکے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۸) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی د خاتم النبیین ، آی الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۶) ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۶۱ کن لیکے :-

(۹) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوعَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا لو خیل خان نہ
وَ إِنْ لَمْ يَدْعَى النَّبُوَّةَ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگر چہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْيُنِهِمْ كَقَارٍ مُّكِنِّ بُؤْنَ : کے نہ وی خود اہول کا فردی نہ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ دروغو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی ، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَ أَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَ أَنَّهُ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَ أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَ أَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمُرَادُ بِهِ دَرَن تَأْوِيلٍ وَ لَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَ سَعَاءً :-

کفر کن ہیج شک نشتہ کور چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَ لَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيَّةٍ لِأَنَّهُ مُكَدِّبٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَ لَا تَخْصُوصٍ (الاعتصام) :- :-
تأویل او تخصیص پدے کن نشتہ

دشہ رنگ د تفسیر وہ ہتو لو کتا ہونو کن د رخاتم النبیین ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سونہ زیاتوا ہتو نو د قرآن کن پہ عموی اندازہ مسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ موز

س د شعونا نا تو پہ ذیل کن بیا تو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
ہو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین

آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِے تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچه د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے دے زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چه د دے صوبے دا حکام و دلانڈے بہ وی، بلکہ پہ
 غورا و ژور کتسو سره معلومیزی چه د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسله ختمہ نژدے
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 هیچ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام راوستن
 د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغه یو پیغمبر حکم مخصوص کریشو
 دویم تخریف

د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو ریدار نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سره بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچرے
 چه دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کو م حدیث کنی
 دے او پہ کو م تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز داغلی د
 لکه ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کلہ کید نشی، حکمہ چه بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچه د نور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سووکا لو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ داغلی ووکتہ چه د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملا ویدے، نو بیابہ د کسبی
 وے وہبی بہ تہ دے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کچے بہ داہم
 مثل پکاروی، چر پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا اشوجہ د هغه پہ بدل کنی
 مفر تہ نبوت ور کچرے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا اشوجہ د
 مفر تر آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کلہ اقرار او کلہ بہ انکار
 تر دے چه د هغه متونکی پہ دؤ تیلو کنی تقسیم شو۔

دسرایم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی د (النبیین)
 الف لام ذہنی یا عہد خارجی دے
 چه مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چه عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذہنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنہ میکن نہ وی لکہ آ کلہ الذیئب۔ او۔ اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤل و دخلت
 المفرد او اجمع تفسیر الاستغراق الا اذا كان معهودا
 فیات ابی البقاء ۳۷) و فی الکشف رجاصتہم وان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلیہا
 رجب گونہا لیل استغراق۔
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پارہ نہ دے بلکہ دعرفی د پارہ دے، یعنی تشریحی انبیاء مراد دی
 نہ چہ مطلق انبیاء لکہ رَوِیْقُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کِن چہ صرف بعضے ہف
 انبیاء مراد دی چہ کہ بنی اسرائیلو پد زمانہ کن وو، جواب تے دا دے
 چہ استغراق عرفی ملتہ آغستے شی کوم خائے چہ استغراق حقیقی
 ممکن نہ وی لکہ رَجِعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ حکہ چہ دتوے دنیا ک
 ندر کوا نورا جمع کول دعرف او عادت پہ لحاظ ممکن نہ دی، لیکن
 یہ رخاتم النبیین کن بے تکلفہ استغراق درست دے، او
 یَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کن استغراق ممکن نہ دے، صوبز تپوس کو
 چہ وَلَکِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِیِّیْنَ
 دارنگ وو وضع الکتاب و جاتی شی بالنبیین، وَاِذْ أَخَذَ اللَّهُ
 مِيثَاقَ النَّبِیِّیْنَ کِن استغراق حقیقی مراد دے او کہ عرفی بہ

نَحْمُ تَحْرِيفٍ | دخاتم معنی دکوتے غم دے چہ مطلب
 تے زینت رہناشت) دے یعنی حضور علیہ

السلام د انبیاء علیہم السلام بناشت دے، جواب تے دا دے چہ حقیقی
 معنی مراد اغستل تر هف محال نہ دکا نزخوچہ مجازی معنی مراد اغستل
 صحیح نہ وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی اد لغت
 حدیث، واجماع دامعنی متعین کہ یدہ لهذا دلته مجازی معنی اغستل
 غلط دی کہ داسے نہ وی نوبیابہ د قرآن دیولفظ معنی ہم نشی
 متعین کیدے او هر لفظ بہ د مجازا نوا وایلا تو کابہ جو رہ شی
 او حقیقت بہ ورک شی، د صوم، صلوة اور کوا تہو لومعنی بہ بدے شی
 د خانم النبیین آیت نہ پس موبز د قرآن حکیم خونور نبی نہ پیش کوو
کمالی دلیل :- دویم آیت، **أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَمَعْتُ**
عَلَيْكُمْ دِينِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا لِمَا نَدَاهُ آيَةُ ع

پہ دے آیت کن د دین دکمال اعلان ا شود بخاری د حدیث پہ موجب
 هغه ورخ د عرفی و مطهری کن دی چہ دے نہ پس حضور علیہ السلام
 یو آتیا ورخے ژوند دے وو، ابن کثیر د دے آیت پہ بارہ کن لیکي چہ دا آیت
 پہ امت دتولونہ لوئے نعت دے، **حَيْثُ أَكْمَلَ لَهُمْ دِينَهُمْ فَلَا**
يُخْتَلِجُونَ إِلَى دِينٍ غَيْرِهِ وَلَا إِلَى نَبِيٍّ غَيْرِ ذِيئِهِمْ وَلِهَذَا جَعَلَهَا خَاتَمَ
الْأَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهُ إِلَى الْإِنْسِ وَالْجِنِّ

امام رازی د دے آیت پہ تفسیر کن لیکي، **إِنَّ الدِّينَ مَا كَانَتْ تَأْتِيهَا**
الْبَيِّنَاتُ بَلْ كَانَتْ أَبَدًا كَامِلًا كَانَتْ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةُ كَافِيَةً فِي ذَلِكَ
الْوَقْتِ إِلَّا أَنَّهُ تَعَالَى كَانَتْ عَالِمًا فِي أَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِأَنَّ مَا هُوَ
كَامِلٌ فِي هَذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيهِ لِأَجْرَمِ كَمَا
يُنْصَرَفُ بَعْدَ الثَّبُوتِ وَكَانَ يُزِيلُ بَعْدَ التَّحْكِيمِ وَأَمَّا فِي الْآخِرَةِ مَا فِي
الْبَعْثَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ شَيْعَةً كَامِلَةً وَحَكْمًا بِمَقَانِبِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
فَالشَّرْعُ أَبَدًا كَانَ كَامِلًا إِلَّا أَنَّ الْأَوَّلَ كَمَا فِي الْيَوْمِ مُخْتَصِمًا وَ
الثَّانِي كَمَا فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِأَجْلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ
لَكُمْ دِينَكُمْ :- دا آیت پہ لاندینو و جھو پہ خیر نبوت دلالت کوی
 (۱) د دین کمال پخپلہ د دے دلیل دے چہ د حضور علیہ السلام بعثت
 دتولونہ آخر کن ا شوچہ د نبوت پہ فہرست کن ہیٹوک سبی
 باقی پاتے نشو :-

(۲) د نبی ساتگ پہ دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پارہ، یا خروخت
 پورے د چلیدو نکوا حکامو د تسخ د پارہ یا پہ دین کن د کرے شوی
 تحریف لرے کولو د پارہ وی لیکن قرآن او دین اسلام کامل دے
 پہ دے کن ترمیم او تسخ نشی کیدے او پہ (۱) انا نحن نزلنا الذکر و
إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (ط) کن د قرآن د الفاظوا و معنوبلکہ د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعَى لِهَذَا اَدَّ تَحْرِيفِ لِرَعَى كَوْلِهِمْ ضَرُورَتِ نَشْتَه
 بَاقِي دَعَى اِتِّجَادِ اَوْتَبْلِيغِ كَارِ اِتِّهْوَلِ اُمَّتِ نَهْ يَهْ جَمْعِ وَرَكْبَةِ شَوْبِدَعَى اَلَكِه
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط . نُوْحُكِه دَعَى بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانَعَى نَشْوِه
 (رِس) كَجَرَعَى نَبُوْتِ جَارِي وَي نُو دِيْنِ اِسْلَامِ بَهْ نَاقِصِ پَانَعَى شَيْ اَوْ دَا سَلَا
 اِتِّهْوَلِ اِحْكَامِ بَهْ فَضُوْلِ ثَابِتِ شَيْ حُكِه چِهْ خُو پُو رَعَى مَسْلِمَانِ بَهْ دَعَى
 نُو ي نَبِي اِيْمَانِ رَا اَوْ نَبِي رِي ، نُو يَهْ قُرْآنِ ، حَدِيْثِ اَوْ يَهْ اِتِّهْوَلِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَا اَوَّلِ نَهْ تَرَا خِرَةَ دَا اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو بَا دُجُوْدِ بَهْ كَا فِرَا و هِمِيْشِه
 جِهَنْمِي وَي . نُو دِيْنِ كَمَالِ بَهْ يَهْ دَعَى نَبِي اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو بَا نَدَعَى ضَحْمَرِي
 اَوْ يَهْ هَفَهْ بَهْ دَا اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو نَهْ بَغِيْرِ دِيْنِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِهْ كَا لَعْدَامِ وَي ،

مِثْقَا قِي دَلِيْل

اِيْتِ دَا وَا ذَا اَخَذَ اللهُ مِثْقَالَ النَّبِيِّنَ لَمَّا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهَا : يَعْنِي خَهْ وَخَتِ چِهْ اَللهُ تَعَالَى دَعَى نَبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَهْ
 وَعَدَهْ وَاغْسْتَهْ چِهْ حَهْ بَهْ تَا سُو تَهْ كِتَابِ اَوْ حِكْمَتِ دَرِ كُوْمِ اَوْ دَعَى هَفَهْ نَهْ
 رُسُوْلِدَاعِي رَسُوْلِ رَا شِي چِهْ سَتَا سُو دَا سَمَانِي كِتَابُو نُو تَصْدِيْقِ كُوِي
 نُو تَا سُو بَهْ يَهْ هَفَهْ اِيْمَانِ رَا اَوْ رِي اَوْ دَعَى هَفَهْ مَدَدِ بَهْ كُوِي — دَا دَاتُو لُو
 اَنْبِيَا اَوْ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَهْ يَهْ عَالِمِ اَرْوَاحِ كِنَعَى وَعَدَهْ اَغْسْتَهْ شُو بَهْ وَا
 يَهْ دَعَى اِيْتِ كِنَعَى رُسُوْلِ كُو رَسُوْلِ ، نَهْ حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دَعَى اَوْ دَعَى دَعَى اِتِّهْوَلِ اَنْبِيَا اَوْ نَهْ رُسُو تَشْرِيْفِ
 رَا اَوْ رِلِ ثَابِتِي رِي چِهْ دَعَى خَبَرِ دَعَى دَلِيْلِ دَعَى چِهْ مَشِيْتِ اِلْهِي كِنَعَى
 خُو مَرَا اَنْبِيَا عَلَيْهِمُ السَّلَامِ چِهْ مَقْدَرَا وَا ، نُو هَفَهْ اِتِّهْوَلِ اَعَى دَحَضُوْرِ
 عَلَيْهِ السَّلَامِ نَهْ وَا نَدَعَى ، مَبْعُوْتِ كَرَلِ اَوْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ اَعَى دَعَى

نَهْ يَهْ اَخْرَكِنِ رَا اَلِيْر لُو دَعَى نَهْ دَا هُمُ مَعْلُوْمَهْ شُو اَهْ دَعَى بَعَثِ دَعَى
 بِنْدِيْزِ بَاعَثِ نَهْ بَلَكِهْ دَعَى اِتِّهْوَلِ يَهْ اَخْرَكِنِ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُو لِ
 دَعَى اللهُ يَهْ مَشِيْتِ كِنَعَى مَقْدَرَا وَا

دَعَى بَعَثِ عَمُوِي دَلِيْل

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُوْلُ اللهِ
 اِنْبِيَاكُمْ جَمِيْعًا اَلَّذِي لَهْ مُلْكُ
 السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ جِ دَلَا عِرَافِ اَيَّةِ عَمَلِ اَوْ تَبْرَكِ اَلَّذِي
 نَزَّلَ الْقُرْآنَ عَلٰى عَبْدِهْ لِيَكُوْنُ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَةُ الْقُرْآنِ
 اَيَّةِ عَمَلِ) اَوْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ (رَسُوْمَةُ الْاَنْبِيَا
 اَيَّةِ عَمَلِ) دَا اِتِّهْوَلِ دَلَالَتِ كُوِي چِهْ دَعَى كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثِ اِتِّهْوَلِ
 قُوْمُو نُو اَوْ زَمَانُو دِ پَا سَرَا وَا نُو قِيَا مَتَهْ پُو رَعَى اِنْسَانِ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ
 يَهْ اُمَّتِ كِنَعَى شَامِلِ دِي ، دَا دَلِيْلِ دَعَى چِهْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ نَهْ پَسِ بَهْ بِلِ
 حُو كِ نَهْ مَبْعُوْتِ كِي رِي ، اَوْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ يَهْ مَوْجُوْدِ مَشِي كِنَعَى دَعَى بِلِ
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حُكِهْ نَشْتَه ، چِهْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ (اَكْمَلُ الْاَنْبِيَا)
 دِي ، لَكِهْ چِهْ نَهْرِ نَهْ پَسِ دَعَى دِيُو بَعَى بَلُو لُو اَوْ دَرِيَا بِ نَهْ پَسِ دَعَى بَرَزِ ضَرُورَتِ
 نَشْتَه ، يَهْ مَا كَانِ مَعْمَدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) كِنَعَى رُو جِهْ دَحَضُوْرِ
 عَلَيْهِ السَّلَامِ دَعَى نَسْبِي پَلَارُو اَلِي نَفِي اَشُو اَوْ يَهْ رُو لِكِنِ رَسُوْلِ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِيْنَ) كِنَعَى دَعَى رُو حَانِي اَوْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي نَفِي ثَابِتَهْ مَعْلُوْمَهْ
 شُو رَهْ چِهْ دَحَضُوْرِ عَلَيْهِ السَّلَامِ يَهْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي كِنَعَى دَعَى اَشْرَا كَتِ
 نَشِي كِي دَعَى لَكِهْ حُكِهْ چِهْ يَهْ نَسْبِي پَلَارُو اَلِي كِنَعَى دَرِ سَرَا هِيْغُو كِ شَرِي كِي دَعَى
 نَشُو ، حُكِهْ چِهْ دِيُو سَرِي هِيْجَرِ دُو اَهْ نَسْبِي پَلَارَانِ نَشِي كِي دَعَى .
 نُو دِيُو اُمَّتِ دُو اَهْ رُو حَانِي پَلَارَانِ حُكِهْ كِي دَعَى شِي ، هِيْجَرِ نَشِي كِي دَعَى
 دُو حِي قَبَلِي دَلِيْل : يُؤْمِنُوْنَ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ اَيَّةِ اَيَّةِ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُوْلٍ

إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ آيَاتَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ، رَسُولَ الْأَنْبِيَاءِ آيَةَ ۲۵
 رَسْمٌ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ
 لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَالزُّمَرِ آيَةَ عَشْرًا
 رَسْمٌ وَمَا آذَسْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنْهُمْ لِيَاكُلُوا الطَّعَامَ
 سُورَةُ الْفُرْقَانِ آيَةَ عَشْرًا

۲۵) وَلَقَدْ آذَسْنَا إِلَى أَنْ مِمِّنَ قَبْلِكَ رَسُولَ الْأَنْعَامِ آيَةَ ۳۷
 ۷) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ رَسُولَ آلِ عِمْرَانَ آيَةَ ۱۸۳
 ۹) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 سُورَةُ فَاطِمَةَ آيَةَ عَشْرًا

پہ دے، ایتوں کو مبارک کہنے اور یہ داسے نور و آیتوں کو مبارک کہنے دوحی الہی
 کا سے ذکر دے، چہ ہفتے پہ قید (قبلت) سرہ مقید کرے شوے
 دے، کچرے ما بعد کن خرومی یا نبوت وے نودا (قید) دکمراہ کولو
 سبب و، حکہ چہ بیابہ د "ما قبل" دوحی سرہ د "ما بعد" دوحی ہم
 ذکر کول ضروری و اور مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سرہ بہ دَرْمِنْ خَلْفِهِ
 ذکر ہم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خوبہ فی د "مطلق" پر بیے و
 چہ د "ما بعد" دوحی گجائش پکن ہم پانے وے،

وعدی دلیل قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
 النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

سورة الاعراف آية ۱۷۵
 داسے بول آیتوں پہ کہو مکن چہ صرف د الله اور رسول پہ اطاعت د
 جنت او فلاح وعدا شوے دے، نودا نبوت د خمید و دلیل دے وے
 کہ بل نبی را قی ظنی وے او کہ بُرُوزِي، نوجنت او فلاح بہ د ہفتہ پہ
 منلو ہم موقوف دے، نوبیا پہ د داسے آیتوں مضمون دُرست نہا وے،

بہر کیف دے نہ ہم معلومی چہ وحی بندہ دے

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ دَاوُدُ هَرِيرَةُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مَرْفُوعًا
 مَرْفُوعًا أَنْ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَ
 أَحْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَتِهِ چہ یوسرے، کور جو پر کوی او ہفتہ
 فَعَمَلُ النَّاسِ يَطُوفُونَ بِهِ وَيُعْجَبُونَ لَهَا وَيَقُولُونَ هَذَا لَلنَّبِيِّ
 الَّذِي قَالَ فَاِنَّا لِلنَّبِيِّ وَانَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ
 ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت دے، چہ خما او خما نورا بہ
 د انبیاء علیہم السلام مثال داسے دے
 چہ یوسرے، کور جو پر کوی او ہفتہ
 بنا آسنہ کوی مکرہ یو خنتے خائے
 پہ یو گو بن کینی پریدی، خلق ہے
 سرہ تیریزی او خوشحالی پریدی او
 وافی چہ دا یو خنتے فی وے نہ دے

ایہ! نو سے فرما نیل، چہ دغہ آخری خنتہ خہ ہم او خہ خاتم

(۲)

إِنَّ لِي أَسْمَاءً أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ إِلَى؛ حُمَادُ بِرُؤْمُونِهِ دِي زَا مُحَمَّدِيْم
 قَوْلِهِ وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الْكِنْدِيُّ؛ اوزة احمدی ہم نزد وینا مبارک
 لَيْسَ بَعْدَكَ نَبِيٌّ رِجْزَارِي وَمُسْلِمٍ؛ چہ زہ عاقب ہم او عاقب ہفتہ وی
 چہ د ہفتہ نہ پس بل بنی نہ وی رِجْزَارِي مشکوٰۃ شریف باب ع

(۳) لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرُؤُا مِنْ أُمَّةٍ كَمَا كَانَتْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

نوهفہ بہ عمر و و د مشکوٰۃ مناقب عمر رضی اللہ عنہ او ہام مشکوٰۃ ۲۳۷

(۴) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ، حَضْرَةُ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَبِيًّا عَلِيٌّ
 أَنْتَ مِثِّي عِزَّةً لِهَرُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ تَهَأَّجْرًا نِيلَ چہ تہ خما داسے
 لَا نَبِيَّ بَعْدِي رِجْزَارِي وَمُسْلِمٍ؛ لکہ ہرون علیہ السلام چہ د موسیٰ
 باب مناقب علی؛ و و صرف د وصرہ دہ چہ خما نہ پس بل نبی نشہ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کلما هلك نبي خلفه وانہ
 لانبي بعدی و يكون خلفاء فيكثرون
 بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عنقریب کخلفاء
 کتاب الایمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیک چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) ان الرساله و النبوة قد انقطعت ، سالت او نبوت ختم دے دے
 فلا رسول بعد ولا نبي (ترمذی و صحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱۰۷ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیک چہ اس او نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۳۳ کن لیک ردا سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کوی او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمید و نہ پس بیا جاری کوی ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۳۳ کن لیک ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نوخاتہ کہ

حقیقہ ص ۳۳ ضمیمہ عربی کن لیک ان رسولنا خاتم النبیین و علیہ
 انقطعت سلسلۃ المرسلین

۱) عن ابي موسى مرفوعا انا محمد وانا احمد وانا المفقى ردوہ مسلم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قال النوروى المفقى العاقب ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۲) ابو نعیم فی الحلیۃ عن ابي ذر مرفوعا : نہ وہی نبی آدم علیہ السلام
 یا ابا ذر اول الانبیاء آدم و آخرہم محمد ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ
 و سلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی وی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱ کن لیک ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خانم الانبیاء او ختمہ الرسل دے
 ۱) عن ابي امامة مرفوعا انا آخر
 الانبياء و انتمم اخرا الامم : آخر الامم یعنی (ابن ماجہ)
 ۲) عن ابي هريرة رضي الله تعالى

مرفوعا ليس يبقى بعدى من النبوة : یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنتیا بونو
 الا الرؤيا الصالحة (نسائی و ابوداؤد) : بلدیج برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۳۳) و فی البراز و مسجدی آخر مساجد الانبیاء ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات کہ انبیاء علیہم السلام کہ جمہا تو نوخاتہ دے
 دارنگ د دو سو و نہ زیات احادیث کہ ختم نبوت بارہ کن موجود کہ

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، کہ قرآن پہ ہجرت آیت او کہ احادیث پہ
 ہجرت حدیث کن نہ نبوت کہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے و رکبے شوے

نہ کہ صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ دے وی نہ پس زمانہ
 سوا کہ مرزا د چا کہ عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ غلو او انوی ترا شلی تا ویلوسہا کہ نبوت جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول کہ عقل او دین نہ دے محرومی خورہ غت دلیل دے ،

اللهم احفظنا من هذه الشقاوة :
ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیک ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ کہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبیا او دے ہفہ

نورے خرا بنی صحابہ کرام و نہ نہ دے ہفہ کہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی کن نبوت دے دعویہ دار

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ اوپہ دے کیں د تشریحی
 اوڈ غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۰۳، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۱۰
 کہنے یکی دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتٍ كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ، دغہ رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو اوڈ حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع اُمت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د الله نه بغیر د هر خیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند او مہمی زمانہ د ماشوم والی
 وک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ خنک چہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جو رہ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونداے نعت عطا کولو ضرورت وو
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاكَا مَخْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ كَرِيْمًا لَّهٗ لِحْفِظُوْنَ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکم چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہہ شویدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود اُمت اوڈ علماء کرامو کار دے چہ د ہف د پارہ د نبی ضرورت
 نشتہ لکہ قرآن کیں دی، كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرَجَتْ لِلنَّاسِ تَامِرُ دِن
 بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَتَكُنَّ مِنَ الْاَعْوَانِ اِلَى
 الْخَيْرِ وَيَا مَرْوَنَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ دل
 اُمت د تبلیغ فریضہ پہ قول ہم اکثر سمنیہ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ ہندوان مسلمانان کول، ادا کرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام د دے گواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و و اون نوی کرورہ
 مسلمانان دی، چہ د اُمت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو داخو
 با معقول کار دے چہ اُمت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دنیا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونہی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو شو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو
 سلما نانولو د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر نو د پارہ دی فَيَقِيْمُوْهُمْ

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ دا سے بنیا دی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منج کینے د فوق
 او ستونکی پو لے کار و رگوی، هر کله چہ مرزا ایا نو د نبوت جاری سانلو
 د مسئلہ د قرآن، حدیث، اجماع اُمت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 و د محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپنلو لو د پارہ لے دیو شو
 کشفینور چہ مبہمو عبادا نو نو دا نرہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حا یونو کیں
 لے ہمدغہ مصنفینور پہ خپلو صریحو عبادا نو نو دا حقیقت صفا بنکارہ
 لے دے دے خوسودا پورہ کول ہم یولو لے مرض دے چہ ہف نہ د خلاصید و
 اس د چانہ رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کوڈ اوور سرہ
 دے جو ابونہ ور کوڈ :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رضی فرمائیلی دی مَوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ
 النَّبِيَّاتِ وَلَا تَقُوْلُوْا لَآ نَبِيَّ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کیں د خاتم
 نبیین د آیت تشریح د پارہ، اوڈ مجمع البحار پہ قلملہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
سلسلہ کن ارشاد فرمایے دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عَيْسَى أَنَّهُ يَقْتُلُ
الْحَيَّزِيرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْحَلَالِ أَنَّهُ نَزِيدٌ فِي حَلَالِ نَفْسِ
بِأَن يَتَزَوَّجَ وَيُولِدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ إِلَى السَّمَاءِ
فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْحَلَالِ فَحَيِّبِينَ يُؤْمِنُ كُلُّ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَنْتَقِنُ أَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ وَ
تَقُولُ إِلَّا نَبِيَّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ
صدیقہ رضہ فرماتے چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ خستہ
نہ ورا نہ دے نکاح نہ وو کرے آسمان نہ را کوزیدانہ پس بہ نکاح کو
اولاد بہ لے ہم کیسری او پہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
خوردی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
او بشریت ایمان او یقین را وری نو پہ دے وجہ حضور علیہ السلام تہ
الا نبیاء وائی لیکن لَا نَبِيَّ بَعْدَكَ پہ دے بنیاد دے وایٹی چہ حضرت
علیہ السلام د آسمان نہ دراکوزیدانہ انکار اگری، د هغوی، بنکار
مقصد داؤو، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ
بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی حضرت علیہ السلام د
رانلود انکار دہاڑہ دالفظ مہ استعمالی، حکم چہ صدیقہ رضہ
د نوی نبوت د نفی قائلہ دہ مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لَا يَبْقَى بَعْدِي مِنَ النَّبِيِّينَ
إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، جو روایت د عائشہ رضہ مجهولہ
ہم دے

پہ حضرت علی دروغ تہرل

داچہ حضرت علی د حسینو استاد ابو عبد الرحمن السلمی نے وٹیلی رو

روای تہ رخانہ، پہ زور لوگوہ۔ ددے جواب بنکار دے چہ حضرت علی
بہ یزد راجح قرأت د زور والہ وواو موزو ہا ندا ہے پہ دیلو نویان کوہ
دے چہ دے معنی پہ لحاظ دفتے او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہنے شتہ چہ آنت
بِئْسَ بِمَنْزِلَةِ هَؤُلَاءِ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا يَبْقَى بَعْدِي
پہ شیخ اکبر د روغ تہرل

داچہ شیخ اکبر د ولی د پارہ نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
موفیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی اِبْنَاءُ عَنِ الْغَيْبِ
مطلقاً وحقاً اَوِ الْهَامَا، هغوی وحی تہ شرع او الہام تہ غیر شرع وائی
روندی ہے خوشی اکبر د دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ لکہ
پہ فتوحات مکیہ جلد ۲ ص ۲۵۶ کن لیکے: اِنَّ الرَّؤْيَا جَزْءٌ مِنْ اَجْزَاءِ
النُّبُوَّةِ فَبَقِيَ لِلنَّاسِ فِي النُّبُوَّةِ هَذَا وَغَيْرُهُ وَمَعَ هَذَا اِلْتِطَاقُ اسْمِ
النُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِيَّ اِلَّا عَلَى الْمَشْرِعِ رَاجِحٌ صَاحِبِ الْوَحْيِ خَاصَّةً اَوْ مَن
بَقِيَ لِيكِي، فَمَا تَطْلُقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِيَنْ اَلْتَّصِفَ بِالْمَجْمُوعِ فَذَلِكَ النَّبِيُّ
تِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَيْنَا وَانْقَطَعَتْ، او ہر ددہ نہ پہ البواقیت
مصرعہ طبع مصر کن نقل دی، هَذَا اَبَابٌ اُعْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَا يَفْخُحُ لِاَحَدٍ اِلَّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَكِنْ بَقِيَ لِلرُّؤْيَا وَحْيٌ اِلَّا لِهَامِ
لَّذِي لَا تَشْرِيْعُ فِيْهِ :

پہ امام غناب دروغ تہرل

داچہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۳ امام غناب پہ حوالہ داخبرہ
موجودہ دہ چہ پہ ارباب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سہ شامل وی
جواب دادے چہ دے نہ مراد رو مبنی انبیاء علیہم السلام وی حکم
پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریدے لکہ چہ د ختم نبوت مطلب

پہ امام غناب دروغ تہرل

داچہ حضرت علی د حسینو استاد ابو عبد الرحمن السلمی نے وٹیلی رو

داسے بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَّتْهَا بِمَجِيئِهِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: فرمای،

فکر کن در راہ نیکو خد متے | تا نبوت یا بی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہغہ قُربِ الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکہ چہ رومی پچپلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کبی بیکی: ع

با رسول اللہ رسالت راتمام | تو نمودی پچو شمس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کبی لیکی ع

این ہسمہ افکار کفران زادشان | چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کبی دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَنْبَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَنْتَاقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم او عمرہ نبوت کہ وے،
ہم نوہ حضور علیہ السلام پہ وخت کبی بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دستور مانہ کبی کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حی
نوغہ پخوانی (روان دینی) پیغبران دی نوبی ندی او چہ را حی نو کہ امتی
پہ حیثیت بہ را حی، پچپلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کبی فرمائی لی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ مِنْ بَعْدِهِ أَيْ لَا يَنْبَأُ أَحَدٌ بَعْدَهُ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِلشَّرِّ يَعْتَبَرُ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَّاقًا فِي الْمُرَقَّاتِ جَلَدُهُ ص ۳۳ الْمُقْفَعُ مَنْ قَفَا شَرًّا إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأَوَّلِينَ عَلَى الْخَيْرِ مِنْ بَعْدِهِ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَى ص ۳۳ وَدَعَا النَّبُوَّةَ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیًا دا بن ماجہ روایت
دے چہ یہ کبی ابو شیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب
التہذیب صحیح حدیث د بخاری داسے دے کوقصی ان یکنون بعدہ
محمّد نبی عا ش ابنتہ ولیکن لا نبی بعدہ

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دا امام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷ کبی د الیکل
حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم الرسل
علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی فائیت اونیت،
لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۵، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں
چہ امام ربانی رح کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود اسے نہ دہ
مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول
کمالات کہ نبوت یعنی نبوت شرعی، حکہ چہ امام موصوف رح پچپلہ دویم دفتر
۱۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷ کبی د اهل السنۃ د عقائد او پہ بارہ کبی بیکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسی علیه السلام که نزول خواہد نمود عمل بشریت او خواہد کرد و بعنوان اُمت او خواہد بود، او در نزوم حصہ ششم ص ۳۵ و ۳۶ مطبوعہ امرتسرنجی کلان کہنے یکی، اول انبیاء آرم علیہ السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسی علیہ السلام کہ از آسمان نزول خواہد فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواہد نمود، داہنول بیان دہم زمانہ ایت خلاصہ دے، دختہ نبوت نہ علاوہ یہ دے کہ حضرت عیسی علیہ السلام نزول دآسمانہ ذکر دے، او کہ یوحنا دمتعلق مرزا پچھلہ پہ "شہادۃ القرآن" کہنے لیکے، داوینا چہ مجید دبانندے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی انحراف) حکمہ چہ اللہ تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ
 یہ شاہ ولی اللہ دروغ تہل

یہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۷ تفہیم شاہ صاحب لیکے ختم بہ النبیین آئے لایوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را بشکل چہ دے علیہ السلام نہ پس صرف شرعی (تشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ دے تشریح شاہ صاحب در پچھلہ پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۷ کہنے فرمائی، وَ صَارَ خَاتِمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُبْکِنُ أَنْ يُوجَدَ بَعْدَ نَبِيِّ، اویا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۷ کہنے لیکے، مُحَمَّدٌ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمَ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَ دَعْوَتُهُ عَامَّةٌ لِجَمِيعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعَثُوا فِي اٰخِرِى وَقَالَ فِي حُجَّةِ اللّٰهِ فِي حَيْثُ بَدِءَ هَذَا الْاَمْرَ نُبُوَّةَ اَلْفِ اَلنَّبُوَّةِ اِنْقَضَتْ بِوفاة النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ اَلْخِلاْفَةُ لَا سَيْفٌ فِيْهَا بِمَقْتَلِ عُثْمَانَ رَضِيَ اَلْخِلاْفَةُ

بِشهادَةِ عَلِيِّ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ وَ خَلِجُ الْحَسَنِ، او پہ دے فارسی ترجمہ د خاتم النبیین کہنے بیا لیکے، نیست محمد بدر بیچ کس از مردمان شما و لیکن پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از اوے هیچ پیغمبر نباشد،

یہ مولانا محمد قاسم دروغ تہل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ دختہ زمانی انکار منسوب کریدے حالانکہ ہغوی، پچھلہ فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نہ وی نو دختہ تہمت زمانی لزوم منل دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خواہد نبی علیہ السلام دا قسم تصدیق دانت متی بہتر لہ ہارون من موسی الا انک لا نبی بعدی، چہ پہ ذکر شوی، طرز د لفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، یہ دے باب کہنے کافی دی، حکمہ چہ دامضمون تواتر نہ رسیدے دے او پہ دے دامت اجماع ہمدہ، اگرچہ الفاظہ "لا نبی بعدی"، یہ سند متواتر منقول نہ دی، نو د الفاظہ عدم تواتر باوجود التواتر معنوی یہ دا ہے دی، لکہ د فرضہ د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کا فردہ دارنگ دے، "لا نبی بعدی"، منکرہم کا فردے، پہ تہذیر الناس ص ۲۴۷ کتب خانہ امدادیہ، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۷ کہنے لیکے خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

یہ مولانا عبدالحی دروغ تہل

مولانا موصوف پہ "دافع الوسوس فی اثرا بن عباس" ص ۳۷ کہنے لیکے دی، رد اہل سنت علماء ہم کا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کر، سالت کہنے چھو کہ نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے کوم نبی چہ پہ د زمانہ کہنے داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دا دے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الے انبیاء جمیع الطبقات یعنی آتہ لکم نعت النبوة
لاحد فی طبقہ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصوف
لیکی «قال ابو سکر فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدہ ان یكون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یكون کافرا» دداسے بناکارہ خبر و کولو با وجود ک
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و!!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

۱) لیکی چہ «قادیانیت د یهودی مذہب چر بہ دے، خما پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بيشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجوسی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د آیونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ د یهودیت عناصر لری گویا کہ دا تخریک
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۲۲۳ مرتبہ
لطیف احمد شروانی

۱) پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
د دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زرو نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دے بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم د دے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہومی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملاد پزی»

رحرف اقبال، ص ۲۲۳ و ۲۲۴

۳) قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک

پہ معاملہ کن دیر حشاس دی، کوم چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوط پزی :- (رحرف اقبال ص ۲۲۳) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہفہ نہ وی اور پتہ
(۲۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او دملک دوار و غدا اران وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، خما
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نولے پہلے اندیاں

۵) خما پہ رائے کن د قادیانیا نو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو رُو نرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفهوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۷) خما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیا ن یو بیل بوتلے اُمینی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئ داسے معامله کوی که څنگه چه پونو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څهونیز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څهونیز بل دے، د هغوی بل او څهونیز حج بل دے دغه رنگ څهونیز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۸) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی دستور کښ د اقلیتونو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے خما په خیال کښ قادیانیا ن به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیہ د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیا ن د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکرو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غونج کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو به بائیکاټ او د ټولونو د پریزیا ت دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیات لری ده څومره چه سیکمان به د هند وانو نه لری نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل منیج کښ و دونه کوی، هر کله چه قادیانیا ن په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ څان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکاردی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد د بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه د څه وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئ تلقین اُ کړی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو لیکلو به ډک پک وی ا حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کورونو کښلونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او خما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه گنړی نو دا د هغه د لوټے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه گنړدی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه ورسا فرقة فی امور الاخره، کښ د قیامت آتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبن په هغه کښه بنکاره مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیریدونہ پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ له دے و جھے چه قیامت کنی داوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دَرُ سَرِيعِ الْحَسَابِ دے اوهم دامعنی د حضرت علی رضی منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ آتِيَةٌ عَنَّا

۲- الْقِيَامَةُ

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا سَعَىٰ

نوم وجه دادا چه ددے معنی ادریدل دی، او په دے ورخ بہ بتول خلق ملائکے او روح بہ د الله په ممکن تر هغه وخته ولا پروی تزکومے چه الله تعالی جل شانہ اُ غواری۔

۳- الْقَارِعَةُ

قَرَعُ زَبْرَةَ دَرَزْدُوا و اِچولوتہ و بیله شی، ددے ورخ د ویرے نہ به هم زہونہ دَر زبیری او کچیزی،

القَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ

دادحق، نه ماخوذ دے، ددے نوم مطلب دابنودلی

۴- الْحَاقَّةُ

چه دا ورخ حقد دے او په دے کن د شک شی خہ کجیاشن نشته، الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ

۵- الْوَاقِعَةُ

دادر وقوع، نه ماخوذ دے مطلب داچه ددے بتواقع کیدو کنی هخ شک نشته بلکه داخامخا واقع کیدو کنی حقیقت دے را ذلوقعت الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ

۶- الْغَاشِيَةُ

د غشی، معنی پتبول دی، ددے ورخ له هیبت به زہونہ پت شی او خلق به اوترشی هَلْ أَتَتْكَ

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

۷- الزَّافَةُ

در آنرف معنی نزدے کیدل رازف الثَّيْبِيُّ قَرِبٌ، اود اورخ د حقیقت په اعتبار سہا نزدے دے حکم چه خانخارا تلونکے غیز نزدے وی او تلونکے خیز لری وی، بله دا چه مرگ د قیامت دروازہ دے او مرگ نزدے دے رازفِ الزَّافَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

غبن تکی اودو کے تہ وائی، پیدے ورخ به دا بنکاره شی چه په دیا کن کوم خلق په دو کہ کنی چه د عمر عزیز قیمتی برخه تی په کومو مفیر و خیزونو کنی تیرہ کره اود کومو قیمتی صلونونہ محرومہ وو، ذلِكَ يَوْمَ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذليله کوونکے ورخ چه دین نہ آوری دلی خلق به په دے ورخ په جہنم کنی په دیرلانده ذلت کنی وی

۱۰- رَافِعَةٌ: اُچتوونکے ورخ کومو خلقو چه د دنیا په ژوند کنی د دین غمخوری کربدے هغوی به په دے ورخ د جنت په لور و اچتور د شهنشاهیت مقامونو کنی وی، خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

۱۱- الظَّامَّةُ الْكُبْرَى

ددے معنی لویہ هله کلمه دے او د قیامت نه بله نریانہ هخ هله کلمه نشته چه په دے کن به د بتولوانسانانو د قسمت ابدی فیصلہ کیری، فَاِذَا جَاءَتِ الظَّامَّةُ الْكُبْرَى، قیامت او حشر لشر د انسانی ژوند دیرہ ضروری خانکه دے چه په دے خوائی خوشحالی او تباہی دارومدار دے اود قیامت په باره کن د رے خیزونہ د غور فکر جو کره دی۔

۱۲) د قیامت وجود چه دامو بنزد قیامت صورت نه وائی۔

۱۳) د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدلہ چه دامو بنزد قیامت نوم تہ وائی

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر،
 کہتے ہیں کہ قیامت اور معاد صورت ذکر کو
 اور دے عقلی اور نقلی دلیلوں سے پیش گوئی،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

۱) بتول آسمانی دینوں سے قیامت قائمید اور یہ دوبارہ زندوں
 متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامنہ، پہ شرح مواقف جلد ۱۰ تم ۲۹
 کتب داخل موجود ہے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ خَيْرِهِمْ عَلَى
 جَوَارِحِ وَرُقُوعِهِ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر
 اجساد پہ جواز اور وقوع بانندے متفق دی۔

۲) بتول پیغمبران علیہم السلام قیامت خبر و کول کریدی کہ کوثر
 چہ زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موبکین نشستہ قرآن پورہ تفصیل سرہ
 کہ قیامت بیان کریدے اور یہاں دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقٌ لِمَا مَعَكُمْ
 فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن کہ تیر شہود آسمانی کتا بونو دامتولو
 اور عقائد تصدیق کوی نو حکمہ دا کہ نبوت، قیامت اور مجازات اعمال
 وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، کہ قیامت
 نہی و آخرت ژوند دے نیا کہ ژوند نہ دیر زیات اور پائیدار دے
 وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، دآخرت ژوند بہتر اور پائیدار دے اور بیائے
 اُفْرَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
 دامضمون کہ حضرت ابراہیم اور حضرت موسی علیہما السلام پہ صحیفوں کے
 موجود دے۔

د فلسفیانہ انکار تردید

فلسفیانہ حشر اجساد نہ انکار کریدے کہ عملونو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خوبصورت سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے تباہی پر صورت
 کہنے موبن بہ دے تر دید گوو، خوا اول دا اولو چہ کہ فلسفہ کہ قوانینو
 پہ مطابق ہمہ انکار دے منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن
 کہ قدرت اور طاقت لانندے مہنی اور اظاہرہ کہ چہ حشرہ اجساد
 ممکن حکمہ دے چہ کہ حشر یوجزء انسانی روح دے، دویم کہ بدن
 ذرے، اور دیم کہ بدن جو رہنت، دادرے وارہہ خیزونہ ممکن دی چہ
 پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہہ خیزونہ کہ مرگ نہ و ہا نندے
 دا اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دا ناممکن اور متنع وے نو اولو خل
 بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر
 نزد دے دی کہ منلو کہ بارہ دا قرآن بیان کریدی، «وَهُوَ أَعْلَمُ
 وَكَهْ الْمَثَلُ الْأَعْلَى» سورة الروم ایتہ عیضہ انسانی قدرت ذکا
 مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی
 ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوارہ و تخلیقونو کتب ہنغ
 فرق نشستہ۔

د نیشستہ کوشہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشست سرہ خیزونہ
 بدلیزی مطلب دا چہ اول خیز یو وارہہ ختر شئی نو دویم وارہہ ہغہ
 شے بیانشی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، نو دا غلطہ دے چہ
 پہ قیامت کتب بہ ہو بہو ہر ہغہ انسان بیاد دوبارہ ژوندے شی، داشہ
 بالکل باطلہ دے حکمہ چہ کہ اول وجود نہ مانہ یوہ اور بدل وجود زمانہ بلہ نو
 کہ اولے زمانے وجود ختم شواو پلے زمانے کتب بیاد موجود شواو ختر شے بدل نہ
 اوہم ہغہ شے دے، کوہ چہ روجہ و مطلب دا شوچہ دلہ نشی کیدے
 چہ پہ یوزمانہ کتب یوشہ ختر شئی اوہر پہ دے زمانہ کہنے ہم دے اللہ بیاد

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی پشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا اور دے چہ اولہ زمانہ داول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم دمر و مہی شخصیت نہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مُشخصہ نذا کہ داسے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، دپوہ دپارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ (رڈ نیا)، کن موجود مر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ ریبہ زمانہ کن ہم دہ انسان
 دا سے مثال لوی لکہ چہ یو سرے دلاہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو کر موجود وو
 (رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لاہور کن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی نہ چہ اُرسید و نولا ہو رکن نہ وو ر آخرت (دادرے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدلیدوسرہ شخصیت بدلیزی کچرے داسے وہ نو مکان پہ بدلیدو
 بہ شخصیت بدلیدو کوم سرے چہ پہلا ہو رکن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 آو سیدو بہ دہفہ شخصیت بدل شہ و و حالانکہ داسے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار داصلی اجزاؤ او دَرُوح پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ دہفہ رنگ کہ تور ہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 دغہ رنگ کہ دپنچلسو کالو یوسرے دویر شو کالو شئی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ واپا و

پو حکومت ہم دہفہ د نو کروی تنخواہ ور کولونہ پہ دغہ بنیادا نکار نہ
 کوی او دغہ توالی او او بددوالی پہ وجہ یو عدالت چرے
 دچامقدمہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تے، دغہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شئی، اصلی اجزاء تے ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شئی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبونہ

دروچ متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے دے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور روح دوارہ جسمونہ دی
 (صرف دکثافت اولطافت فرق دے) نوراعادہ ہم د جسم اُشوا د ادا کثرو
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ روح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف روحانی حکمہ دے چہ د جسم اعادہ نشترہ یوازہ پہ طرح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لویونان د فلاسفر الہین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور روح دوارہ دوبارہ موجود شدتہ دا قول حنی، اقوالہ
 یو بدلیدوسرہ، معمرہ دقاخرینو امامیہ دوا کثرو صوفیاء دے دا قول حضرت روح مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ نہ جسمانی وی او نہ روحانی، دا قول د یونان علم طب د حکیمان
- ⑤ د معاد د کیدو او نہ کیدو ہیج فیصلہ نذا نشوے توقف دے، چہ
 دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پر یوتے دے چہ روح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ سر ہی ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو مرم دے چہ مرگ
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ د انسان د بدن اور روح سرہ تروون لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا او د یونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طیب
رازی او قرامطرہ

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد ۱ ص ۱۸۱ کوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی ۔
را د جثو حشر بہ د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی ، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبوں نو اولو دہ ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدائی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی ، د اقسام مجازاة د حکماء الہیین قول دے ،
(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یوانسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانا اة اعمال دے بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی

تتقید

د ادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بونونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی ، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنہی ، لکہ یوشل
اوبوند د انا روعلا گوی ، روت کچہ او پوخ انا رنہ پیژنی اوشل انا روتہ
رسیدے نشی دوی د اے مشورہ اگری چہ روت لاندے نشی او
شل پہ اوبزہ سور کوی انا ررا ا شو گوی د باغ مالک د ادوارہ عدالت تہ
وراندے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینہ نہ نوغلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انا رنہ خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ انا روتہ رسیدے نہ شوم ماغلا خنک اگری

نوشکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشوے دہ بلکہ دوارہ سرہ پہ موقع
پولے شوے دہ نو د علالت فیصلہ بہ ضرور دای چہ غلا دوارہ وکری
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نو سزا بہ ہر دوارہ و تہ وکری شی ، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی لوجزاء اوسزا دوارہ و تہ
شریک پکار دہ

د علاوہ یوازہ ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوک تہ
د فائدے خوب اوبینی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبینی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندا او تکلیف محسوس
نود اقسام جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پاید ارہ او خو چندہ زیادہ
پکار دہ چہ انسان د ہضہ پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طع ہچوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہچرے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو ، بدکہ دلے پکار دہ چہ د دنیا د فائدے
پہ خو چندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پاید ارہ
وی ، لکہ یومر کید ویکے سرے خپل یتیم کید وکی خوئے د پارہ
یوسری سرہ لس زردہ (۱۰۰۰) روپی امانت کیزی دی ، د خوب دنا پاید ارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی وکری نو کور عقل او پائمل بہ خک بنکارہ شی چہ د لسوز وروپو
بقی فائدہ د خوب او تصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اروعہ سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضہ بدلہ کار وکری شی کومہ چہ دے تہ پہ خو چندہ زیادہ تہ وی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوز وروپو امانت سپار لو
نقصان کولو او قریبائی وکری پہ بدلہ کینی چہ د تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په دے وجهو درسته نه دے ،
 د تناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح دواړه شریک دی او د تناسخ په شکل کېدله صرف روح ته ورکولے شی مثلاً د یو مجرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په ذلیل غاړوی او غنا ور کښ ولجوے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے (بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړیاد د ذلیل خنا وراو د غاړوی بدن ته ورکولے شی ، نو دا خود خریه خائے کلونه دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله د پاره کولای شو او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله به د چا کښ په شی د ټولو نه د که ورسره د نږدې څه خیال اکرېښانودے د غت اړوند او جنجالی اشک جوړیږی نو ځکه دے بس کومر د تناسخ قائل کېدل په تصور خان باس دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل له حکم داپه مجازاۃ اعمال کښ بشریکول ا نه ی پکار او دے ته سزا ورکول به دا یی لکه د یو قاتل یو پک تم سزا ورکول او یا د یو مسکر او پکار تیشی او کښی نه جزا ورکول کومر چه جومات یا خانه کې جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله او کونک دے آله خود فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه یو نور له لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن به شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نږه یو عمل کولے شی چه د روح د بدن په هرا ندام کښ ننوتے وی نو ښکاره شوه چه آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خائے شریک د

نو توپک د قاتل ، او تیشی کښی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی کښ هچرے نشی شریک دے .

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه را آخلی یا د غریبه کښی یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ، دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړیوی ، نو د هغه روح په ذلیل فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوی او دارنگ هغه وړاندی کس ته خپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاو شی باطل حکم دے چه د خاړو و فطری تقاضا د ا دے چه انسان تر کار واخلی او د پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د د نیا نظام چلو لو د ا دے د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا هڅے نو د خاړو و وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے نو د نیا نظام پر چلیږی که د تناسخ تصور بکښ راغلو نو انسانی تمدن به بالکل د بے وړی شی د انسا قانونو معیبتونه او غمونه هم د حکمت الهی نه خالی دا یی نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه و د مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر د بڼه انسانی کمالات ښکاره وی او په دے د الله لږی او نږدے بندگان پیژندے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

تناسخ په نامنلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے شی ، یو انسان عدالت کښ خو مجرم نوردے شی په هغه د تا بتولو خواری اکریشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی اونہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیاذ باللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیر کنی دجورخت نشولے دتناسخ تردید دے
 دتناسخیانوپہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 د پارہ د بدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکار دادہ چہ ک بدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیر کنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو خونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ دابدائی تحقیق
 پہ دہ دل دالله تعالیٰ د حکمت پہ جو پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ د تردید یوہ غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو خونو یودی حال
 موئز وینو کورو چہ دجد اجدادی انسانانو خونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روخو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے کر انسان روح داہم
 وے د انسان روحی فطرت کنی د مری نہ کرکہ پر نہ دہ داہم چہ
 نشی کیدے چہ پیشو کنی راننو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 مریے پیسہ مندہ کوری داہم نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسان او حیوانی روخو فطرتو نہ جئا
 جئادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونامعقولہ ثابت شو، نو دے جوف یو صورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس د جنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی، داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او د نبیائے کرامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون نامعقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیج گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دؤر قاعدہ مبہمی دے، یو داچہ دامرک دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دہ معنی دی، یو غرضی چہ مطلب
 گران وے او سخت وے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تلے دا بل ور پورے اُبلنی چہ خاٹھا بہ تے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے تے وے پکت ہر خہ تے ورتہ بر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ہو، او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی تے داچہ نفی اثبات یو خاتے کیدل چہ ہیچ
 نشی کیدے لکہ یوسری یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دہ پتہ دقو کئے پنچہ چہ تولہ دنیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بنائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ تے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی د مشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبابو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا امْرُؤُکَ

اذا اراد شيئاً ان يقول له كُنْ فيكون، اوله داچه متواتر خبر صادق ددے تصدیق کرے دے، نوخک دا صحیح دہ، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ دا ثابت شی نو دھنے پہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیرشوی وخت کنی تجاہان ہیرو۔ شیما پہ ایتر ہم تباہ کیدل یو ممکنہ معاملہ وہ ہرکھ چہ اعتباری ذریعہ سرہ ددے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثلہ، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو ددے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ ددے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیاد دے یہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جبرہ ول دی مطلب

داچه دد نیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نرگوانہ خک نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تگوری او پہ دے قیاس کوی لکچہ شل مند آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ دا ہچرے گرانہ نہ دہ چہ ہغہ خپل جوہ کرے تعمیر رز نیا) ورا ن کوی او دھنے پہ خائے بل تعمیر آخرت اُکری، حکم چہ داسے خور انسان لگیا دے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھنے پہ خائے جوہ وی، نوخک اللہ تعالیٰ چہ بے انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت دد تبا ورا ن کوی

او عمارت د آخرت پیر آباد کوی، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ دھنے در ستولے اور شتی نوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان

تہ روجہ ژوند ور کہور لیدلے کنط شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان چین من اللہ ہر کم یکن شیباً صد کوراً، سورہ دہرآیہ علی او بیاب تی پہ قیامت کنی د مجازات اعمال د پارہ ژوند دے کوی، انسان تہ روجہ حل بے نمونے پوٹے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیاد ہغہ پشنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجہ د انسان ہیج نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خک کہ گردن کیدیشی لکھ فرمائی:

لما بدأنا اول خلق نعيدها ذواتاً واعداً، مؤمنين انسان روجہ حل جوہ کر و علینا اننا كنا فاعلين، سورہ انبیاء د دویم خلی ہم داسے جوہ کر و "ایہ عنک" : دا کورن ہغہ وعدہ دہ موزن بہ ضرور داسے کوہ، وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ: انسان پہ مؤمنین مثال خیر وی مَن نَحْيِي الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ : چہ دا ورا ستہ ہدوکی بہ خوک یُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ : ژوندی کوی، رھغہ چہ خپل سورہ یس آیہ عنک و، : پیدا اشی ہیر کرونو نہ ورتا اویہ چہ چار و جہ ورا پیدا کرے و رھغہ بہ کے دویم وار ہم ژوند دے کوی، بلکہ دویم ایت شریف کنی دی :-

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيَّ : دد دویم بارہ پیدا کول د روجہ وی ورا پیدا کولونہ دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی لے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دو بارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (داللہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلو رم دلیل

یود رزی چہ کویت او شیروانی جوہ ولے شی نوہغه بہ خادر پہ
چہ آسانہ شکہ جوہ ولے شی چہ دایو کارکنہ دل دے دغه رنگ
پیدا کول د آسان چہ اللہ کریدے نودویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چہ کار (پیدا کول) یوتے ،

ءَاَنْتُمْ اَسْنَدٌ خَلَقْنَا اَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا : آيا سنا سو پیدا کول گزان دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَةِ اَيْتَمِ آسمان چہ اللہ جوہ کر وادو پیر
پہ اوچت خائے هغه کیبشودو :

یعنی آسمان تہ چہ اگورے نوک هغه پہ نسبت انسان دیر ورتگی دے
هرکله چہ اللہ تہ د آسان پیدا کول کین هغه تکلیف تہ ورتگی انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتگی شکہ تکلیف وی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف تہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائده لپارہ
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرْ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَ اَلْاَرْضِ : د آسمان و نوا
د زکے کول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کریدی
خوانسان لے د طاعت او عبادت خداوندی لپارہ جوہ کریدی
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنَهُ : مؤمنین پیر یان او بنیا دم د
خدا لے د عبادت د بارہ پیدا کرکئی او د عبادت نتیجہ دے فائده دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ هنج ندوی
نود عبادت هنج فائده بنکارہ نشوہ ، له دے وچہ د انسان پیدا کول
عبث شو ، او پہ دے پنا د کائنا تو پیدا کول هم عبث شو او پہ دے وچول
به (العیاذ باللہ) داللہ د اتول کار و نه عبث ثابت شی ، چہ داللہ تع
د حکمت له شأنه خلاف دہ داللہ تعالیٰ حکمت دادے چہ د انسان د
عبولونو پورہ نتیجہ دہ قیامت بنکارہ شی د حکم چہ د نیا کین دا هے نشی کیدے
رمونیز و رواندے تفصیل سرہ بیان کریدیے ، چہ داللہ د عمل دا کارخانہ
عبث ثابتہ نشی او د دے او د انسان پہ پیدا کول کین داللہ حکمت تہ هم
بنکارہ شی ، پہ دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

دقیامت او مجازات اعمال شپنم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نہ دے پیدا کرے : اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى : (القیامة آیت عدد ۱) یاد انسان دا خیال دے چہ دے
پہ بکارہ برینودے شی دغه نشان ، اَلْحَسِبْتُمْ اَنْ مَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَّ
اَنْكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ○ سورة المؤمنون آية ۱۲ : آیاتا سو
گمان کوئی چہ تا سو مؤمنین عبث پیدا کرئی یئی او د عملونو نتیجہ مؤمنونو د
پارہ بہ قیامت کین مؤمنین نہ پیر نہ راخی خود نیا کینے بنه او بد دوارہ
قسم انسانان شته ، شوک ظالم شوک منصف ، شوک نا فرمانہ شوک
فرمانبردار ، شوک متقی ، شوک فاجر و غیرہ ، د نیا کول قومر نہ د
اللہ د عدل او انصاف متتہ کوی د دے پہ جوہ داللہ تعالیٰ سلوک د
تولو سرہ یوشان نہ دے بکار حکم چہ داللہ عدل بہ بنکارہ نشی
لکه یوانسانی بادشاہ چہ دافرق کوی وفادار او باغی سرہ یوشان سلوک
نہ کوی وفادار له انعام و ر کوی او باغی له سزا و ر کوی پہ دنیا کینے
دا هے نشو کیدے روپا تہ تفصیل سرہ بیان شوے دے :

نوڈ انسان دویم ژوند دے الله دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له اچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیدا ۰
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۙ آيَاتٍ لِّعَلَّ يُرَوِّجُوهُم
 كَالْفُتَيْدِ يَنْفِي فِي الْأَرْضِ اَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ ۙ بَهَائِلًا لِّئَلَّا يَقِينُ كُونِي ا و
 كَالْفَجَّارِ ۙ نيكوکاره خلق مفسدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 بر بد کردار وپه شان سلوک کوو، ر هچرے نه

د قیامت او مجازات اومردلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب (اصلی یا مصنوعی) د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا وریه ابره هور اودنه اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره وصغری
 مرکب ر شربت شنجبین (د اوپور سه کے اوچینو نه جور دے ددره واره
 خالص خبز و نه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنو بانده حای دکه مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نو د ادا پره خان خان له خالص هم
 شته، د نیابکن غم او خوشحالی یومرکب دے چه هرا انسان کنی دا
 دواړه جمع وی، دا په انسان په د نیابکن نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سره نه وی، اودا په هم نشته چه بتول د غم وی او خوشحالی
 هلو وی نه نوک تیر شو په قاعدے په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواکه
 موجود وی لکه جنت کینے د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازے موجود وی
 لکه دوزخ کنی د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ ثبوت کینکے ۰

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیابکن بنه خلق هم

اگره لکه بتول انسان بودا په مجموعه وی، چه اگله علی اوقیعتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کله درجه والا اجزله پکینے هم دی لکه د غنوبوتی
 کنی یواغله جزء د غنمودا نه ر غلم ده او بل ادنی جزء دے دوزخ او بوس
 دی دا نه دے د بنیادم خوراک ده او بوس د نگر و خوراک ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په د من کنی ددے غوبلول او لوزول پکاری
 غله به د انسان معدے نه حی او بوس به د نگر و معدے نه حی، د غه
 رنگ میدان حشر درمن اگره چه هغه کینے د نیکانو و بدانو بیلول
 مقصد دی و امتاز د الیوم ایتها المجرمون ۙ سورة یس آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْفِصْلِ كَانَ مِیقَاتًا لِّلنَّبَاِ اَیة عکاح د نیکانو و بدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالے جنت نه لاره شی گویا کنی جنت
 انسانی معدا شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کینے
 دا دوزخ حیوانی معدا شوه، اودا په شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوز له شی په
 شونو وغیره کنی

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کنی د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کنی وی که د قوم یا د وطن په شکل کنی وی او آر نو او
 تقاضا دده په فطرت کنی خا مخا وی اُس دا آر و پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنر و رانده تفصیل سره بیان کپیدا چه نامیکن شها هشت
 او آر و بانده بتول د نیامتیقه کیدے نشی لکه د نسا ه غسنتونه بکیر د

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین شکله نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت آوری و ذرعت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه دنور و پتولو فطری خواهشا تو انتظام کړی
 حکه کړی دے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری د اسی د ه هغه حکیم او عادل دے دا بے خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید و لیکه وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس د پوره کیدونکی خواهش د پاره د یولو بے بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولو وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشنه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۳۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا بے تاسو په بنگاده اغوا لری) هلته
 به خوانی وی بوج اوقوب به نه وی، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نه وی، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ د بے ثابت پدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادها، هرکیز په خپل ضد پیژندے نشی، شپه هله پیژندے نشی چه

دوخ پیژنی، اسپین به هله پیژندې نشی چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه بیخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لار شی، جنت به همیشه وی بتول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، بتوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا دے چه بتول جنت ته نه بوی نوجهنم
 حکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کین خه اشکال نشنه، حکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 دے دنیا کین بنه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغی فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره بنگاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د دنیا بتول قومونه د اسیه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیر شی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کین د بشری اصلاح د پاد
 انتظامونه کړیدی مختلفه ادارے جو په کړی مگر زه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دے

- ۱) تعلیم
 - ۲) قانون حکومت
 - ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،

دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو حکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلبه
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیوی قانون په دے د جهو مجرم نه په سزا و
 کولو کین پوره کامیاب نه دے، هرکله کین د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

حکومت وی نوبیا هم مجرمان دا سے خائے او دل سے وخت کنی جرم
 کوی چه هلته خوک گواہ نه وی په ده بنا هغه د سزا نه بیج شی او د
 اصلاح کار نا مکمله پاتے شی،
 بعضه خائے کنی گواہ خو وی لیکن ربتیا گواهی نه کوی ده
 بعضه خائے کنی گواہ کواهی کول غواهی مگر د مدعی علیه له اړخ هغه
 ته خه مالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهی نه بند کوی،
 بعضه خائے کنی ربتیا گواهی اشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرحه
 دغه گواهی منکو که اړه شی او مجرم د سزا نه بیج پاتے شی،
 کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د حج په لاس کنی
 ده هغه غلطی هم کولے شی با لخصوص هغه وخت چه په زړه کنی تر
 رحم او خدا ترسی نژوی، نور شونت او سفارش فیصله په بل مخ واړوی او کچر
 سزا نه بیج شی،
 کچرے سزا واړولے شی نو هغه به د جرم په جوړ هو مره سخت نه وی خو
 چه جرم سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بند کولے
 همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانے خورشته مگر جرمونه زیاتیر
 او قیدیان ربتیا یانم ورځ په ورځ دیماد دیریزی، بنا په ده اصلاح
 بشری کار د زره ر ضیم نه دا هغه شروع کول پکار دی چه اول خود کچر
 انشی او بییا که اشی نو د سزا نه بیج نشی، د دے صورت دا دے چه
 په زره او صبر کچر د مجازات اعمال او قیامت داسه پخه عقیدت ده
 چه هغه نه سر یاسه دا فکر پیدا شی چه هر گناه او حق تلفی کول خپل
 خان په آخرت کنی تبا ه کول دی او د خور و خور فانی فانی و په بدل کنی د
 آخرت هغه داسی فائده بیلا دی چه دیو عقلمند سر کچر کار نه ده
 دا هغه عقیده ده کولے چه غله او داکوان (عرب د جاهلیت) فربت

خو کوی جوړ کول او د دے عقیده د پوځ والی په وجه د هغوی زړونه او
 په ماغونه دا سے رو بیا نه شو چه د هغوی نه د جرمونو، ظلم او حق تلفی
 نوم نشان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو کچر به نخه ده کولے چه د
 مجربو او مشاهدو په بنیاد خپلواصلی اثراتو نه د نیا واقف کړه هم
 دغه یوه ادا نشی چه د بشر مکمل اصلاح پر کیدے شی، هغه ده د
 مجازات اعمال، قیامت پخه عقیده او دارنگ قیامت او مجازات
 اعمال عقلا تا بشیر

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جرم دے خو عمر او ژوندانے لندا دے آسمان
 نه مکه او غرونه د دیرے مودے را سے دی لیکن د انسان ژوند لکه د
 لیس د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا کور کچر چه د خا وره لوڅے وی،
 او د سرور و هم نو خاورین په زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
 لوڅے په دیرے مود د پاتے وی ځکه چه قیمتی خیز خوک خان نه نه لریه
 کوی، دغه نه معلومیزی، چه د قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
 اورد ژوند دے کوم کنی چه ده ته به د عملو نو په له ملا ویزی او دا به
 نا بتول غوازی چه د خسیسو شیونو په مقابل کنی د قیمتی انسان عمر
 د هم دیر زیات وی و ران الدار الاخره لیه الحیوان، د انسان اصلی
 ژوند د آخرت دے، چه دے قاعدے پنا شو د فرق د خسیس اذنه
 او د قیمتی اصلی پوره بشکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازات
 اعمال او دغه دے آخرت به

د مجازات او قیامت دو لسم دلیل د نوی ساینس
 د اکتر خزاندا لیکي، چه د نوی دنوا په جوړ کړ انسان شخصیت په
 د دے خیزو نو په کار کیزی: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كبن ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچے محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه وے را ابر وے شي ددے رفتار په يو سيكنه كبن يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كبن محفوظ دي
 خو يو بل سره كچې وچي داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يو بل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريډ يائي نظام نه چه
 په اوكدالي دريډيو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يو بل سره كچې وچي نه خكه چه د كو
 چه په او بډ والي كبن بيلے دي دغه رنگ هر فعل په فضا كبن بو حرات
 پريزي چه په نږدے وخت كبن په نوي علمونو معلو موے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلې كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيزي چه په هغه كبن د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ما هر ين ارضياتو د تحقيق مطابق د زكے په خيسته
 كبن ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجه كرمه شته حالانكه داو بويشو لوه پاره
 سل درجه كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكے نه په نږدو نږدو
 زلزله پيدا كيږي د بعضې پته اگني او د بعضې اڼه لگي داد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكے په خيسته كبن پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبره دليل دے چه جهنم د زمكے او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قيامت تفصيلات

د قيامت كيفيت | د قيامت حقيقت دوه خيزونه را يو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله دود يو كوسه تړلي دي ، اول ټوكل تخريب د پاره دي او
 دويم ټوكل د تعمير د پاره دي تخريب په حقيقت كبن د د نيامرگ دے
 نامر عادت دا دے ، چه مرگ نه ورا نږدے هه مرض اورنخ وي هغه
 چه په علاج بنه نشي نو دغه رنخ د طبيبانو په خيال كبن لا علاج او
 هلاك وي ، نو هغه رنخور تر هلاك شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنخور شي نو ددے قاعدے مطابق علاج
 ئے كوي شي كه علاج ئے ميكن نه وي نو لا علاج شي او هلاكت نه نږدے
 شي او بيا د الله قانون د هلاكت په ده ناند شي او هلاك شي ، د
 نسان د پاره نو د ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نه وي نو
 ياد ددے ټولو نورو كائناتو هېڅ ضرورت پاتے نشو نو حكه د انسان هلا
 سره دا ټول كائنات ا ترپے شي او هلاك شي نو دغه قيامت ددے
 ددے نه ورا نږدے حالت د د نيا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كبن دے ته ا شرائط الساعة يا د قيامت نشانے وييلے شي لكه
 چه يو سړي كبن د مرگ نه ورا نږدے د مرگ نښانے بنكاده شي تر مرگه
 بڼه شان وقفه وي دا خو وركوي انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت حكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لوئے شے دے
 نو دده د مرگ او نښو د مرگ كبن به ډيره وقفه وي ددے نښه د
 مرگ علامت كبري دي كوي چه شريعت بنود لي دي .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چہ ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امرض چہ عالمگیر شکل اختیار کمری نودا
 بہد عالم هلاکت او د قیامت د پارہ بہ غتے نینے وی اودے ر نثر تبه
 مھلک وسیع شی لکہ چہ احادیثو کنی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت ہے چہ قیامت بہ پہ شریرو
 انسانا نواقعی دی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی اللہ عنہ و حضور صلی اللہ علیہ وسلم بہ نقل کوی چہ خور
 پورے اللہ اللہ و گوئی مؤمنان دی، نو قیامت بہ نہ قائمی دی،

(۳) حضرت حذیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت شریف نقل کرے دے چہ قیامت
 بہ نہ هغه نہ قائمی دی خور پورے چہ د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کنی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چہ هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت بہ نہ کیری او دا
 د هلاکت عالم نینہ ده او کچرے لہذا ایماندا خلق پاتے وی نو یہ مسلم
 کنی د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا روایت مطابق اللہ بہ دیر بنا نسته هو ارا لیزی
 او دے بہ د مؤمنانو د حورنہ قبض کمری او قیامت بہ یوازے بہ بد خلقو
 قائم شی بنا پہ دے قیامت قائم لو کنی پورپ چہ اہم کردار ادا کریدے
 ددوی تو لو علمونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کوی دیلونہ
 دادی :-

د امریکہ د ہم جنسیت پرستانو فیض د لواطت د حامیانو دا پنجم
 د رپورٹ دروز نامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنہ کنی روح دے، بہ مطابق دامک
 فوج کنی یو کور او یا لکہ (۱۹۶۰) ہم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی او د امریکہ پہ عامو خلقو کنی هر خلو روم سہ پہ لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے پہ برطانیہ کنی خوارس لکہ (۱۳۰۰) هغه حرامیان وارہ دی
 د کو موخمر ونہ چہ شپا رس یا اولس کالہ دے :-

هر کال د حرامیانو رو پیدائش او یازرہ دے د حمل غور د لو او د
 پیدائش بند و نونہ علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنہ ۱۹۶۶
 د رپورٹ مطابق پہ سلو کنی نوی امریکنیا پہ زنا کنی او او یا پہ سلو کنی

یہ لواطت بوخت دی، ددوی اندازہ ده چہ سنہ ۱۹۶۶ پورے بہ هر پنجم
 پیچے حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنہ ۱۹۶۶) مغربی

تہذیب چہ کومہ خونریزی کویده پہ هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونہ او ایتمی د سلع استعما لوی، د خداکے او دا خلا
 نہ انکار دے سو داو شراب ددوی د ژوند یوغتہ بر بنہ ده پہ ریدکا تو

او اخبار د نو دروغ خبرے خور ول د کامیاب سیاست نینہ گتے شی
 او تعجب دادے چہ د اگنا هم نشی گنہ لے، لکہ انگلستان او کنیدا چہ د
 لاسونو پہ پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کرو،

د شیلی پوک

د جمعے پہ ورخ بہ د سرافیل فرینتے پہ ذریعہ شیلی
 پوک وھلے شی پہ دے کینے بہ د جلالی تجلو د و مہرہ

زیات طاقت وی چہ د هغه خدائی اثر نہ بہ دا بتول عالم درے و رہے شی

دا پوکل بہ پہ حقیقت کنی دا اللہ د مسمیت د صفت مظہری چہ هغه نہ
 بہ پہ هر چیز برنی او کورنی، بانده موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحْ فِي السَّمَوَاتِ فَصَوِّقْ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ بِأُكُلِ شَيْ نُودِ السَّمَانِ
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ سوره اوزکے کائنات بہ هلاک شی
 زم آیت ۶

سوا دهنو چہ اللہ نے ہلاکول تہ غواہی :

دہلاکت نہ داخیزونہ مستثنی دی رادد وزخ کارکونکی ضربتے رس
حبت اودہ ہنے حورے غلمان حکہ چہ ددوی، پیدائش د بقا د بار
دے فنا د پارہ نہ دے، (۳) خلود مقر بے فریبے (۴) اومد ثورات
الامرا کومونہ چہ کارا غستل وی، د شہیدانودو حونہ چہ ہغوی سرہ
ہمیشہ ژوند و عودہ دہ، ر بدو رالسافرہ فی امور الاخرہ اکین - د
مستثنیات د حدیثونہ ثابت کپیدی، ہم پہ دے کتاب کین د بیہقی
پہ روایت دمقائل منقول دی چہ د شپیلئی د دائرے فراخی
د آسمانونو اود زمکو د فراخی برابر دہ

دویم پوکل

قرآن شریف کین دی رکنم نفع فیہا اُخری فاذا ہل
قیام ینظرؤن ہ سورۃ الزمر ایۃ ۷۷

دو بارہ شپیلئی پوک و ہلو سرہ بہ سرہ انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی ہم دا د ابن عباس رضی اللہ نہ پہ بدو رالسافرہ "کین منقول
دی، طبرانی مقدم رض نہ پہ حسن سند نقل کپیدی چہ د بچی نہ تر بوم
پہ تول را ژوندی شی، کوم حمل چہ د وخت نہ ویا نندہ غورزیدے
وی کچرے د ہفہ اندامونہ پورہ وی اوسا ہ پکین داغلی وی، نو ژوندے
کولے بہ شی کہ داسے نہ وی نونہ بہ شی ژوندے کولے، د بتولو بہ
درے دیرش کالہ وی،

د پوکل بہ د اللہ د "محمی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمہ دادہ چہ د دویم بارہ بہ، شپیلئی پوک و ہلے شی نونہ
صری بہ ولار وی او کوری بہ) پہ دوار و پوک و ہلو کین بہ د خلوینتی
وقفہ وی، د بخاری (۴) پہ دے خلویشتو کالو کین بہ خلوینت ورخے دے
نہ د چکہ سپینو او بو باران کیزی چہ د سرو پہ خاورین قالب بہ ورین

اودا بہ پہ انسانی شکونو کین بدلیری، پہ بدو رالسافرہ "کین د ابو الشیح د
روایت مطابق پہ شپیلئی کین د بتولو د حونو پہ شپیر سوری دی ہنے
کین بہ د غدر و حونہ وی پہ پوک و ہلو بہ بتول خپلو خپلو قالبونو،
راوا لوزی او پکین بہ داخل شی، د بدن د ڈر و جمع کولو عمل بہ دزلزلے
پہ ذریعہ وی، لکہ قرآن وائی ران زلزلة الساعة شئی عظیمہ
د سورة الحج ایۃ علی ہر کلمہ چہ ڈر نہ د کالبوت شکل پخپلہ یا د
مدبرات الامرہ فریبنتو پہ ذریعہ جو رہ شی، نو عرش بہ ہفہ سپین
آپ حیات خلوینتو ورخو پورے پیر و کیری،

پہ دے بہ دغہ خاورین قالب ر کالبوت پہ غوہنیں قالب ر کالبوت کین بدل
شی، اوبیا بہ دا ہچرے نہ بدلیری او نہ فنا کیری، دانسان بوجہ و جہ
درماء القناع اودر کے د اوبونہ وو، اودا وجود بہ درماء الحیات او
دعرش د اوبونہ وی،

او ابو ہریرہ رضی اللہ د حضور علیہ السلام نہ نقل کپیدے چہ دے تہ
(ماء الحیات) حضور علیہ السلام فرمایلی دی، پہ دویم پوک بہ
دغہ تیار و قالبونو (کالبوتونو) کین د حونہ منتقل شی اور و حونہ بہ ر پاسی

د پوک و حکمت بیان

د دنیا نظام پہ مادی اسبابوروان دے، نو پہ دنیا کین پیدا کیدل ہم
پہ وار وادی، اومرک ہم، نہ بتول خلق یوحائے پیدا کیری او نہ تول
خلق یوحائے صری، بلکہ پیدا و ہست اومر کیدل پہ وار واد اور ووری،
لیکن د آخرت جہان د معنویا توارد جلال اود تدارت جہان دے دے تہ
عالم د فعیات ر پہ یوخل فوراً) ہم وکیلے شی، نو د دنیا بتول الہی
اور انسانی آبادی بہ پہ یوخل ختم کپیشی اور پہ دویم حل پوک و ہلو
باندے بہ پہ یوخل سمداستی بتول صری را ژوندی شی، لکہ چہ فوج پہ

پہ یوشیلی جمع کیری اوپہ یو خود بیزی، انسان پہ رومی ژوند
رد نیابن دمور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابن کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونوز وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اوسره کول مے هم ددغه فرشتو پہ ذریعہ کول

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوْا اَيْدِيْهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لاس
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَىٰ مَلِكِ الْمَوْتِ الَّذِي ذُوُّوْهُ اَنْتَ اَوْ اِيَّاهُ سَتَأْتُوْنَ رُوْح
وَكُلُّكُمْ رُجُوْعٌ اِلَيْهِ : هغه فرشتے قبض کوی کوے چتر تاسو
مقرر دی

دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ د نیابن الله تعالیٰ انتظام
د ژوند اوسرگ اچلو لو، دے نه د الله تعالیٰ احتیاج او کمزوری نه بلکہ
خپله باد شاہی بنکاره کول وو، دواپه پوک وهل به حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادام، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانه حیثیت پوره بنکاره شی، تردے پورے چہ جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجدمت د انسانانو پہ فرشتے کوی، د جہنم انتظام
فرشتے چلوی او جنت کین د اسلام اچولو فرض به هم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل به الله تعالیٰ تجلی د امانت
پہ کانا توور خود زوی اور پہ دویم پوک وهلوسه به د احیاء و ممرو
ور خود زولے شی، دورا نولو پہ پوک وهلوکین به هم نظر اوباقاعدک دی
شروع به د علویانو ر آسمانوی نه کیری، لکه اِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ
الانشقاق آیت علی و کومر تشقق السماء، بنا ئی چا آسمان به مات کد
شی کومر چہ د دنیا چت دے دغه رنگ اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ه وَاِذَا
النَّجْمُ اتَّكَدَتْ (التکویر آیت علی) په مطابق دکا نانو ر و بنا نہ
قول نسم ستوری به بیکاره او ختم کریشی رَاِذَا الْبِحَارُ جُرَّتْ رَسُوْدًا

الانفطار آیت علی او اِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (سوره التکویر آیت علی) په
مطابق بتوے خوب دے او ترخے او په به یو خائے کریشی او په گرمی سره
به ختم کریشی ددغه گرمی نه به په او واورا لگی بیا به غرونه په گرد
او غبار کین بدل کریشی زمکه به خوده کریشی، لکه قرآن فرمائی، وَاِذَا
الْبِحَارُ سُجِّرَتْ رَوُّبَسَّتِ الْبِحَارُ بَسَاءً فَكَانَتْ هَبَاءً مُّثْبِتًا رَسُوْدًا
الواقعه آیت علی غرونه به والوزولے شی، اودره ذره به کریشی او تر به
خورو وگرد وغبار جوړ شی، بیا به دویم پوک وهلونه د تعمیر انتظام
کیری اوسری قول به را ژوندی شی او د الله په محبتن به په قطارونو کین
ا دریری،

دمحشرنر مکہ

دمحشرنر مکہ به، د دنیا د نر مکے نه بکله وی،
يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ) په دغه ورخ به د دنیا د نر مکے
نه بکله کره شی دویم داچه صفات به تے بدل شی اودریم داچه یوار به تے
صفات بدل شی اوبل وار به تے ذات بدل شی، غوره قول دادے چہ
صرف صفات به ئی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نمرفوع حدیث را غلے دے، يُحْسَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ اَرْضٍ بِيضَاءَ
عَفْرَاءَ كَقَرْمَةِ النَّعِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِالْحَدِيثِ، او په صحیحینو کین د ابوسعید
خدری رضی الله نمرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُوْنُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً) معنی شہ داداچه خلق به په داسے زمکه
را پاسولے شی، چہ سپینه غنم، لکه به وی لکه دمیدے د دومی پشان
چہ په دے به هخ قسم نینه نه وی، د ابوسعید د حدیث ترجمه دادا
چہ دازمکه به د یوم دومی په شان وی، بعضه روا یتونو کتے چہ د چاندی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے د چاندی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی،
 تَبْدَلُ الْأَرْضَ عَنْ أََرْضِهَا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ، یعنی دد نیاز مکہ بہ پہ دا سے نامکہ
 بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی، ابن جریر د زید بن ثابت
 نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے بہ۔
 إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ، نامکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
 چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بد لید و دے،

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نامکہ دیک یک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
 خوراک کوی، بدور الشافریہ صلی اللہ علیہ وسلم کین منقول دی، چہ مؤمنان بہ د
 خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ نہ مکہ نہ خوراک کوی، او دگوشر ہغہ او بہ بہ
 شکی کوے چہ د پیونہ سپین، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی،
 حافظ بن حجر فرمائی، دادے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
 مودہ کین دلورے، تندے غہ تکلیف نہ وی، بدور السافریہ صلی اللہ علیہ وسلم کین د
 طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے، چہ د عرش دلالت
 بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشئی، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
 خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی، چہ چاہ نہ وی لیدلی، نہ بہ تی بہا
 خیال کین راغلی وی خوپہ دغہ خوراجہ بانداے بہ روژ تیان مسلمانان
 خوراک کوی د هغوی پیژنداکلی بہ دا وی چہ د هغوی د خلو نہ بہ دمشکو
 او د کسٹوری د خوشبو نیو د کوزے خیزی،

بیان د حوض کوثر

قرآن فرمائی، اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ نہ
 حوض کوثر مراد دے، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
 پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور، علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہہ د مرفوع
 حدیث پہ صورت کین داخل دے، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
 پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
 هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغہ دی، پہ ظا ہر بہ
 هغہ حوض خلور گتیز وی، او خلور وارہ غاہے بہ ہے پہ یواننازہ وی
 چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
 د هغے لویتے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نہ یاتے وی
 خود هغہ ستور کو کم چہ موزن او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
 د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
 بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
 وی، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
 لکہ د خوارجو، روافضو او معتزلہ و اعتقادی وی او کہ عملی وی، ظالمان
 بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نہ ترمذی اکٹے شی، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
 او سنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب او سنت عمل
 کوونکی فائدہ اگھتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
 اختیار ہی بد عملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
 صورتونہ اختیار وی،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَامَّا مَنِ اُذُنِي كَتَبْتُ بِمِيزَانٍ فَسَوْفَ : چا تہ چہ پہ بنی لاس عملنا مہ
 يَحَاسِبُ حَسَابًا يَسِيرًا وَيُنْقَلِبُ اِلَيَّ : و رکوریشی نو هغہ بہ آسان حساب
 اَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ دَامَا : و رکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوَى: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبْرًا أَوْ يَصَلُّوا سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۳۷) کہے شی نوہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او پہ دوزخ کن بہ اغورزیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِرَيْبٍ فَإِنَّهُ قَالُوكَ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا مِرْغَبٌ أَوْ كِتَابٌ كَرِيمٌ إِنَّ كَلِمَاتٍ أُوتِيَتْكَ فِيهِ نَوْهٌ بِسَمْعٍ وَخَوْفٍ
مَلِكٍ حَسَابِيَةٍ: نہ نوردتہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین ووجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لا خما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۳۱۹

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تچہ پہ چپ لاس کن عملنامہ
يَلِيْنِي لَمْ أُوْتِكُمْ كِتَابًا سَوِيًّا: ور کریشی نوہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۳۲) چہ دا عملنامہ خوماتہ نہ دے واکرے شوسہ
اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: ہرکس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبًا رِبِّي اسْمًا بِيْلِ آيَاتِ عَالِي: وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ اوتہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدورالسا فرہ صکتا تا ۱۰۹) کن د ا حادیثو پہ بنیاد بیان کہے شوسہ دے
چہ تولے عملنامے بہ دے لوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کن وی او جمع بہ کریشی نوالہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ ہرکس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ دے ہغہ دے عمل پہ مناسب لاس کن
ورکری او دے ہرے عملنامے رومی الفاظ اقرأ کتیبک بہ ددہ اوددہ
دے پلار نوہم سرہ آواز کولے شی او حکم بہ ورتہ کولے شی دا عمل نامہ پہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنی شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کن دی چہ
د اولاد ہنہ نوہم بنا بند شی، چہ دے چا نسب ثابت نہ وی نوہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بطلے شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو سستے شی، کوم علم چہ خدائے پاک د ا ستاد پہ ذریعہ بندے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہ پہ الہامی طریقہ ہم بندے شی لکہ دا نبیا وعلیم
السلام علوم اور حیوانا تو علوم لکہ دے جولا د خپلے جالے جوہر ووعلم، دشا تو
دے چئی دخیل کین جوہر ووعلم میں رتہ د اجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کن بیان شویدی، دے زمانہ کن رتہ دے دے پر سید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم وکولے شی ما پہ مشرق پاکستان کن پخپلہ لیدی

گواہی

ا۔ د انبیاء علیہم السلام او د علماء کرام گواہی

د جرم ثابتولو د پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفتو گواہی ضروری وی
انسانا تو د تولو نہ دے وجہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
او د خدائے تعالیٰ حکم و رسیدنی دی پہ دا سے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہریری او کچرے دا د پیغبران و انوار ثا نور علم کو
د رسولی وی نوہم دوی بہ پر گواہان جوہریری، قرآن کریم فرمائی
وَجَاءِي بِالنَّبِيِّنَ وَالشَّاهِدِ اءِ اَوْرَ كَيْفِ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدٌ
وَجُنَّا بِكَ عَلٰی هُوَ لَءِ شَهِيدًا رَسُوْلًا آیت عنک

۲۔ د کرام کا تینو گواہی،

دویم داچہ د احکام و خدای و ندای نہ د انسانا نو خلاف کول او نہ کول
بہ خشکے بشکارا کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
دا د کراما کا تین گواہی کولے چہ بیگناہ فرینتے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملئکة، او اذ ایتلقى المتلقین عن الیمین وعن الشمال
قعید ما یلفظ من قول الا لکدیر ر قیب عتید

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
عملونه دودہ مراغتو نکی فر بنیتر اخلی او کینرا و چپ طرف نہ
ناستے وی خہ لفظ د خولے نہ و توسرہ شیش لگوونکے تیاروی اوھر
کس بہ داسے راجی چہ یو فر بنستہ بہ فی راوی او دویم بہ فی گواہ وی، د
دُر مشور پہ حدیث مرفوع کن دی چہ دادودہ فر بختہ بہ ہم ہفت
وی کومو بہ چہ نیکی او بدی لیکلہ بہ

۳۔ داندامونو گواہی

کومواند امو نو چہ عمل کرے وی دھنہ بہ ہغوی پخیلہ ہم گواہی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا ۝ نَنْ رِخ بہ مورب ددوی پہ خولو مہر
اَيُّ يَهُمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا ۝ اَلْكَوَا و ددوی لا سونہ بہ مونس
يَكْسِبُونَ ۝ سورہ یس آیت ۵۴ : ۵۵ : سرہ خبرے کوی او ددوی پینہ بہ
ہم دھنہ عمل گواہی ور کوی کوم چہ دوی بہ کول۔

وَمَا كُنْتُمْ تُسْتَعْرَضُونَ اَنْ تَشْهَدُوْا ۝ او تا سونشی ہیج کیدے چہ بہ تا سو
عَلَيْكُمْ سَمْعَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا ۝ گواہی اگری ستا سو فور و نہ سترکے
جُلُوْدَكُمْ رَحْمَ السَّجْدَةِ اَيَّة عَنِ ۝ او خرھنے بہ

وَقَالُوا الْجُلُوْدُ هِيَ لِمَ شَهِدْتُمْ ۝ او دوی بہ خپلو خرمنوتہ وانی چہ تا سو
عَلَيْنَا مَا قَالُوا اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِي ۝ خمو بنو خلاف ولے گواہی اگری ہغوی
اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۝ بہا وانی چہ مونس ہغہ حد لے گویا نہ
قَرَالِيْهِ دُر جَعُوْنَ ۝ رَحْمَ السَّجْدَةِ اَيَّة ۲۱ : کہو و کوم چہ ہر شے گویا نہ کرے دے
او ہغہ تا سو و و عیہ وار پید اگری ہی او ہغہ تہ بہ واپس حتی بہ

۴۔ دخائے گواہی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِكُمْ اَلزَّلْزَلِ اَيَّة (۱۲) ابن
عباس رضہ ددے، آیت پہ تفسیر کن فرمائی، زمکہ بہ دانسان دھنہ

عمل خبر و ددوی کوم نے چہ پہ دے کرے دے، دا ہتول خلو ر قسیمہ گواہی
شوے، د پیغبر انوار فر بنو علیہم السلام گواہی اعتباری دہ حکہ چہ دوارہ
گناہ نہ پاک دی، نورے دودہ گواہی رد اندامونو و د خلتے ہم اعتباری
حکہ دی چہ د اختلاف عادت دی دوی پخیلہ خبرے نشی کولے اللہ پاک
بن خبرے را اباسی لکہ خنکہ چہ دوی بہ پخیلہ ہم دا بیان کوی نو
واللہ تعالیٰ نہ زیات اعتباری بہ پل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چہ اندامونہ او خائے ڈ بے زلری نو خبرے
بہ خنکہ اگری، حکہ چہ یو انسان جامد شی، رکیست او تپپ، کین
خبرے محفوظ کولے شی، خہ وخت چہ غواری نو ہغہ خبرے آوری،
نواللہ تعالیٰ خوپہ طریق اوئی داسے کولے شی، بلہ دا چہ د اللہ کار دے ڈ بے
نہ خبرے اباسی او کہ پینولا سولونہ حکہ چہ بقول اندامونہ دھو بیٹے
دی اولے ڈ بے نہ خبرے را و سقے اُس د نور و اندامونہ د اللہ پاک
قُدْرَتِ او طاقت چہ اُ منلے شی، نو داسے خبر و مسلوکین بیا ہیج یس پیش
نہ وی، دے نہ علاوہ ددوی تحقیق بہ نبیاد جہا داترا و حیوانا نو کین د مرتبو
پہ جو رڈ و ندر ہر شتہ او گویائی ہم لیکن دانسان نہ علاوہ د نور و گویائی

د انسان د غور و لغو نہ بیچہ دہ
اَيُّوْنَهُ ۝ وَاَقَالَتْ نَسْلَهُ ۝ عَلَيْنَا مَنْطِقُ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَّا يَلْبِطُ
مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ يَسْبِغُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۝ كُلُّ
قَدْ عَلِمَ صَلَوٰتَهُ وَتَسْبِيحَهُ،

حضور علیہ السلام سہہ دکا نہ را و د اؤین خبرے پہ احادیثو کین نا بے
وی دا ہتول شیور نہ بنائی چہ ہر خہ خبرے کولے شی خو فرق دادے
چہ د اخویا انسان اوریدے نشی او یا پر پو ہیوی نہ، خوا خرت کین بہ
د دے عادت پہ خلاف اوریدے شی حکہ چہ آخرت ہم دنا آشنا

شئو نوجهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیاد م تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرار اگری او
 گواہان پر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی حکمہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پر حکمہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لکہ پیغمبران او فریشتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حکمہ دیرہ اعتباری دے چہ وہا نندے بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حکمہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلند داسے ہم نشتنہ حکمہ چہ پیغمبران فریشتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حکمہ د گواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکوا ہا نوجانبنداری ثابت کریشی دتہ
 دا ہم حکمہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددری ہیخ لاندے بانندے
 ہیچر تہ نشی کیدے چہ داسے تیرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خوی بتولونہ زیاتہ اعتباری حکمہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے
 دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونو تول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ: موزن بہ د انصاف تہ د تیا
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِنْ قَالٍ: پد ورخ ابدو بیابہ پد چاہم حکم
 حَقِيَّةً مِّنْ حَرِّ دَلِ اَتَيْتَا طَوَّ كَفَىٰ بِنَا حَسْبَيْنَا: نہ وی او کچرے د عمل وقتدار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، اوموزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ: (د ہیامت پد ورخ د عملونو تلک حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّا ضِيئَةٍ: چہ دچا تولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَّةٌ هَاوِيَةٌ رَسْرَسَةٌ: شو، نو ہغوی بہ زرہ
 س القادر آہ عتق پورے کڈان کن وی، او دچا تولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاؤ نرہ کندہ دک:

داسے نور و آیتونو کمز و احادیثو و اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، تہ بہ تلی شی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تلک د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل پد برابر (زیلے کھے بہ تہ وی) د ہفہ جو کہ د انصاف
 فیصلہ کوی خودا قول حکمہ غلط مے چہ وزن او میزان پد قرآن کن
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر تہ و وچکہ چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو د چھوڑ رائے داسے صحیح دک، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تلہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی بہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د ا مرفوع حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَ تَوَضَّعْ: تلہ بہ ا درولے شی ہفہ بہ دومر
 فِيهِ السَّمَوَاتُ وَالْاَرْضُ كَوْسَعُهُ: فراخوی کچرے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پد دے کنی کینو دے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پد شرح کنی حاکم
 نہ پد روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پد روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پد روایت د انس رض او طبرانی نہ پد روایت د ابو ہریرہ رض نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ روایت ہے کتاب الزهد، ابوالقاسم
 لسکائی نے کتاب السننہ او آلوسی نے یہ تفسیر سورۃ اعراف میں نقل کر دی
تلاہ یو کہ دہ کہ گنہ د حافظ بن حجر پہ رائے تلہ یوہ دہ
 فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکرشی نو
 ہنہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنہ روی نوجمع اعتباری شوہ
 یا مراد کججمع د سے نہ تعظیم روی، مطلب ہے دا کہ یو دہ خود لوئے
 والی پہ وجہ ددہ و پردہ چہ گنہ ورتہ او بیٹے شی لکہ گنہ بت قوم
 نوح بن المرسلین، حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنہ و پیغمبران
 شہر کرو د بعضو رائے دہ چہ تلہ پہ گنہ روی، یاد ہر گنہ کپارہ بیلہ
 بیلہ، تلہ دہ او یاد ہر عمل د پارہ بیلہ بیلہ تلہ دہ، خوئے وجہ قول
 غور یزد دہ:

د موزون لہم بیان

د جا عملو نہ بہ تلہ شی، او د چا بہ نشی
 تلہ، تسلطانی رح د امام غزالی رح نہ
 نقل کریدے چہ د د سے بڑو لو عملو نہ تلہ نشی، او د نور و تلو مکلفو
 بہ تلہ شی، ① معصومین د گناہ نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
 خو غما پہ نذر دے کہیں د مسلمانانو وارہ او بیونی ہم شامل دی،
 ② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م..... خلق دی، ③ دریم
 تلوے د کفارو تلو د پارہ مقابلہ ضروری وی پہ نہ و مہود و وکن د مقابلہ
 بد عمل نشہ او پہ دریم کہیں د مقابلہ نیک عمل نشہ، دارنگ پہ
 آیت فلا نقیم لہم یوم القیامہ ورنما کہیں دا بنکارہ دہ چہ د کفار
 عملو نہ بہ نشی تلہ لیکن امام بخاری رح د تلو د پارہ د عملو تلو ہم
 منی لکہ فرمائی انا اعمال بینی ادم و قولہم یوزن، چہ د تلو
 بنیاد صو قول او عمل بہ تلہ شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیہ اللہ ہم غورہ گنہ لے دے نو، فلا نقیم لہم یوم
 القیامہ ورنما، کہیں بہ د تلو نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
 د قیامت پہ ورح دا اللہ پہ نذر د کفارو د عملو نو ہیچ قدر او عزت
 بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی د تلو د پارہ اعمال
 متضادہ ضروری نہ گنہ د کفارو د نیکی چا بری بہ نشی وی
 او د کفر بہ ترخا چا بہرے دروند وی، یا کچرے د کفارو صدقے
 او خیر انونہ، د عذاب د کیفیت پہ کم والی کہیں مؤثر گنہ لے شی نہ پہ
 کیفیت کہیں کچرے ہنہ پہ بل چا بری کہیں پرا تہ ہم وی نو د کفارو
 گنا ہونو پہ مقابلہ کہیں د دیر کم والی پہ وجہ د کفر چا بہرے دروند
 پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح پہ شرح عقائد کہیں امام ما تریدی نہ منقولہ
 چہ د کفارو د پارہ بہ د تمیز او فرق معلوم تلو تلو پہ ہنہ د
 معلوم لے شی چہ د کو مو کفارو گنا ہونہ او کفر زیات دی نو د ہغوی
 بہ عذاب ہم سخت دی او د ہغوی پہ نسبت پہ کفارو گناہ کہیں کہ کفایت
 بہ د ہغوی نہ لہر شان کم عذاب وی اگر چہ ابدی عذاب کہیں نہ بہ
 بتول کا نران شریک وی دا فرق بہ د کیفیت رزیات تالی او کوالی وی
 حافظ بن حجر د ابولہب او ابوطالب د قصو نہ وا دلیل نیوے د
 چہ د کفارو بعضے نیکی د کوالی د سبکی وی د عذاب باعث جو رہے
 شی، د سورہ مؤمنون د آخر آیت نہ د کفارو د عملو تلو تلو ثابت ہیں
 وَأَمَّا مَنْ حَقَّ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ يَخَسِرُونَ أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
 خَالِدِينَ فِيهَا وَلَهُمْ فِيهَا أَعْمَالُ بَيْنِي أَدَمَ وَقَوْلُهُمْ يُوزَنُونَ، چہ د تلو
 د وقتہ فیہا کلحون، اکم تکون، کہیں بہ ہمیشہ وی د دوزخ اور بہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَنِي مَعْنُوهُ سَوْرَتِي اَوْ حَوْلِي بِهِ
 نَكَّدًا بَوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ۱۵۰ : يَكْنَى وَرَايَةٌ وَي، دَوِي تَهْ بِأَوْ يَجِي
 شَيْ جِهَ آيَاتَا سَوْتَهَ حَمَا آيَتُوْنَهَ وَوَاوَرُوْلَهَ شَوِي جِهَ هَفْتَهَ تَا سَوْدَرُوْعَ كُنْزِ
 آخِرِي فِقْرَهَ رَفَكُنْتُمْ بِهَا نَكَّدًا بَوْنٌ، نَهْ كَفَرٌ ثَابِتٌ شَوَاوِدٌ رُوْمِي فِقْرَهَ
 وَآمَامَنْ خَفَتْ مَوَازِيْنُهُ، نَهْ دَ عَمَلُوْنُو تَوَلُّوْ ثَابِتٌ شَوِي

دَمُوْرُوْنُ بِيَان

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول دے
 چه أعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی اودا سے
 الفاظ ر یَقْلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا، قَسَطَلَانِي رَحْمَةً نَقَلَ كَرِيْدِي، او
 بدور السافرة، ص ۳۵۱ کین د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 يُوْتِي بِالْحَسَنَاتِ بِأَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَ يُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجِرِ صُوْرَةٍ،
 یعنی نیکی به په ښه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشکوة شریف په شرح کین دسه قول ته تر جیح ورکړی د د:
 دویم قول دادے چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دے دلیل حدیث در البطاقة دے اودا امام ترمذی رح و عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړی دے او ښه رح حسن رے ورت و بیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی دے چه الفاظ د د:
 يُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ وَ يُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجِرِ صُوْرَةٍ : یعنی یوکم سل غت کتا بونه به
 فِي كَفَّةٍ وَ يُوْتِي بِالْبَطَاقَةِ فَتَوَضَّعُ : یوچا بری کین کیښودل شی، او یو
 فِي أُخْرَى فَطَاقَتِ السَّيِّئَاتِ وَ : ورکوتی پرچه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ښه کیښودل شی، نو دغه یوکم سل کتا بونه به
 سپک وی او هغو ورکوتی پرچه به درنه شی،
 د دے امام الحرمین تر جیح ورکړی د ا و بیلی دی چه دروند والی به د

اجر پداندازی، قرطبی رح هم دا غوره کسرتی د کا و ذابن عمیر قول د
 دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداود هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دے تصحیح
 کړی د حدیث الفاظ دادی:

مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانُ كَيْفَ بِهِ ذَبْنَهُ
 خُوْرَهُ، ذَبْنِيَاتٌ خَائِسَةٌ عَمَلٌ بَلْ نَشِي تَلَلٌ دَسْ لَهْ حَافِظُ بْنُ جَعْفَرٍ
 تَرْجِيحٌ وَرَكْرَكَةٌ دَا، دَ عَمَلُوْنُو تَلَلٌ بِهَ پُخْوَا دَ عَقْلٌ نَهْ لَوِيهَ خَبْرَهَ كَسْرَهَ
 شَوَاةٌ لِيَكْنَ أَسْ خَوْ بِهَ تَهْرَمَا مِيْتَرٌ دَ بَدَنٌ يَأْتِي مَوْسِمَ دَرَجَةُ حَوَادِثِ
 مَعْلُوْمِيْدَهَ شَيْ، حَالَا نَكْ دَا عَرْضِي دَسْ، حَمُوْنُو بِهَ تَزْدَدُ دَسْ دَوِي
 واروا قولوا کین اختلاف نفته، کیدیشی چه په دره وارو طریقو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عمل ناه په شکل او عمل پخپله) دے
 د باره تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی د صچه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به درنه دی ربه و السافره ص ۱۴۱

تَلُوْنُكُ

تَلُوْنُكُ دَ عَمَلُوْنُو بِهَ خُوْكُ وَي، دَ مَخْتَلِفُوْرُو آيَاتُو بِهَ بِنِيَا دَدَسْ كَيْفَ خَلُوْقَتِه
 رَا اللهُ جَلْ مَجْدُهُ بِهَ تَلُوْنُكُ وَي، دَا دَا مَامُ غَزَالِي قَوْلُ دَسْ الدَّرَةِ الْفَاحِزَةِ
 فِي كَشْفِ عُلُوْمِ الْآخِرَةِ (او دلیل دے د قران د آیت نبولے دے، وَ
 نَصَّحَ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطُ) یعنی موښه به ان دوه خان ته الله تعالی نسبت
 کړی د دے د

دویم قول دادے چه تَلُوْنُكُ به مَلِكُ المَوْتِ وی او ویرود آنس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول داد سے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی د ابو هریرة
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۚ اے آدم علیہ السلام مانتہ حیا او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قُمْ عِنْدَ الْمِيزَانِ ۚ اولاد پہ میخ کین منصف مقدر کرے
حکم میزان سرکہ ادریزہ

(۳) خلودم قول داد سے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابو القاسم الاسکائی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

حیا پہ نرد دے خلود و اولو قول کین حہ اختلاف نشتہ د بتول صحیح د
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ او نیلو چہ تول بہ د هغه پہ حکم کین
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د هغه کار کوونکے ویلے شی، پہ دنیا کین
پولیس چہ چالان اگری د هغه بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی
رنگ عزرائیل علیہ السلام د سرو چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیا وی عدالت کین د قانونی مشیر ضرورت وی دغہ رنگ د اللہ
عدالت کین د جبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دہ چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راؤ پے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین دہ پیشی ضروری دہ :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقامہ پیش دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری دہ :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشستہ خو عملونو تلو د عدالتی کاروائی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیر شوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ د بتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

(۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلومیزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د هغه بدل دغہ نہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

(۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، د اندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب دا ظاہر ول دی چہ د بتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دہ :-

(۴) د دے ہولے کار و ایئی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال د وصرہ اہم دی چہ د بتول انتظامان د هغه د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال و :-

د غوریز او ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذریند او اسپکید و پیژند لو کین دے
قولہ دی د نیا د قاعدے پشان د آخرت ہم د ا قاعدہ دہ چہ
درون چاہرے بہ بنکتہ او سیک بہ پور تہ می دا د جمہورو علماؤ
قول دے :-

(۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب د اچہ کوم چاہرے پور تہ می
هغه بہ درون او کوم چہ بنکتہ می هغه بہ سپک وی، خک چہ چیز

اور مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
 حائے چہ جنت دے او د بند و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چہ دوزخ دے
 د غنہ قول د بدرالدین زرکشی دے (البرہان فی علوم القرآن) او
 شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)
 (۳) دریم قول دادے، چہ د نیکو د چابری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
 داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بند و چابری نہ بہ نوراد تیرو
 سنن را اوزی نو داد بند و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ آلوسی
 د سورة قارعه بہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

دستول مقام

حکیم ترمذی بہ نوا در الاصول کین او ابوالقاسم اللانکائی بہ کتاب
 السنۃ کین نقل کربیدی چہ میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
 د نیکئی چابری بہ د عرش پہ بنی اترخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
 چابری بہ د عرش چپ اترخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،

د پل صراط تیریدل او نور

پہ قرآن کین دی

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَشْرِكُوا بِرَبِّكَ حَتَّىٰ مَا تَقُولُ لَهُمْ
 رَبِّي أَتَمُّ مِنْكُمْ ۚ وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَشْرِكُوا بِرَبِّكَ حَتَّىٰ مَا تَقُولُ لَهُمْ
 رَبِّي أَتَمُّ مِنْكُمْ ۚ داد الله پرے کربے فیصلہ رہے
 حَتَّىٰ ۚ د سورة مريم آیت ۷۱، ۷۲: بہ د الله نہ ویریتہ کرکے خلق مؤمن تخلص
 او ظالمان بہ ورتے پہ گوچہ و نور غور زور کور کین بہ تے پوریزو:

پہ دے آیت کین د کردی چہ تول خلق بہ جہنم کین وارد پندی، مسئلہ حمد
 حاکم سرہ د سنن د نصیحہ او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسناد د جابر
 صرفو عا نقل کربیدے چہ د (وآرد) معنی دا خلیل دی او دارنگی

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
 چہ د ہف مطلب د بتو لوجہ نہ تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
 قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چہ وار دیدلونہ مطلب
 د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل دی، دا
 قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول پہ مستدرک احمد او ترمذی
 کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چہ دا ہم د کردی چہ
 خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د ہوا پشان خوک بہ د
 تیراس پشان خوک بہ د ہوا غلنو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
 او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
 اغوریزی:

دریم قول د وار دیدلونہ مطلب تزدے کیدل او دوزخ لیدل دی چہ
 حساب بہ دوزخ سرہ تزدے دی، بیابان کا قرآن پہ دے کین غورہ دے
 شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چہ د حضرت موسیٰ
 علیہ السلام پہ قصہ کین، وکما ورد د ماء صائین را غلے دے ددے مطلب
 پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ ہفے نہ تزدے کیدل او حواتہ ورتل دی،

کچرے رومی قول تہ اگورے، نوڈ ہر چاہنہ تہ نتوتل بہ د عذاب
 د پارہ تروی بلکہ پہ نیکانو خلق بہ د جہنم او را شر نہ کوی او لکہ دابراہیم
 علیہ السلام پہ ہغوی بہ دغہ اور یح او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
 او بیہقی کین چہ خالد بن معدان نہ منقول دے چہ ہم مینا تہ تہ پتہ
 ہم نہ لگی، نو اہ وائی چہ موبز خور و عدے د الله مطابق جہنم تہ
 وارد نہ شونو د الله طرفہ بہ جواب ورکریشی، مگر تہم علیہا وکھی
 خامدلا، تا سر پہ ہفے تیر شوی لیکن ہفہ مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
 د یعلی بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چہ دوزخ بہ مؤمن تہ اوائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کتب بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا اعمالو پہ مناسب بہ پہ مؤمنانویان
 نور تقویٰ بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤفہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانوی سرہ د کتہ گوٹہ پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر بن ابن معسود بن دارنہا چہ او وی بی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواست ا کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بِيْزَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کتب تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکم چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کتب
 یوہ برخہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ برخہ را کو زیدل دی او مینحمتی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و ص ۳۵۳ بہ بقی کتب داس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کتب د ابوسعید خدری رض او ابن جریر کتب دا بن
 مسعود نہ او مستدرک حاکم کتب دی چہ د بعضو د پارہ بہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د (موقف) میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، د کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ خٹک چہ بدو و السافرة
 کتب د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجاروتہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کتب د پارہ
 ضرور کتاؤس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکم نوی چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی
 او بخیلہ قرآن کریم کتب ہم ذکر دے،

ثُمَّ نَحْنُ الَّذِينَ أَنْفَقُوا وَنَدَّرُ الظَّالِمِينَ : بیا بہ مؤمن تقویٰ داروتہ د پل
 فِيهَا جَنَّتِهَا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کتب و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم وود او غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجار و د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اُس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خم خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کتب ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کتب بہ جیز او مرکز بدلیزی د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقویٰ دار و مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت ارخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ زنی شئی
 ارنک دورنگ بہ شئی او در زور گنڈا بہ شئی او د تقویٰ دار و میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کیر دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کیری، لیکن کہ پینہ اوچتہ کیری اوپیا دتورے پہ تیور دپورنہ نہ پرے پینہ کیری، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے دے، حیزا و مرکز بدلید و وجہ دادہ چہ کفار و پہ دنیا کین جہنی عملونہ کیری دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جہنم نہ او جنتیان بہ دجنتی عمل پہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جہنم دکفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت دایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم داوراوتیرے دے، او دایمان او نیکی مزاج بیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام پہ دے دے عا کین اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّبِيِّ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جھانگنا ہونہ دو لو او دگنی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحین کین حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجعت تکلیفونہ کیری دے او دوزخ خواہشا نو کین کیری دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیرید و مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقوہر قسم تکلیفونہ تیر کیری دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کرے وو، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پچیل طبیعت تلک حکومت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کین گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کین ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلک دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کیری دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کین تعلق وو، خپل خواہشات تہ پریشی وواو پہ شریعت تہ عمل کولوہر قسم تکلیفونہ برداشت کول او تہر بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان وودوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپے وو چہ ہم پہ دے کین بہ ورنہ آمار مرزا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخی اور نرا کین پہ دے تیرشی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ پہ ارسی کوم چہ دینکاو و بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کین داسے نہ ورو، شریعت سرہ تہ تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ ہم عمل کولو تہ دے سا دو بہ وہ، خپل خواہشات پہ تہ پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورنہ دتورے نہ تیرہ شی او دویینتہ نہ بہ نہ شی، لکہ خٹکہ چہ ورنہ دنیا کین بنکارید و او دے نہ دتیرید و پہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ دیندو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ، وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ،

پہ پل صراط بہ رنر او دنوخ، قرآن، وی او باہہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صکے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان بیری
 ① کمزورے سرے دحکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رض

② ددین کار دپارہ جھانگنا نوسرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جھانگنا تونو نہ بیابار تلک ر بزار یا سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّ دَائِي

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کین دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الزناکبہ بد ورا سا فورا صراح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کین ر یلفظ ما اجمع علیه أصحاب الحدیث و اهل السنّة مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کومو عقائد او چه متفق دی د هغه په تفصیل کین فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** (جنت اودوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة والحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کړید (هادی الارواح د معتزلہ و داوینا غلطه ده چه اُس جنت اودوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیری چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلطه حکم ده چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کین فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

- ۱) **تولوا نبیاء و علیهم السلام** د جنت زیرے ورکړیدے او ویر و لو تاثیر هله قوی وی چه دادواړه اُس موجودی،
- ۲) په صحیح احادیثو کین: د مرک په رخت او په قبر کین د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کین دا هم ذکر دی، چه د بعضی نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضی مؤمنانو و خویش له مرکز د جنت د نعمتونو د فائدے آخله او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونو تیروی د قیامت نه ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سره بطا و ارتباط دا بنائی چه اُس هم دادواړه موجود دی او د قیامت نه ورا ندے ددے پیدا کیدل واقف فائدے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلایل

په قرآن کریم کین د آدم علیه السلام په جنت کین آستوگنه او بیازمکه نه را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله هغه دارالثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمه الله د اقوال د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفهانی نقل کول رچه د آدم علیه السلام د کین دوحائے د زمکے یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کین خپله رائے نه بنکاره کول، یاد بڼائی داوینا چه دادا دم آسمان جنت وو، یا د بعضی صوفیانو رچه داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی.

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کین و حائے آسمانی جنت وو، هر کله چه د جنت لفظ په لام ک تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کین زمکے د یو باغ مراد کولوخه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دارالثوابی باخصوص په دے صورت کین چه د قرآن الفاظ په دوو فرینو دا کوا هی کوی چه د آدم علیه السلام د کین و حائے آسمانی جنت وو، یو خو پسرورت طه کین چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه داسه چه الله تعالی آدم علیه

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فَلَا تُجْرِبَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ○ وَأَنْتَ لَا تَطْمَئِنُّ فِيهَا وَلَا تَضْحَكُ ○ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ دایم صفتونه د دنیا د هنج مقام نشی کیده. مثلاً داچر د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف وے کتن به لورده نه وی، بر بندې بدل به نه وی، آسده به نه وی، بوغور به نه لکی، دا ټول خصوصیات د بکرنی جنت کیده شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کتن کومه فائده چه کیده شی هغه د دنیا په بل باغ کتن هم کیده شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا په هنج یو باغ کتن نشی کیده،

دویم په سورة بقره کتن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ ○ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۳) په دے آیت کتن د جنت نه په را کوزیدو دوه نیتج مرتبه کپه اوله داچه ستاسو د اولاد په مینج کتن به د شمنی وی لکه خنکه چه وړاندې د فرشتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه و، اَجْعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ○ وَنَادَىٰ رَبُّهُ يَا لَوْلَا أَنِّي مَنَّ عَلَىٰ الْبَشَرِ ○ فَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسٍ ○ فَذَرَيْنَاهُم فِيهَا مُنَادٍ يَدْعُو الْكَاذِبِينَ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۴) جو پدے کوم به چه فساد او خون ریزی کوی، په دے آیت کتن اهبطو کوزشی بیائے د جمع په لفظ افرمائیل چه ستاسو اولاد به دیوبل د شمنان وی، او بل داچه ستاسو او ستاسو اولاد استوگنه به تر ټا کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول وکچرے د آدم علیه السلام د کیدو وخت آسمانی نه وے نو دا الفاء به الله تعالی نه وے و نیل حکه چه د شمنی خود کیکه د ژوند خصوصیت دے او دا به کے هم نه وے و نیل چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کتن اسیزی حکه چه د زمکه نه د کوزیدو او

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو دا به الفاظ هنج معنی نه لری، زمکه نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او پد زمکه کتن اسیزی معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی ذلت دے او بر بندې و لیک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی گرمی دے او د ظاهری گرمی د دے په مینج کتن جوړه نه دے، د آدم علیه السلام د کیدو وخت دے ټولو نه پاک و،

د آدم علیه السلام د کیدو وخت متعلق استند لال د حدیث استند لال | په صحیح مسلم کتن د ابو هریره رضی الله او او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو غوښتنه ا کوی د دے په جواب کتن به حضرت آدم علیه السلام ا فرمائی وَهَلْ آخَرُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا الْآخِطِيَّةُ ○ أَيْبِكُمْ، چه تاسو خوجنت نه هم ستاسو د پلار غلطی را ویستی یی، د کتنه معلومیزی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام را ویستے شوه و، هر کله چه د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا حکه موجود دے چه د فریق هنجوک قائل ندے،

قرآنی استند لال | د جنت په باره کتن قرآن کریم فرمائی اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ○ اُدُّوْهُمْ فِيهَا دَارًا مُّجْرِبَةً ○ (سورة البقره آیه ۲۳۷) دوزخ دوزخ لکافر فریب د دواړه د ماضی صیغ دی، مطلب دے چه جنت او دوزخ د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دادے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، اُغْرِقُوا قَادِخُلُوهَا ○ اَنَارًا ○ د ا هم دواړه د ماضی صیغ دی چه په تیر شوه زمانه کتن د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اور جهنم ته ټپو ټپو شوه،

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہبوازل
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنکے داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغیو نہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنکے پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امر اونہ نشتہ ارنہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنکے ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو رواہ و جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور واپہ خیر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور واپہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنکے لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اورینز ارا سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

نہ وے، دویم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلتے نہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جوہر شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 حکمت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکے چہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز و لوواو بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین ک آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک د دے حکمت دا وجہ ک آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کریشی چہ ددوی اصل وطن
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور واپہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنکے لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اورینز ارا سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ چہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کن د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانو یو کول دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالیٰ محبوب او مقبول بندہ او هر کله چہ هغه په دایه کار (هغه اونے نه خورل) چہ گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا بے وی گناه هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چہ قصدا وارا ده شامله وی قتل گواه دے چہ د آدم علیہ السلام دے فعل کن ارا ده دنا فرمانی نه وه خنکہ چہ جنت د شرعی احکامو مخائے نده چہ د هغه خلاف کول گناه ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیوی وو، د حکم تشفیوی د ا مطلبی وی، چہ مثلاً یوم الکفر بخورنه د پرهیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چہ د دے په خلاف کولو کن د رنجور نقصان دے هر کله چہ بد هیزی ا کړی نو د کفر هج لقصان ا نشورنه دے حکم عدلی ا شقصان د رنجور ا شو چہ رنجی نریات شو یا بل رنج بیدار یا د احکم عام وورد هذک الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قس بلولوا و نونه بند بزو او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چہ هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، و عصى ادم رکبه فتوى چ د دے جواب داد دے چہ حقیقت کن عصیان او غوايت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژ بے د قواعد و په لحاظ هغه نیکنی نه هم بدی و پیله شی کوم چہ د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سببیه سببیه مثلها) سوره الشوری ا عت او فین اعتدی علیکم فافتدوا علیکم بمنزل ما اعتدی علیکم

وره البقرة آیه ۱۹۳، و می آیت کنی دے د اشکنی په وجه د بدی د لے ته بدی او میله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ د دویم آیت کنی د زور ظلم بدل اغستلونه د هه شکلی په وجه زور او بیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدی د گناه خبره نه ده د طور د اغه خلق وائی چہ د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د و می سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کن د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د و لول و ا چہ دے واقع کن د الله دا حکمت بنودل وو چہ هر کله آدم علیہ السلام د اغه یو کار ا کړو چہ صرف شکل او صورت د گناه وو د حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کنی د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ژوند اغستونو سرگردانو کنی د مبتلا کړو او کار هم یووونو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چہ حقیقی گناه کوی او یوه مرغه بلکه بتول عمر په گناه هونی ا هم وی نو د هغه به خه حال وی خورمه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ورخ را ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورمه خواب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت داد دے چہ جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کن دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه زمکه کن تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چہ د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د اغه جور دے چہ شوک محنت کوی تو هغه راحت بیا موی،

خلوہم حکمت

د آدم علیہ السلام اور د ابلیس کے واقعہ نہ انسان تہ دا ثبوت و رکول
 چہ شیطان کا انسان دہتو لو نہ لوئے دشمن دے دہغہ کار د اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کنے اے اب مکل دی
 انسانیت او ابلیسیت کنہ بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کن پت دے چہ ہغہ د ابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام او خیل وطن اصلی بہ گوتور شی گوند
 د اصلی وطن نہ بہ لاس و پختل وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ دہر مکے شہوند، تہ د آدم علیہ السلام لا بد تہ لو
 حکمت دا ہم و وجہ د جنت د خوشحالو د ک ژوند د دنیا د غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کری اود اتاریخی حقیقت د بہ اولاد آدم
 السلام کنہ برابر جاری وی چہ غور یزیش وند د آخرت دے حکم
 دوی د دنیا بہ جنجالو نو کن اکرمید و سرہ آخرت او د جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی، اود د الا حق خیر و ابغی، راعلی آیت
 د انصوہ چہ د آخرت او د جنت بقول عمری او ہیشہ ژوند دیر
 د اولاد آدم بہ ہغہ کو ششو نو کن د بچلتی چہ پیدا کری کوم
 د جنتی ژوند گتلو د پارہ کوی،

شپروم حکمت

د آدم علیہ السلام قصہ د ابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پارہ پو آئی
 پہ دے کن د اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان د ہا
 د ابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ د دے
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار اسیری او د دین د دے حفظ

غیب دشمن د دشمنی خیال پہ انسان کن د دین د حفاظت خیال
 او چند بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کوئے حکومت اگنرہ د دے
 اندامونہ د رعیت پشان او روح دے دیو باد شاہ پشادے، قانون الہی
 و شریعت د دے و رکوتی حکومت آئین او دستور دے شیطان او
 ابلیسیت لگی شی دغہ اندامونہ بہ بغاوت کولو آمادہ کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت پہ بچ کولو
 او بہ حفاظت کن پاتے راشی نو دشمن بہ پر خیتہ و اچوی او د دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و د کری (کہ من صبا لبنان
 کن چہ اسرا نیلو کر لہ) او کچرے د دشمن د چالو نو ہر دخت یکرانی
 کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی اودغہ انتظام بہ مضبوط وی
 نو ابلیسی چلو نہ بہ بقول ہنکارہ شی، د دے ہنکارہ مثال د پاکستان
 حکومت دے چہ بہ خوا کن د بھارت یومکار د شمن حکومت موجود
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش د ک انتظام بہ نہ
 کولو او د پاکستان بری، پوری او فضائی فوج بہ د نیشٹ برابر و جکی
 وسلہ او جنگی قوت نہ بہ ہنکار نہ راستل، دا خود غیب دشمن بھارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کن د فاعی ساز و سامان مخ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ د انسانیت د تکمیل دا د ابلیس پہ د دشمنی کن پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری مشہور بہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پوہ کوی کوم چہ د دشمنان د ضرور نو شکایت کرے و، دا وقعا
 علامہ اقبال بہ خپلو شعرو نو کنے دا بے بیاباوی ع

راست سحریم مگر ہم یا راست	ہستی اور نیک بازاری است
برکہ دانائے مقامات خودی است	فضل حق دانداگر دشمن قوی است

کشت انسان را عیب باشد صحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه که انسان په خیال کینه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی دپاره د سترگو یخواله دے، چه ددوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د د نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هېخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژندگلی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د د نیاوی څیزونو د پورته د پاره ځکه د د په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان اگړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د د نیوی شپولو کوم الفاظ چه استعمال شویدی داصر د کسسی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د د نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په د نیا کین هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسپان او زمکے فرق دے کچرے د توله د نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا سس وی چه په لیدو به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خینلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوندونه بدنی او روحانی اثرات هغه دی کوم چه د د نیا په هغه څښاک کین نشته،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بڼکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۰﴾ هغه ژوند د ویرے او د غم نه بیخی پات د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۰﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه و لکم فیها ما تاند غون ﴿۱۰۰﴾ نزلآ شے ملا ویری کوم چه په زړه کین تیر وین غفور بر جیم ﴿۱۰۰﴾ رسوره حکم ش او هغه شے به هم ملا ویری کوم چه السجده آیه ۳۱ و ۳۲: اغونینتے شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور احاد یتو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،

عَنَاءٌ لَا فُقْرٌ ﴿۱۰۰﴾ صَحَّةٌ لِّاَمْرَضٍ ﴿۱۰۰﴾ یعن د جنت په ژوند کین بې نیازی شبات لا همر حیات لا موت: او غنی ټوب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اور څ پکین نشته ځوانی شته بو د ا ټوب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په د نیا کین ټولو د لوه باد شاه ته ندری نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَارْتَبَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لِهٰی الْحَيٰرَاتِ ﴿۱۰۰﴾ سورة عنکبوت آیه ۲۱

چہ یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، پہ حدیث شریف کئے راخی چه دیو جنتی سری طاقت به دیوسلو مضبوطو خوانا نو هو صرہ وی هیشہ دپاره او هیز کموت پر یکنی نہ راخی دهغه بنا ناست به بیمثاله وی ادپه هغه کین به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوہ داچه ددیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی :

دقیامت په نینوکین دحضرت عیسیٰ علیه السلام اسمان نه راکوز نیدال په بحث کین شامل دی :

دحضرت عیسیٰ علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کین په زمکه راکونډول دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شوو خواریس سووکالوکین په دے کین هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کپه چه دا دتولون ددعه صفامسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدے په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کین دامام ابن عطیہ نه دا جماع الفاظ منقول دی ۶۶

حَيَاةَ اِسْمٰى بِجِسْمِهِ اِلَى الْيَوْمِ وَ نَزَّلَهُ : تر دے وخت دمسیم علیه السلام مِنْ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعَنْصَرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَ تَوَاتُرُ بِهِ الْأَحَادِيثُ : سره دآسمان نه دده راکوز نیدال ددعه یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے ، اوله متواتر و احادیثو ثابت د په جامع البيان تفسیر کین د ابي متوفیك : "تفسیر تفسیر و چیزه نقل شویبنا وَالْاِجْمَاعُ عَلَى أَنَّهُ حَيٌّ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ : په دے اجماع ده چه الدَّجَالُ وَ يُؤَيِّدُ الدِّيَّانَ : حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کین ژوند دے ، راکوز یزی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوطو دارنگ دامام شوکانی رح په ۸ ساله راالتوضیحه فیما تواتر فی

الْمُنْتَظَرِ وَالْاَعْلَامُ مُحَمَّدٌ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، کین هم تواتر او اجماع مذکور ده ، صحیح الکذا مود ص ۲۳ کین امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کین ذکر کولو نه پس دتواتر او اجماع ذکر شویدے ، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر، کتاب الطلاق کین لیکلی دی، الإجماع على أَنَّهُ رُفِعَ بِدَلِيلِهِ حَيًّا، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره د بدن نه ژوند په پورته کپه شویدے ،

دارنگ په رفیع الباری کین دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کین د نزول تواتر صفا بنکاره کپه شویدے، دانشان را، مرزا غلام احمد، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام داسی ژوندون او د دوباره راتلون تضریح کپیدا اودا کتاب دده د اقرار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کین بنی وودایام الصلح ص ۶۶

۶۷، مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کین د اِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا، په تفسیر کین لیکلی، چه په دے کین د مسیح علیه السلام په جلالت اندازا تلوت اشاره ده، کپه نری نه قبله، نو هغه زمانه هم را تلوتکه ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی، و جلال الهی به گداهمی نیست او نا بود کوی، کما زمانه دغه زمانه د باره د ارهاص په توگه واقع شویدے :

۶۸، مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کین، د هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ تفسیر ددعه بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کین خورشى، رهم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کہنے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ ک قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہدہ صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ک ژوندون او ک ہفہ ک نزل پہ مسئلہ بہ مو بنز
 د قرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ د اجماع
 پہ رنرا کین مو بنز پہ دے مسئلہ بحث ا کروا

د مسیح علیہ السلام ژوندون د قرآن پہ رنرا کین

را، و مکروا و مکرا اللہ، و اللہ خیر: یهود و ک حضرت مسیح علیہ السلام
 الیکرین آل عمران آیت عک: پہ خلاف چل ا کروا و اللہ د ہفہ
 ک بیچ کولو چل ا کروا، د اللہ چل ک بتولو چلو نو و الیہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت د مطلب بیان کدی دے ر یهود یا نو د حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ ک قتل او سولئی چل چو پ کرے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام نو وعدہ و رکڑا او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷
 بیاب آئینہ کمالات ص ۱۰۱ کین لیکي چه ک وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو یکھ دکا) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خون ل توتے مسخرے و پورے کیدل ہفہ الیدل آخرے پہ سولئی
 اخیڑ لو، د امرزائی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف د قرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او ک ذات الہی ک شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کروا و اللہ پاک د

د ہفہ ک بیچ کولو چل ا کروا و بیایہود د ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کر ل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کر کے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیامہم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر الیکرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے د مرزائی تحریف دا دغانہ
 جو بہے کرے بتو کے ہم ا خطے شی چه د سولئی نہ را کوز و لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سلگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لاپ و او دیرہ مودہ ک پس پھیل مرگ مر شو
 خوبیا ہم ددہ ک مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بت جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د روح اللہ ک حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ ۶
 مقابلہ کولو کین د اللہ ک تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی پختو
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کر ل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیامہم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شوہ، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او د قرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کروا،
 کچرے د ماغون کپور و لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کروا چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑ و لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ ک بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کروا و یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کور نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا نو صعا بہرہ او تابیین نور و غیرہ د آیت نہ د مطلب واعستو
 لیکن پہ خوار لیس صدی کین د مسیحت ک کان پر استوار الا دانا معقول

مطلب دحاً مذکور کرو :

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ هَذَا فِي يَمِينِكَ
 وَرَأَيْتَكَ إِلَىٰ وَمَطِّئُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
 أَوَجِبَتْ كَرِيمٌ أَوْ كَافِرًا لَوْ نَهَى بِهِ
 الْيَهُودُ وَالنَّاصِرَةَ لَآتَيْنَهُنَّ مِنَ اللَّهِ
 كِتَابًا فَذَرْنَهُنَّ يَخِلَّفْنَ فِي الْأَرْضِ
 فَسَيَكُنَّ فِيهَا لِلْكَافِرِينَ
 اية ۷۷

دے بیابا یہ زہ فیصلہ اکر مر دھنے چہ کوم تا سو جگرے کوئے .

در توفی، یہ بارہ کنی دابوالقیامہ پہ کلیات، کنی دی

التَّوْفِيقُ الْأَمَاتُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَيْبَةُ دَنُوْفِي مَعْنَى مَرْكُوبٍ أَوْ رُوحِ
 اسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْإِسْتِغْنَاءُ أَخْبَارُ قَبْضِ كَوْلِ دِي أَوْ دَابَّهٖ اسْتِعْمَالُ
 الْحَقِّ وَعَيْبَةُ اسْتِعْمَالُ الْبَلْغَاءِ عَوَامُ كَيْفَ لِيَكُنْ دَبْلُغًا وَبِهِ نَزْد
 ددے معنی پورے وصولوں اور صحیح اغستل دی گویا کہ دھغوی پہ نزد پہ
 مرگ دتوفی اطلاق پر دے حیثیت سے دے چہ پہ دے کنی دیو خاص اندام
 نہ بلکہ دہول بدن نہ روح آغستے شی، نو کچرے خدائے پاک دچا روح
 سرکہ د بدنہ واغستو نو ہفہ تہ پہ طریق اولی توفی ویلے شی، حکمچہ کہ
 توفی پہ مفہوم کنی روح سرکہ د بدنہ اغستل پورا تہ دی، عیو ما روح بغیر
 بدنہ قبض کوئے بنی ٹو حکم پہ مرگ دتوفی اطلاق دیر کیبزی اور دلہ
 داراز دے، چہ د عیسیٰ علیہ السلام حالت دھا مو حال تو لہ مختلف و،
 اور ہولونہ زیات، ہم ضرورت پہ موقفہ ہم اللہ تعالیٰ د عیسیٰ علیہ السلام
 دصوت، لفظ استعمال گھرو، بلکہ دتوفی، لفظ ئے استعمال کرو چہ
 ہفہ دروح یوازے قبض کو لو یا روح سرکہ د بدنہ قبض کو لو نہ شامل چہ

داخبر غلطہ دکا کہ ٹوک اوائی چہ حن ائے فاعل وی اوی روح مقبول وی نور توفی معنی بہ مرگ وی
 ہا لغوی کہ موثر دادر مرگ پہ معنی اُمنونہ ابن عباس شاکر و ضحاک پہ معالم کنی و تقدم اوتاد قول
 چہ د متوقینک، معنی بہ داعی وی، چہ زہ بہ تاصر کوم پہ زمکہ راکو
 ولونہ پس اودلیل ئے دا آیت دے، اللہ یتوفی الانفس حیث موتیہا
 والتی کم تمت فی متامہا، دلہ فاعل اللہ پاک دے اومفعول
 ذی روح دے، خود خوب پہ وخت دتوفی، معنی بیابا ہم مرگ نہ
 نو ددے حقیقت نہ پس پہ تیر شوی آیت کنی د عیسیٰ علیہ السلام
 دتوفی، معنی مرگ نہ دے، بلکہ ددے معنی پورے خیزول وی،
 لکہ چہ دامطلب تر ابن عباس رض ہم پہ صحیح قول کنی اغستے کہ چہ دا
 روح المعانی کنی ذکر دے، او د عیسیٰ علیہ السلام د حال مناسب ہم
 دہم حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ چہ د یهودی گیرے پہ وخت کوئے
 پریشانئ وے نو ہفہ پہ دے وجموے،
 را، چہ زہ بہ د یهود دے تہ نے اور ظلم نہ پچ شم کہ، نہ ہتو ہفہ پہ جواب
 کنی اللہ تعالیٰ افرمائیل ریعسیٰ ابی متوقینک، زہ بہ ناوا خلم اود
 ہغوی د نیچے نہ بہ د خلاص کر مر، لکہ چہ بل آیت کنی فرمائی
 وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زہ بہ تانہ دہر رسید و نہ بنی
 اسرائیل بند کریم :-
 (۲) دویم فکر نو سرکہ داؤو چہ زہ بہ د زمکہ پہ کپڑخہ کنی پچ کیبرم
 چہ یهود بہ مانہ نشی رار سیدے کہ بل شہ صورت بہ وی ۲۹
 نو ددے پہ جواب کنی اللہ پاک افرمائیل چہ زہ بہ د خپل طرف
 آسمان تہ را پور نہ کریم :-
 (۳) د خپلے موربی بی اونور خاندان د پارہ پریشا نہور، چہ د خلقو
 د تہنو ٹو گلو پہ وجہ بہ د ہغوی شہ حال وی لہا اللہ افرمائیل،

توفی کنی ہفہ دامطلب تر ابن عباس

وَمَطَّهْرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَسُورَةُ اَلْ عِمْرَانِ آيَةُ عَشْرَةٌ
 یعنی زہا بہ دمکرا نو نہ تا او ستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
 دقرآن او د محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
 السلام او د ہغوی د والدے ژوند بے داغہ وے،
 (۴) یو پریشانی دا ہم وہ چہ خما د پور تہ کولو پس بہ خما د تابعدار
 بچہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ ا فرمائل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
 فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَسُورَةُ اَلْ عِمْرَانِ آيَةُ عَشْرٌ
 قیامتہ بہ ستا تابعداران ستا پہ مکرانو غالب وی، دا وعدہ
 نہ ہم حقیقت دے، د اسرائیل و جو د پہ دے وعدے حکم اثر نہ
 آچوی چہ قرآن پچہلہ د یہرود د ذلت او مسکنت د وہ استثنائی صورت
 بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی او د اسلام پہ پناہ کن
 راشی، او د ربیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کن راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
 اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ سورہ ال عمران اُس کہ اسرائیل مرجعہ دی
 نو پہ دویم استثنائی صورت کن حکم چہ دوی د برطانیہ امریکہ آونورہ
 عیسائی قومونو پناہ آغستویہ و جا موجودی د یہود و اقتدار
 او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان افاقتمدار د
 عیسایانو د آسرے حاجتمندانہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیرہ
 دوی کہ محتاج دی نو خپل منہ کن د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی بہ
 وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا رَسُورَةُ اَلْ عِمْرَانِ :۱۰
 او بل د سامان قوت تیا آولو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
 اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّتِهِ ط ہر کلمہ چہ مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
 دولت پہ قوت جمع کولو، کن صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
 نشی و رکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانندے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچکول اُنسی او پہ اسلام کنس بخریف اکرے
 دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزاو بانندے عمل کول دی، لکہ
 سامان د قوت جمع کول گوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزاو بانند
 عمل کولو پہ وجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاو دادی
 چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر بیگز، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
 قدرونہ تے د خپل ژوند او تہذیبہ تمدن نہ خارج کریدی، د نسل
 او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، بزنا، لواطت، جوارئی شراب
 نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومرہ کمزوری کریدی چہ دوی
 روچہ نم برطانت دکوریا او ویب کانگ غوندے دیر معمولی طاقتور
 دلا سہ و ہلے کیری اُس خوتوے تہ جور شویدی خوتو بے نہ قبلین
 داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنوں
 دوی لہر د سامان قوت پہ پرینود و چہ اسلامی جزء دے، او د
 ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کن پہ داد ستور چہ غیر اسلامی جزو دے
 مجبورہ کرے، او پہ خپل لوے قوت اسلام کنے تہ بخریفونہ اکرل او
 کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کن راوی،

۳- وَ يَكْفُرْ هُمُ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
 بَهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَمَا سَوَّلَ اللّٰهُ
 وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَّوْهُ وَلٰكِنْ سَجَّوْا
 لَهُمْ طَوَارَاتَ الَّذِيْنَ اٰخْتَلَفُوْا فِيْهِ
 لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ وَمَا كُنْهُمْ بِمِنْ عَلِيْمٍ
 اِلَّا اِرْتَابَ عَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا
 بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
 دے دے او نہ تے پہ سولگی کریدے صرف

دیہود وہ زہونود ہدایت د بندیز
 مہر کید لے دے دوی د کفر پہ وجہ
 او پہ حضرت مریم بانندے د غت بہتان
 تر لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ او پہ دے
 وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
 رسول عیسیٰ خوے د مریم بی بی و تے
 دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 الْأَلْمُومِينَ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَكَيَوْمَ
 الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ سَهْيًا
 النساء آية ۱۵۶ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا اہل کتاب بو ہتھ پو پوے بہ داسے نئی خرابان بہ پلہ، دہفتہ دمرگ نہ روچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ پہ دوی گواہی بہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، شوک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکمہ چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ردا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرزا داوینا چہ پہ سولی خیزوے شویدے، لیکن ہلتہ نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ پہ سولی اخیڑوے شوخو پہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی پہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی پہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اُشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی اخیڑو لوخر ہلتہ مر شوے

رس) پہ آیت کہن دما قتلو کہ یقیناً، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ما قتلو کہ، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (کہ) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ مراجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیڑوے شی حکمہ چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پاتے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسی علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچ او جسہ دوارو اجنول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ دوزرغ ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے روح نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسی علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

۱) یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، كُنْ كَرِيمًا
 ذکر جات، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسامی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ پہ رقعہ بعضہم کون بعض درجت، کن درجت، پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ما قتلو کہ یقیناً بل رقعہ اللہ اکیہ، کن درفع روحانی رفع پہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود لہ دہفتہ درجہ بلند کرے غلط حکمہ دہ چہ عیسی علیہ السلام دے نور اندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ او چتہ درجہ نشتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہتھ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کن ریل، دوہ مقابل خیزو نو د پارہ استعالیٰ بی، کچرے دامعنی دل تہ دا خلوچہ عیسی علیہ السلام پہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او دیکل، استعمال بہ غلط دی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہلہ راتلہ چہ داسے ویلے شوے دے چہ یہود و پہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه په کابل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزایانو د انوکړه په یه کچه دی بلکه تحریف ده، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی موے سرے ملعون وی، نو د (بل) په
 تقاضا مقابلہ به داسه جوړیږی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بچ
 کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابلہ کین له ورله درجه بلند کړه
 نو مقابلہ هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حواله جابلو دروغ
 او غلطه حکم ده چه با نیل کین له هغه سولئی شوی سړی ته ملعون وی
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نو د مرزایانو د غلط خیال مطابق په دے کین بیامقابلہ قوت کیږی
 او هسار نو پر تو تر جوړیږی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 تو هین دے «اعاذنا الله»

دویمه وجه د داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نومی نرو کړی
 و، خصوصاً د تولو نوزیا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته ور
 کړی شوی و، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دے صورت کین نه
 وو، دلته خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی
 کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه د داسه چه دے رفیع نه پس په قرآن کین «وکان اللہ»
 عزیزاً حکیماً الفاظ راغلی دی کوم چه د بل بنی د پاره په دے انداز
 کین نه دی راغلی نو دے نه هم معلومیږی چه رفیع جسمانی مگر د دے په کومه
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مگر ددی چه لفظ کد عزیزاً
 پر دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ د عزیزاً پر
 دلالت کوی، او د بیان په اس مؤنن بز وخت پس کوو:

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه د داسه چه د اهل کتابو توی
 فرستی په عیسی علیه السلام د وفات نه وپانده په هغه ایمان راوړی
 کوم په چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړیږی، بل رفیع الله، نه صعوذ ثابت شوی په دے آیت
 کین دواړه (صعود او نزول) ثابتیږی، تشریح دے داسه د رواقی من
 اهل الکتاب الا لیومینن په قبل موتی، نه دا ثابتیږی چه هر فرقه
 د اهل کتابو په پرا ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپانده، حکم چه د
 ربی (د موتی) دواړه ضمیرونه (د حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رکیومینن، کین نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارح
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به دے داشی چه د اهل
 کتابو توی فرستی به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړی شی.

هم دا وجه ده چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس پخپله راوی ابو هریره رض فرمائی رخا قرءوا
 ان یشکروا ان من اهل الکتاب الا لیومینن به دمنه دا بنود له
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آسمان نه
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، د امستله خالص نقلی ده په عقل نه
 معلومیږی په دے وجه د ابو هریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه بما ابو هریره رض ضرور او ربلی
 وی، چه بتول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د موتی (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انشأ کد ضما نرو د بلاغت له شانه خلاف دے، دویم (موتی)
 قین به عیث او د بلاغت له شانه خلاف حکم وی ا چه معنی به دے دارنگه

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کا اللہ پر بند
 لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ○: کید و نہ شرمیری اور نہ مقربے فریبے
 شرمیری، دے دے وار و خایر نو کین و قرب نہ مراد جسمی جسی او
 آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے چہ دے آیت پہ تفسیر کین امام
 رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کبیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین د
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کبیدی
 اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقرب کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ
 کول د فریب تو ملگرتیا ورتہ حاصلیدل او بیا دنور و امور و تکیل د پارہ
 د ہمد علیہ السلام زمکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د
 مسیحی قوم نو فتنو ختمو لووڑ کولو د پارہ:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنواکین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی،
 فرمائی د قسم م د پہ خدائے وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ
 ناسو کین نازلیدین د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار
 صلیبی قوت بہ مات کبری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتولو
 خلقو د مسلمانید و پہ وجہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو تہ
 تہ بہ دومرہ مال ورکری چہ خوک قبلو لو والا بہ نہ دی، او دعبادت شوق
 بہ دومرہ زیات شی چہ خلقو تہ بہ یوہ سجدا د توتے د نیا د دولت نہ دیو
 بنہ ہنکاریزی، بیا ابو ہریرہ رض دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ
 تہ کوجہ ورکرا چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یوکتابی
 پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری رد مرنا د قول مطابق
 قرآن نہ پس د بتولو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا و د چینی
 علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خد وخت تے
 اویئی نووے پیڑ نی، د ہمد قد در میانہ سور سپین دے، دوو
 زیرو جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین
 او پہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ نہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلقو سرہ
 جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کبری، د خنزیر د قتلو حکم بہ ورکوی
 جز یہ بہ بند کبری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جول د یئو نہ
 ختموی، د جال بہ قتل کبری، پہ نر مکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیا بہ
 وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توخ اگری را بودا د عن ابی
 ہریرہ رض مرفوعا جلد ۳۳۷

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام
 نہ نقل کبیدی چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ
 کیزی پہ نر مکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کیزی او بیا بہ قوت کیزی او دفن
 کیزی بہ حما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو
 مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دوو جامو
 کین دوو فریب تو پہ مینخ کین را کوزیری، دوارہ دلا سو تو تکی پہ کپہ فریب تو
 ایینی وی، د جال پہ رگدح دروازہ بیاموی اووے بہ شوق و ثنی:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د نواسر
 حد تہ کبھی چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موبد د بہ
 اختصا پہ غرض پہ پنچو آیتونو او خلو روا حدیثو اکتفا اکرہ، حضور علیہ السلام
 پہ دے اصل دینو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ دینج کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیضے نبیانی دکر کرمیدی ہنکارانی شافی دی۔ او کوم گمراہانچہ د استعزاز او مجازا تو پیرور پورہ تاریخ او بود نیا بکلوئی نشی، نو هغوی د پارہ د قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین د حضرت مسیح موعود علیہ السلام د پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیضے نبیانی دی هغه پہ منبر دادی،

۱) د مسیح موعود علیہ السلام پہ پلار نہ وی، نو د عامے ضابطے خلاف بہ هغه خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ د هغه نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) هغه بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزا نو غلام وو،

۳) هغه بہ عادل وی، د الله تعالی قانون چکول عدال دے، د مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او د انگریزا نو قانون پہ دے او ددہ پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسی علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اگرو کوم چہ دے نہ وپا ندے چوے ہم نہ وو، پخبلہ ددہ اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو د آسونو سوارہ درگرمے شوی ووا دغه د سکنہء پہ نظریک د آزادئی کین بہ هندستان د صلیبی قوت مسند کولو د پارہ جنگ کرسکو، او پہ تحفہ قیصہ بہ کین مرزا پخبلہ د خپلورا تہ قصد د بنکارہ کرے دے، چہ زہ د انگریز صلیبی حکومت د پارہ بود اسے فوچ تیار کرم چہ د انگریز حکومت وفادار وی،

۵) د حضرت عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ د خنزیر خوراک ختم شوی لیکن د مرزا پہ وخت کین دازیات شو بہ

۶) حضرت عیسی علیہ السلام بہ پخلفو دومرہ مال وروی چہ شوک بے

قبلو نکه نوی، مرزا خو هیچالہ مال ورنکرو، بلکہ پخبلہ تے اغستو چند اغستل تے عام کرہ او د بهشتی مقبرے د پارہ تے چند غونبول دایمان یو شرط ایتا کلو بہ۔

۷) د عبادت خوند بہ د عیسی علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات شہی چہ دیوے سجدے قیمت بہ د خلقو پہ نظر کین د توتے دنیانہ زیات وی لیکن د مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان د لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسی علیہ السلام بہ د آسان نہ پہ زمکہ زاگوزیزی لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او هم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فربتو بہ حضرت عیسی علیہ السلام لاسونہ ایینی وی لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو فرشتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسی علیہ السلام بہ د دمشق پہ سپینہ منارہ زاگوزیزی، لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو عرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسی علیہ السلام بہ لگی شہی پہ دنگل دے، بدیہو دی دجال قتل کری، لیکن د مرزا پہ قسمت کین نہ خورنگل لیدل وو او نہ ددجال، البتہ ددہ روحانی اولاد ددجال قوم یهودوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ د عالم اسلام نہ ددوی تعلق ختم دے، خبرہ داسے معلومیزی چہ ددجال پہ ظاہریدو بہ دوی د هغه مدد د پارہ د غلتہ د اسے موجود وی،

۱۲) د عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ یوبا ظل دین هم پاتے نشی لیکن د مرزا پہ وخت کین باطل دیتونہ پہ جوین وو

او د اسلام خلاف نور نوی دینو بہ را برسیرہ شوچہ پہ هغه کین د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائش

د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائش

ایتمیم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترمذی کہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادے وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادے کوی اولاد برے
کیزی، لیکن میرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادے ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کولو بہ خائے جہاد کولو نہ حرام اویلے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجریے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہ لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو بہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا بہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا بہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارے ہنہ دے سلعے او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہ لو بنو بنیا نو بہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمار اوتو اوتو اویلا تو بہ نورقرآن
حدیث تاریخ او واقعہ تو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہ تہ اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہ تہ بنے بنانے بہ
دایے یوسری ریرزا ویرا ویرا۔ اویلے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تہ دے
نوم نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، بہ دایے بہ سرے او پینوتا ویلو نو خود تہ لو بادیشا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرج او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرج بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکن

فِي حَدِيثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ
بِحَسْبِهِ فَإِنَّهُ لَمْ يَمُتْ
إِلَى الْآنَ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى
هَذِهِ السَّمَاءِ وَاسْكَنَهُ فِيهَا
وَحَكَمَهُ فِيهَا وَهُوَ شَيْخُنَا الَّذِي
رَجَعْنَا عَلَى نِدَاهُ وَلَهُ بِنَا عِنَايَةَ
عَظِيمَةً وَلَا يَفْعَلُ عِنَّا سَاعَةً
وَأَرْجُونَ أَدْرِكُهُ فِي نَزْوٍ لَهُ إِنشَاءً
اللَّهُ تَعَالَى

دے ہنہ بہ موبز لو یہ مہربانی دے او موبز نہ یو گہری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ نوخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہ تہ زمانہ بیبا
موم۔

بہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہ لو نہ زیات نزد
پیغمبر دے او تہ نضاری او مسلمانان دے ہنہ لوئی او شخصیت معنی

آسمانی ژوند و فریب توپه شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضرر باتو
 محتاج نه دے ، بلکه داسے خوبه زمکه هم کیده شی چه الله اغوا بی .
 (۱) طبقات شافیه جلد ۱ ص ۲۰۰ کبیر د شیخ عزیزالدین فاروقی دروایت
 دے ، چه هغه په عراق کبیر داسے سر په لیدله و وچه خوراک جنک لے
 نه کولو .

(۲) امام ذهبی فرمائی ربه اندلس کبیر یوه داسے بنخا واک چه د شلوکالونه
 لے خوراک خبنا ک نه کولو (دا واقعہ مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کبیر د عیسی بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د
 رحمت په نوم د یوه شکر خاوند شهید شوه وو. هغه دغه خاوند خوب
 کبیر داسے لیدو چه د جنت طعام لے خورلو یو تکبر لے خپله بنکته ته هم
 ورکړه هغه چه نه خوبه راوینه شوه نو نول عمر لے خوراک ته مامت پینښور
 د ذکر سوی طبقات په حواله دویم جواب داد دے چه د آسمان اوزو لکه
 نسبت په خپل منبج کبیر لکه د غزل آسمان او د اوری د داسے (د زمکے) دے
 هرکله چه خدا لے پاک په دے و یوکی زمکه د آر بو نو مخلوقاتی د
 خوراک انتظام فرماییل دے نو په آسمان د یوکس د ضرور یا توان نظام
 کول هغه نه گران دی خه ! هچرے نه دی گران !

۲۰۲ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسی د نزول حکمت
 وَإِذَا خَدَّ اللَّهُ مِيثَاقَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ
 كَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
 ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا
 مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
 قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ
 ذَلِكُمْ إِصْرِي ط قَالَوا أَقْرَرْنَا
 وَخَوَّضْتُمْ بِهِ كَتَابَ اللَّهِ وَحِكْمَتَهُ
 أَوْ بَيَّاتَا سَوْدَةَ يُولِي سَوْدَةَ رَسُولِ اللَّهِ
 وَحِكْمَتَهُ
 چه تاسوس سره کتاب ته هم بتیادائی
 نو تاسو به په هغه ایمان را وری او
 د هغه مدد به کوی . وے فرماییل

قَالَ فَاشْهَدُوا وَإِنَّا مَعَكُمْ مِنَ
 الشَّاهِدِينَ (ط) سورة ال عمران : موخا عهد قبول کړو ؛ هغوی او پیل
 آیه علیه : چه موخا قرار کړو ، نو وے فرماییل تاسو اوس گواها اوسی
 اوزا به هم تاسو سره گواها نیم .

د حضرت علی او عبد الله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاء و
 علیهم السلام نه دا وعدا د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کبیر اغسته
 شوه و لکه گویا کبیر حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم
 دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاء و علیهم السلام د خاتم الانبیاء
 علیه السلام نبوت اعتقاد او اقرار او د هغه نصرت (امداد
 بالواسطه) املو ، بتولوا انبیاء و علیهم السلام د حضور علیه السلام
 د نبوت تصدیق کړو او خپلو امتونو ته د هغه د نبوت منلو
 اومد د کولو تاکید فرماییلو لکه چه موسی علیه السلام د تورات
 کتاب استثناء و باب عشا او باب عتق کبیر داود علیه السلام په زبور باب
 عشا کبیر ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کبیر حضرت
 عیسی علیه السلام په انجیل یوحنا باب عشا آیت ع تراثت علیه
 کبیر اعلان کړیدے ، اوس د دے خبر ے ضرورت و وچه د دے
 نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اوشی ، لکه په حدیث د معراج یو
 صورت د دے دا شو چه بتولو پیغمبرانو علیهم السلام ته د مامت
 ا کړو او بل عملی صورت لے دا شو چه که د نزد ے پیغمبر حضرت
 عیسی علیه السلام تر آخر ے زمان ے ژوند ے ا سلفه شواو بیا دغه
 نبی د حضور علیه السلام د یواختی په شکل د دین همدی د خدا ممت پیا
 د آسمانه را کوز کړی شو ، چه حضرت عیسی علیه السلام د بتولو پیغمبر شوه

انبیاء و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف ادا کری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبرانود
 پیغمبری عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبرانود پیغمبری دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبریہ دربعہ عملاً مکمل کول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبرانو
 د پیغمبری عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول د اقصی ضروری ووجہ پہ نزول د عیسی علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نوداخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسی علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۳۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسی علیہ السلام د نزول حکمتونہ دادی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال قتلہ کول او د جال قتلول دی
 د جال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسی علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائم کولو پہ غرض د جال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق را بلی کدے بل حکمت بہ د عیسی علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د ابنکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق ار دے، حکم چہ
 نصاریٰ چنلہ ہم د حضرت عیسی علیہ السلام د خدا ایئی دعوی لوی
 لوی د حضرت عیسی علیہ السلام کلا سہ د ر یهودی د جال او د یهودیا
 کولیا تو قتل کیدل د هغوی ر یهودی کدے دعوے ترویج کول
 او سزور کول دی د کوی د ختم چہ هغوی حضرت عیسی ہم خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغه د مریدانوتباہی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مو بزروران دے بیان کوی دی، چہ حضرت عیسی علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وچہ مسیح دے چہ د هغه خاص خانے د
 او سیاحت پہ لے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وچہ
 مسیح دے چہ د هغه کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لکے چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۴۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ا درولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدے، کہ یونیک حکومت کارخانے جورے کری و سلعہ راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کونکی مشرقی او مغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ او تباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت تے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شف او د دعا پہ یو جملہ داتول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دور شی، دے کار د پارہ حضرت عیسی
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلافت عادت
 روحانی تونہ جمع دی، هغہ د روح القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوچت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ د د و فرشتو پہ او بڑو ایلی وی وواضعا
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکین، د احادیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، دے خلور و خاص روحانی تونہ اثر بہ داوی

چه دده ددعا په یو جملہ به نول یا جوجی ما جوجی فسادی فو توند
په خپل خپل خاڼه تباہ شی بقوله زمکه به ددوی د مردارو نه بدو
بونیہ شی، په مسلم شریف کین د نواس بن سمان په روایت حدیث
شریف دے، چه یا جوج ما جوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د
هغه ملگری را گیر کری رفیکر عب نبی اللہ عیسیٰ و اصحابه فی رسل
اللہ علیهم التّعاف، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او هغه ملگری به دعا کری نو الله به د هغوی
په ختمونو رگر د تونو یورنخ را ولی، فیصیبون فرسی کموت نفس
واحدی، نو تونو به د مردارو دا به د یوسه شی لکه چه یوسه
مردارو وی یولیشتم زمکه به هم ددوی نه نشه نرو ی د بد بو نشی
نه به که پکه وی نو الله تعالی د جنتی او بنا نو پشان غنبت غنبت مارغان
را لبرزی هغوی به د غنمردارو چرته بل خوا یوسی،

د دنیا و را تونو کی غنبت خدا لے د شن طاقونو د جالی نسته ده د کوم
متعلق چه د عمران بن حصین په روایت په مسلم شریف کین حدیث ذکر دے
ما بین خلق آدم الی قیام الساعة یهودا دم علیه السلام د پیدا نش نه تر
أمر اکبر من الدجال، قیامت پور د د جال د فتنه نه
بله غنپه فتنه نشته :

دیا جوج ما جوج په باره کین ذکر پکار دے چه دا خسته دے
یا جوج ما جوج ته په عبرانی ژبه کین د غوغ ما غوغ او په انگریزی ژبه
کین د کاک میگاگ وائی د عقیده الاسلام مشعل روس او چین
یا جوج دی، او برطانیه او امریکه ما جوج دی چه بعضی د سکر کاس
میگاس او بعضی د چین ما جوجی اگر نا سخ التواریخ د آدم علیه السلام
د جنت کین د دنیا نه تر تاریخ د و القونین پور دے مشعل تارخ

هبطی لیکل دے او کله یا جوج ما جوج هر کافر ته د بیله شی، لکه د ختر
په حدیث کین وی،

مَنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ مِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنی په دوزخ کین به یا جوج
ما جوج زر کسان او تا سو یوکس ر یوکس په زر و کین حافظ ابن حجر رح او
قرطبی رح ددے شرح کړید، د ای منہم و منن کان علی الشریک
مثلهم و رجل منکم ای من و منن کان مثلهم، گویا
کین د زر و نه مطلب مطلق کافر او د منکر، نه مطلب مطلق مؤمن
دے ر سیدین جوکار ایسور، د یهودو په عقیده کین د حدیث درجه لری
په (خزائن الروم، کین عبرانی خط سره موجود دے، په دے کین نقل
دی، چه "عالم به د ششکه نه پس یتیم شی او د هغه نه پس به در کوک
ما کوک) جنکو نرو ی او پانے زمانه به د ما شیخ وی صاحب نا سخ
"ما شیخ مبارک، خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته و بیلی دی او په
ر عبری کما ر کین در ما شیخ نه پس لیکلی دی چه ددے نه پس به دنیا
یتیمه به محافظه پانے شی، یعنی نبوت به ختم شی،

پنجم حکمت

پنجم حکمت دادے چه د موجوده دور د عالی فتنو او د ایلمی تبا هو
بانیان یهود او نصاری دی، د اشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے
ر و جے ایلم بم جوړونکے شوپن هار، یهودی دے د نوی تهدیب خد
هیروونکے د فاسقانہ معاشرے او انسان کن سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتور
قائم کړیدے او د تو زومذ هبونو خصوصاً د مسلمانانو عقیده او عملو نه
خرا بوونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروری و که چه د یو
اسرائیلی پیغمبر چه عیسای قوم لے خپل پیشوا عیسی د دلاسه دده د امت
پیدا کری فسادی و نه ختم شی، غرض دا چه د عیسی علیه السلام امت ما دی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سوسرہ کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذمکے طاقتور نہ دھنے دے مقابلے توان
 نہ لری پہ دے وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے دے
 دکجالی قوتوں تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ دے دکجالی قوتوں وقتے مضبوط کرے او دے
 اسلام بتولہ گنہ (دخوار لسوسو وکالو مسلمانان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیائے داوخت دیر بند ونہ
 دی ٹوڈچین دیوال چہ دیراؤند
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پہ ترکی ژبہ کن
 د بو قور قہ) ویٹے شی،
 ڈویم: د بخارا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) ویٹے شی، دا د تیر
 پہ وخت کن موجود ہو۔
 دریم: د رداغستان، بند۔ د دے نزم رباب ابواب دے اول دے
 ہم ورتہ ویٹے شی، بستانی پیردا لکڑا المعارف، کن دے تفصیل
 بیان کریدے :-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابیشیا ر قفقاز م سرہ پیر دا ڈیال ڈرہ
 کن مے ریاقوت) پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ دا د ویلی شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دے، دکقرآن دے تشریح
 مطابق دذوالقرنین بند ہم داخلورم دے، پہ ر ناسخ التواریخ کن
 ہنکارہ بیان شویدے دے تائید داسے ہم کیری، چہ ر خرد دا
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دے تحقیق دپارہ دما ہرانو بولکیشن ا لیر لونو ہغوی ہم دا بند دقرآن
 مطابق دذوالقرنین بند ا پاکلو دذوالقرنین دے بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، و امریکیو، او پہ چینی ژبہ کن رو پھاگ کورائی، وائی
 یعنی دگور، دترہ، دگور، مطلب دگور ش سائوس، دے چہ دا دے کجسور
 نوم دے،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دے سفر پہ قرآن کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ دا دمقدونے سکندر دے فیلقوس خوسے دے
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ ہنکارا کافرو ٹیلی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ، ویٹلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دے مانے سانی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین ویٹلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کچہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داسائوس
 (گورش) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او د عبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دے حافظ بن حجر دے تردید کریدے، او د ابراہیم
 علیہ السلام دے مانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک (پہ تاریخ تائیت
 تہ دی چہ دوی د ابراہیم علیہ السلام دے مانے وواو ا ہم تہ دی ثابت
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان ندو، سائوس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر دے دا دے چہ دا بند ہم دے جوہ کریدے چکد چہ قرآن کم ناکم دے
 تہ نیک سرے خو ویٹلی دی او دے بند نسبت کولی دے تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دہ سے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، او د نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و او یسعیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسعیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۴۵ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۴۱ آیت متاک د زکریا علیہ السلام کتاب
 باب ۴۱ آیت عک او د عزرا باب ۴ آیت عتاک نہ د ہستے شویدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستاد
 اعدو بالکھ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنتھات اصطرک کن د الہاتہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ و ہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر زہم پہ خیل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابو ہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خیل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند بہ مات کہی او نوز بہ مرا ووزی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خیل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۰
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يُّظْهِرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحُ نَهْ بِبِنْدِ خَلْتِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکھف آیت ۶۷) : او نہ بکن مورئ کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابو ہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلقو د غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعباب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۱ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خو ما بیدال دی، لکہ چہ
 د گوتے د کرئی پہ اندازہ یوونکے اشی او فتنے تر را بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ د ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پر را اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے پہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرو نہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 دا وجہ بنو دل صحیح بنکاری :

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و یہ دائمی عذاب اشکالوں نہ پیش کر پیدی، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِ بِنِي شَبَه

پہ سے مسئلہ غیب اشکال دادی چہ داد خدا
دانصاف نہ خلاف دہ، ددہ جواب دادہ

چہ دکذاب ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دکظلم مطلب داد
چہ دبل پہ ملکیت کینی تصرف اکریشی او کفار خود خدا ائے ملک دی
خدا ائے پخپل ملک کینی تصرف کوی دبل چاہہ ملک کینی نہ کوی۔

دویمہ شبہ

ہمیشہ عذاب دکذاب ائے رختہ خلاف دے
دے جواب دادہ چہ دکجرم سزا عین رحمت

دے حکمہ کوم حکومت کینی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق درحمت نہ خلا کبری
دسایمہ شبہ دکجرم وخت لیز دے یعنی دکبلوغ نہ تو صرگہ

اودکذاب وخت ختمیدونکے نہ دے دامنا سب

نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادہ، چہ دکجرم و سزا پہ وخت کینی برابرے ضروری نہ

اکے مار داکہ دیوگھنتے یا کنگے غور نہی لیکن سزا پہ کالو نو خوری
اصلی خبرہ دادہ چہ سزا دکجرم نہ نوعیت پہ مطابق ورکولے شی دھغ

کہ وخت پہ مطابق نہ، دکفر دکجرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم
سختہ پکار دہ، دویم جواب دادہ چہ دکفار و جرم دکفر ہم نہ

ختمیدونکے دے پہ مرگ ختمیدل ددہ پہ اختیار کینی نہ وی دائرہ بے

اختیار، پاتے شوگہ دے ژوندے دے نوپہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہ پریبوت دکراگیرید او مجبوری پہ حالت کینی جرم پاتے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ منی، مطلب داچہ دکفر جرم ہم
نہ ختمیدونکے دے او عذاب ائے ہم نہ ختمیدونکے مناسب دے۔

دریم، جواب دادہ، چہ کفار و اللہ تعالیٰ دلا محدود و او بے پایا نہ
انعامات او کمالاتونہ انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محنت
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادہ، چہ دکفار و سزا طبعی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
دسراطان جراثیم چہ دکجمر سرہ سم وی بتول عمر تیر بخور بے آرامہ
او تکلیف کینی وی، دکفر جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دجسم

پہ اور کینی ہمیشہ پاتے کیدل، فرق او بیلٹون چہ ف دوسرہ دے چہ
دجسمانی رفح (سراطان) اثرات او نتیجے دکجسم پہ ختمید پہ مرگ
ختہ شی او دژوحانی رفح دکفر) اثرات او نتیجے دروح سرہ تہلی دی کوم چہ

ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ دکروح ژونداری چہ پہ آخرت کینی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دکفر دھم پہ آخرت کینی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادہ، چہ دھر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کینی چہ کانپے ترخو وی ترخے بہ پپکین دہرد
ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کینی دنہ دنارنہ ویستون ریلوے

حروف ترخے وخت موجود وی ترکومہ چہ دایشیشہ موجود وی،
هرکله چہ کانپے دکپینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نولہ بہ
دہ داودغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دکفر نہ هر خد پورے چہ روح

کینی موجود وی نو عذاب بہ ہم ترخے وخت وی مگر دادا سے
پہ روح کینی ورنہوتے دے چہ دکبیلید و امکان ائے ہدی و شستہ نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوْا الْعَادُوْا لِمَا نَهَوْا عَنْهُ : کچھ بے کفارتہ آخرت نہ دینیاتہ راوستے
دوسرے انعام : شی نبیابہ ہم دغہ کفر کوی کومہ نہ چہ منع کر شوی
مطلب داچہ سبب یعنی کفر تریخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کین داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداددغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکہ ورنہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

از افادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر شعبہ عربی پشاور یونیورسٹی

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پشاور

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان نراونہجہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچہا
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم داسٹان د تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین د زد کرے دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری دے۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوادپارہ بناستہ علمی مکتبے د کتابہ پہ شکل
کینے چاپ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے د ہفے نہ یوہ بناستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او مرکز پس تیز صدقہ جاریہ جہرہ

د مفتی اعظم پاکستان مولانا مفتی شفیع دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑبہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑبہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے د قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصہ او موجودہ زمانے د ہر قسمہ مسائل و ضاحت د قرآن مجید پہ کرا کینے د پینتوڑ
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے د زمانو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہرچا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری دی چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ د ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہرونو او عملونو اصلاح پہ پینتوڑبہ کینے
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاپ شوع دے

د شاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر د نواسانہ پینتوڑبہ

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتوڑ تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتوڑبہ ہاوردے خیال ہم سلطہ شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
د زد کرے دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکتبہ خط کینے
ہم چاپ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم ترلا سہ کیندے شی۔

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چہ پہ تولو اسلامی مدرسہ کینے لوستے شی. پہ پینتو ژبه کینے تر اوسه پوره دے دے کتاب شروح نژادہ. تاج کتب خانہ پینتو ته الله پاک توفیق ورکړو چہ د ستر مالو حضرت مولانا حنیف گنگوڅی "غایۃ السعایۃ فی شرح مافی الهدایہ" د پینتو ترجمہ انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایہ پینتو شرح هدایہ

په نوم په دیر بناشته ډول چاپ شویته د دے کتاب په لوستلو مو په اسلامی فقہ کینے مهارت حاصل کینے

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اہمیت هر چا ته څرگند دے. دا هغه څه او څوړه چینه ده چہ تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کینے

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږ به د پینتو لوستونکو دیکړه د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے چہ د پاشر په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پینتو ترجمہ ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په لوستلو سره د څوړه ټکی صلی الله علیه وسلم ټول مبارک ژوند او حکمونه د سترگو په وړاندے او کړی. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زړونو کینے پیدا کیری او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکیری. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کینے زانانے هم په آسانه لوستل شی. مشکوٰۃ شریف پینتو په پخو بناشته جلدونو کینے چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اہم کتاب سکن ترمذی دے. علماء وائی چہ د چاپه کور کینے ترمذی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے اوکټری لکه چہ د دوو جلدونو مو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کینے خبره کوی د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمذی شریف (پینتو) په دا سے انداز کینے چاپ کړه دے چہ د پاشر په یو نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پینتو ترجمہ دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

په پینتو ژبه کینے د تاج کتب خانے علمی تحفے

چہ د دین د علم د پارو د هر کور مدرسے او کتب خانے دپاره څوړو کوی

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع د پینتو د مشهور تفسیر پینتو ترجمہ. په پینتو ژبه کینے دا ټولونه لویه تفسیری ذخیره ده چہ د عوامو او علماء د پاره یوشان اہمیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په دیر بناشته انداز او آسانه پینتو ترجمہ سره دیر لور چاپ کیدو کک دے چہ په لوستلو کینے سترگه پخیری.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د پکړیزو ژوند حالات په دیر تفصیل سره علمی انداز کینے. دے کتاب کینے بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندوی او د ټولو علمو د تصحیح دے.

مکمل موج

د مانع په پار کینے په پینتو ژبه کینے ټول د نورو او مستند کتاب چہ هر قسم مسائل پکینے په دیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی وی. په پینتو ژبه کینے د موج په پار کینے د دوه مفصل کتاب د ستاسو نظر ته وی شیر شوه.

د د د مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازک مسله په دے بنائت کتاب کینے بیان شوه وی. چہ د هر باج نارینه او زانان دپاره د لیکل زده کول دیر ضروری وی.

د خلاصہ منیب او قدرتی پینتو شریف

د مدرسو د طالبانو او ماسلمانانو دپاره د لیکل و کتابونه په دیر جلی د پینتو شرحو سره چاپ شوی وی په دے دیر مطالباتو په درس پوهیدل و پراختیا شوی.

تاج کتب خانہ

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو دپاره یوه نوره تحفہ ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصحیح "تاریخ اسلام" سره لیکل شوی. داسو ته د رطوبت دے چہ د دے کتابونو د اشاعت او لوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکوی د ستاسو د اکثر ترغیب

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

سیرت النبی ﷺ

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرڈ مینہ ایمان تھے۔ وہ۔ یہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اور درود و میل۔ ذہنی تعلیمات زوہ کول ذہنیہ و ژوند حالات معلوموں ذہر مؤمن نرا وینے دپارک چیر ضروری دی۔

دا دپیتون خوش قسمتی دلا چہ ذہ سیرت النبی پہ ذخیرہ کینہ یوبہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پینتورہ کینہ ذہ "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانے دیوستر عالم اور مجتہد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب سیرت و عربی، فارسی، اردو اور انگریزی کتابوں پر پور اور خلاصہ دے۔ ذہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات و سیرت پہ بارہ کینہ ذہ دنیا د لوید لوید علما و تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علما و خراج عقیدت، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د تعلیمات و بہترینہ خلاصہ اور ذہنیہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کینہ چیر پہ وضاحت مہر جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ چنپ کو کینہ اوساتی

ذہ وادہ مسئلہ

ہر بالغ نارینہ اور نانہ لہ پکار دی چہ دکورنی ژوند پہ بارہ کینہ ذہ اللہ اور رسول د حکونونہ حآن خیر کری۔ ذہ دے غرض دپارک مونہ یو چا شستہ اور آسان کتاب "ذہ وادہ مسئلہ" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنے کینہ ذہنیہ علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت اور نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہ کتاب پہ نو تاتو ستر کے پرا نیتے شی اور بکارہ شی چہ زمونہ ناپورہ خلق د چل چہالت پہ وجہ شرمی کتاہوڑ کینہ مبتلا دی اور خانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہر دہو کے دے، ولے پہ "کوہ کینہ مستدر" ہر دے کتاب تہ دینے شی۔

کتاب

• اسلامی فقہی علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفقی درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبه، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولہ داسے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھہ مکتے کتہ ذکر
 شوتے دی، تراوسہ تہ دو چاپ شوتے۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکتہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشہور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- دفقہ دھر یو اہم بحث نہ دہانتہ د قرآن مجید د آیتونو اد احادیثو پہ رہنا کتہ پہ زیریور
 مسئلہ بحث شوتے دے۔
- بیآ پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پتے بیان شوتے دی۔
- دیو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید دکتہ ہر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شوی دی۔
- دکھارت، مونہ، ورثہ، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، تیارت، مضاربت وغیرا
 اود موجودہ زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنا کتہ
 دہانتہ شوی دی۔ کہ حقوک د کتاب اونولی نو د قفقی پہ درسی کتابونو پورہہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نورو خلقو رہنائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علاقے : ژوندن د ہاد پشان تیریدنی، ہرہ شہہ او ہرہ وچ موندن
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولہ موندنہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیابیا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شوتے دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ رابید ارشی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض موندنہ د

مستند کتاب تلکرة المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علاقے او آخرت احوال

یہ نوم چاپ کھرتے دے۔ چہ پہ ٹوٹا رتے ژوندنہ د نیلے کیری دی اوینتہ اودریدنی
 سترگے د اویکونہ دکتے شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنائشہ کتاب دے۔ یکونگے، مولانا سید روح اللہ د مازائش

تاج کتب خانہ۔ محلہ جنکی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۱۲۲۵۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**